

I. Vymezení cílů diplomové práce

Prvotně zamýšleným cílem předkládané diplomové práce byl pokus o sepsání biografie barokního šlechtice Ferdinanda Augusta z Lobkowicz (1655-1715). Svým původním pojetím měla ambici doplnit do světa české historiografie biografii významného představitele tradičního českého panského rodu, který však nepatřil mezi nejvýznamnější muže období baroka v celohabsburském měřítku. Tyto práce jsou totiž až na několik pokusů, v jejichž čele stojí vynikající Preissova monografie věnující se Františku Antonínu Šporkovi,¹ v české historiografii spíše výjimečné.

Situace se však přece jenom začíná obracet k lepšímu a to zejména díky nástupu mladé badatelské generace. První velkou prací, která se v šíři svého záběru orientuje i na aristokracii celého 17. a v občasných přesazích i první poloviny 18. století, je velká syntéza Petra Matě,² který ve své práci využil i výzkumy německých a rakouských historiků. Mezi dalšími je nutno jmenovat Ivo Cermana, Rostislava Smíška, Jiřího Kubeš nebo Radmilu Pavlíčovou.³

Teprve poté, co se autor této práce detailně seznámil s pravdě gigantickým množstvím pramenů, které se k životu Ferdinanda Augusta z Lobkowicz dochovaly, pochopil, že sepsat kompletní biografii zmíněného šlechtice by bylo na tak úzkém prostoru, jako je diplomová práce, zhola nemožné. Došlo tedy k úpravě zamýšleného konceptu, kdy se badatelský záměr přesunul na dobu dospívání, Lobkowiczovy kavalírské cesty a počátek jeho kariéry s ohledem na první významný dosažený post, kterým byl úřad principálního komisaře při říšském sněmu v Řezně. Aby mohl být tento cíl naplněn, požádal autor o stipendium Česko-rakouského fondu Aktion, protože hlavní část pramenů týkajících se Lobkowiczovy kariéry ve vyslaneckém úřadě a dále k jeho působení na postu nejvyššího hofmistra císařovny Vilemíny Amálie Brunšvicko-Lüneburské, je deponována ve vídeňských archivech. Klíčovou roli pro sledovaný výzkum mělo i poznání nových trendů historického bádání, které autor získal pomocí konzultací s Karlem Vocelkou, Alessandrem Catalanem a v neposlední řadě s českým historikem Petrem Matěou. Stejně důležitou se ukázala možnost seznámit se s díly rakouských a německých historiků, jež jsou na našem území jen těžko dosažitelná.

¹ Pavel PREISS, *Hrabě František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha – Litomyšl 2003, ISBN 80-7185-573-1.

² Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004. ISBN 80-7106-312-6.

³ Jejich práce budou uvedeny v dalším textu této diplomové práce. Pro rozšíření povědomí o problematice bádání na poli barokní šlechty nabízí zajímavé poznatky Jiří KUBEŠ, *Vyšší šlechta z českých zemí v letech 1650-1750. Úvod do tématu*, In: TÝŽ (red.), *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750)*. Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů, Pardubice 2007 (= Prameny k dějinám Pardubického kraje 3), s. 9-33, ISBN 978-80-7194-929-9.

Bohužel osud tomu chtěl, že ani zmíněný koncept nedospěl ke své předpokládané náplni. Kvůli mediálně známému působení jistého „středoškolského profesora“ došlo totiž k více než ročnímu uzavření kompletního fondu Lobkowiczové roudničtí – rodinný archiv, kde je uložena drtivá většina pramenů k dějinám uvedeného rodu, nevyjímaje zdrojů k osobě Ferdinanda Augusta z Lobkowicz. To prakticky znemožnilo seriózní historické bádání nejen autorovi této diplomové práce, ale také mnoha jiným českým a zahraničním historikům.

Proto bylo nutno znovu přihlédnout k již probádané pramenné základně, která přes veškerou svoji šíři, získanou mnoha hodinami usilovného studia, byla schopna podat komplexní pohled v podstatě jen na dva aspekty života Ferdinanda Augusta z Lobkowicz – jeho druhou kavalírskou cestu a na jeho působení v pozici principálního komisaře. Hlavní těžiště pro tento výzkum však leželo ve vídeňských archivech.

Přes všechna úskalí se však podařilo získat nesmírně zajímavé prameny, které přinesly celkový pohled na problematiku kavalírských cest, tj. i na fáze před jejím vlastním startem a následně i na socializaci mladého kavalíra do soudobé aristokratické společnosti. Materiály vztahující se k principálnímu komisariátu pak české historické obci poodhalily roušku politických jednání na říšských sněmech a zejména potvrdily klíčovou úlohu dvorského ceremonálu, který svazoval veškerou činnost každého šlechtice v diplomatické funkci. Na základě srovnání těchto dvou paralelních kapitol však vyvstala klíčová otázka, na kterou se tato diplomová práce pokusí odpovědět – byla kavalírská cesta opravdu předpokladem pro budoucí kariéru mladého šlechtice či nikoliv.

Tyto skutečnosti se pokusil autor této diplomové práce poodhalit i prostřednictvím několika studií, které vyšly nejen ve sbornících úzce spojených s Univerzitou Pardubice, ale také v těch mimouniverzitních. I přesto však zůstává předkládaná diplomová práce prvním ucelenějším zpracováním určitých částí života barokního šlechtice Ferdinanda Augusta z Lobkowicz.

II. Původ Ferdinanda Augusta z Lobkowicz

Přestože se Lobkowiczové nemohou chlubit svými předky v dávném středověku jako například Šternberkové, Valdštejnové a další, patří bezesporu mezi šlechtické rodiny, kterým patří významné místo v kulturních a politických dějinách země. Lobkowiczové ve své historii vystupovali až na drobné výjimky jako rod loajální k vládnoucím panovníkům, jako opěrný pilíř katolické víry a základních principů habsburské monarchie.⁴

O původu Lobkowiczů existuje mnoho legend.⁵ Skutečný původ Lobkowiczů se vztahuje pravděpodobně k tvrzi Újezd poblíž České Lípy. K této tvrzi je jmenován Mareš z Újezda, který žil koncem 14. století. Ve vztahu k Lobkowiczům hrál nejdůležitější roli jeho syn Mikuláš, dvořan a úředník na dvoře krále Václava IV. Díky svým schopnostem získal několik drobných statků, mezi něž patřila i ves Lobkovice, kde vystavěl tvrz a začal se podle ní psát. Majetek po něm zdědili jeho dva synové – Mikuláš a Jan.⁶ Ti založili dvě hlavní větve rodu – Hasištejnských a Popelů z Lobkowicz.⁷

Jméno popelovské větve je pravděpodobně odvozeno od vsi Popelov na Českolipsku. S touto vsí a následně se jménem rodové větve „Popelové z Lobkowicz“ je spjato i Lobkowiczské erbovní heslo „POPEL JSEM A POPEL BUDU“, které ve své druhé rovině symbolizuje pomíjivost života a nevyhnutelnost smrti.⁸ V následujícím období došlo k rozvětvení rodu na několik větví – bílinskou, peruckou, tachovskou, duchcovskou a

⁴ K základnímu studiu vývoje rodu Lobkowiczů je k dispozici následující literatura. Úplnou genealogii rodu nabízí Stanislav KASÍK – Petr MAŠEK – Marie MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové, dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002, ISBN 80-903040-3-6, kde je možné naleznout sekundární literaturu. Encyklopedická hesla věnovaná Lobkowiczům lze najít v Petr MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2003, s. 163-193, ISBN 80-204-1049-X; dále v *Ottův slovník naučný, díl XVI*, Praha 1900, s. 221-229 nebo ve slovníku Johann Heinrich ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon Aller Wissenschaften und Künste*, Bd. 18, Halle-Leipzig 1738, sl. 31-45 (citováno podle digitalizované verze na <http://www.zedler-lexikon.de/>) a v Constantin von WURZBACH, *Biografisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Band 15, Wien 1866, s. 307. Další informace lze získat v různých studiích věnovaných jednotlivým členům lobkowického rodu.

⁵ Srov. např. pověst uvedenou Bartolomějem Paprockým z Hlohohol, který jako „prapředka“ Lobkowiczů uvádí jakéhosi příslušníka kmenu Lučanů, jehož jméno neslo přízvisko „z Lobec“. Ten bojoval proti Čechům, byl uvězněn a po propuštění odešel do Slezska, kde rod pokračoval pod jménem „z Lobkones“. Jeden z jeho potomků se pak údajně měl vrátit do Čech a založit rod Lobkowiczů. Srov. S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 16 či přímo Bartoloměj PAPROCKÝ z HLOHOL, *Diadochus*, Praha 1602.

⁶ *Ottův slovník naučný, díl XVI*, Praha 1900, s. 221-222.

⁷ Přes nepopiratelný význam hasištejnské větve rodu (např. známý humanista Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic) bude dále popisována pouze větev Popelů z Lobkovic a to z následujících důvodů. Hlavním podnětem je skutečnost, že tato práce je věnována Ferdinandu Augustovi z Lobkovic, příslušníku popelovské větve rodu, a že tedy nemá smysl se věnovat druhé větvi, což by bylo kvůli jejímu velkému rozrodu a mnoha větvím velice zdlouhavé a text by se posléze stal nepřehledným.

⁸ Zajímavé je to, že toto erbovní heslo se udrželo po celou dobu existence rodu v původní české podobě, což nemá obdoby. O erbovním heslu a o erbu samotném více S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 11-13.

chlumeckou, která byla následně zhruba na sto dvacet let znovu rozdělena na dvě linie – vlastní chlumeckou a zbirožskou.⁹

Chlumecká větev rodu nese svůj název podle statku Vysoký Chlumeč ve středních Čechách. Jejím zakladatelem byl Janův syn Ladislav (†1505). Tato větev získávala postupně větší a větší majetek, s čímž byl těsně propojen i vzrůst rodového vlivu. Mladší Ladislavův syn Ladislav (1501-1584) se stal oporou Habsburků v českých zemích. Ve své politické kariéře dosáhl významného úřadu nejvyššího hofmistra Království českého. Za cenné služby získal v roce 1575 od císaře Maxmilána II. do držení říšská panství Sternstein a Neustadt an der Waldnaab v Horní Falci. Po jeho smrti se majetek rozdělil mezi jeho syny Ladislava (1566-1621), Václava (†1596) a Zdeňka Vojtěcha (1568-1628), který rodový majetek po krátké době znovu sjednotil.¹⁰

Zdeněk Vojtěch z Lobkowicz byl jedním z nejvýznamnějších členů rodu. V roce 1599 se stal nejvyšším kancléřem Království českého. Zdeněk Vojtěch zastával názory nesmlouvavého katolíka, jeho nástup do funkce přinesl vzrůst vlivu katolické kliky u habsburského dvora. Svou pozici potvrdil sňatkem s bohatou vdovou po Vilémovi z Rožmberka Polyxenou, rozenou z Pernštejna (1566-1642),¹¹ čímž se Lobkowiczův majetek i vliv dále rozrostly. Nadále tvrdě vystupoval proti protestantům, byl proti Rudolfovu Majestátu, který ze své pozice dokonce odmítl podepsat. V době stavovského povstání byl vypovězen z Čech a nucen uprchnout do Vídně, kde nadále setrval na císařské straně. Odměnou mu byl Řád zlatého rouna, který získal jako první Lobkowicz v historii, a také povýšení lobkowiczského rodu mezi rody knížecí.¹²

⁹ Nadále se práce bude držet hlavní chlumecké linie a to z podobných důvodů jako u dřívějšího rozvětvení. Viz pozn. č. 7. Podrobnější informace o všech větvích a liniích lobkowiczského rodu TAMTĚŽ, s. 18-33.

¹⁰ K osobě Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic srov. např. Pavel MAREK, *Svědectví o ztrátě starého světa: manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005, ISBN 80-7040-804-9; TÝŽ, *Poselství lásky a osamění. Manželské soužití Zdeňka a Polyxeny z Lobkovic*, HO 12, 2001, s. 114-119, ISSN 1210-6097.; Štěpánka KUTIŠOVÁ, *Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic. (Pokus o profil osobnosti)*, in: Václav BŮŽEK (ed.), *Příspěvky ke každodenní kultuře novověku*, České Budějovice 1995 (=Opera historica 4), s. 91-105 či Petr KOPIČKA, *Dvůr Zdeňka Vojtěcha a Polyxeny z Lobkovic ve dvacátých a třicátých letech 17. století*, Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (=Opera historica 7), s. 469-493, ISBN: 80-7040-331-4. K jeho sídlům ve Vídni více Jiří KUBEŠ, *Sídelní strategie knížat z Lobkovic ve Vídni*, in: *Porta Bohemica. Sborník historických prací 3*, SOA Litoměřice 2005, s. 90-91, ISBN 80-86971-01-5.

¹¹ K osobě Polyxeny Lobkovické z Pernštejna více výše citované práce Pavla Marka nebo Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1996. ISBN 80-85946-25-4. Dále se její osobě více věnovala i Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic*. In: Milena LENDEROVÁ a kol., *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha 2002, s. 67–103, ISBN 80-246-0375-6, TÁŽ, *Polyxena z Lobkowicz a její hospodářská činnost*, In: *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8. - 9. 9. 1993 v Pardubicích (usp. Petr VOREL)*, Východočeské muzeum v Pardubicích a Historický klub - pobočka Pardubice, 1995, s. 105–114.

¹² Srov. S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 36-39.

Po jeho smrti spravovala majetek za zatím nedospělého syna Václava Eusebia vdova Polyxena. V době pobělohorských konfiskací přikoupila k lobkowiczkému panství statek Nelahozeves s nádherným renesančním zámek Griespeků z Griespachu.¹³

Dědicem obrovského Lobkowiczkého majetku se stal jejich jediný syn Václav Eusebius z Lobkowicz (1609-1677).¹⁴ Jeho cesta na pozici nejdůležitějšího muže dvora císaře Leopolda I. vedla přes funkce v armádě (v roce 1650 se stal prezidentem dvorské válečné rady), několikerá vedení diplomatických misí (např. vedení poselstva na volební sněm ve Frankfurtu nad Mohanem v letech 1657-1658) až do úřadu nejvyššího hofmistra a prezidenta tajné rady. Brzy ve svých rukách soustředil moc nad habsburskou zahraniční politikou. Václav Eusebius prosazoval spojenectví s Francií, což ho nakonec připravilo o pozici u dvora. Útoky proti jeho osobě postupně sílily, až byl v roce 1674 zatčen a internován na svém zámku v Roudnici nad Labem, kde v domácím vězení prožil poslední tři roky svého života. Roudnický zámek se za Václava Eusebia z Lobkowicz dočkal nákladné přestavby, jež z něj vytvořila význačné barokní sídlo. Na úpravách se podíleli významní architekti jako Francesco Caratti, Carlo Orsini, Antonio Porta či Carlo Lurago. Václav Eusebius také rozšířil lobkowiczké državy o zaháňské vévodství a spojil i německá panství do jednoho celku a dosáhl jejich povýšení na okněžněné hrabství a ustavil rodový fideikomis.¹⁵

Po jeho smrti nastoupil do role vedoucího představitele rodu jeho syn Ferdinand August z Lobkowicz.¹⁶ V další generaci hráli klíčovou úlohu jeho tři synové. Josef Antonín August (1681-1717) vyměnil církevní kariéru za bitevní pole, kde dosáhl hodnosti polního podmaršálka. Zemřel na důsledky zranění v bitvě u Bělehradu. Filip Hyacint (1680-1734) a Jan Jiří Kristián (1686-1753) rozdělili rod na další dvě větve a to na roudnickou primogenituru a mělnickou sekundogenituru.¹⁷

Filip Hyacint získal rodový fideikomis a rozšířil jej díky sňatku s Eleonorou Kateřinou z Lobkowicz z bílinské větve právě o Bílinu. Svou kariéru prožil v habsburských službách. V letech 1718-1719 předsedal na slezském knížecím sněmu ve Vratislavi. V roce 1729 se stal

¹³ TAMTÉŽ, s. 39.

¹⁴ K osobě Václava Eusebia z Lobkowicz srov. Stefan SIENELL, *Die geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt am Main 2001, s. 91-93, ISBN 3-631-37597-2; Zdeněk KALISTA, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha 1999, s. 147-156; S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 40- 42 a 130; P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 181-183; *Ottův slovník naučný*, díl XVI, Praha 1900, s. 226. Moderní biografie tohoto významného šlechtice dosud neexistuje.

¹⁵ S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 41.

¹⁶ O jeho životě bude následovat samostatná kapitola.

¹⁷ Dále se práce zaměří jen na roudnickou primogenituru ze stejných důvodů jako u předchozích rozvětvení. Viz. pozn. č. 7 a 9.

hofmistrem císařovny Alžběty, kterým byl až do své smrti.¹⁸ Jeho nástupcem se stal jeho syn Ferdinand Filip Josef (1724-1784), kterému bylo v době otcovy smrti deset let. Od svého strýce odkoupil statek Jezeří a připojil ho k majetku roudnické primogenitury.

I další Lobkowiczové působili nadále ve významných funkcích u habsburského dvora či zemské správě. Pro obsah práce je ale zbytečné se jim věnovat. Během prvorepublikové pozemkové reformy přišli roudničtí Lobkowiczové o více než o 80% pozemkové držby. V roce 1920 Ferdinand Zdeněk rezignoval ve prospěch svého druhorozeného syna Maxmiliána Ervína (1888-1967), který působil v letech 1920-1926 jako československý diplomat v Londýně, kde za druhé světové války vykonával funkci velvyslance. Pro svůj nerovnorodý sňatek byl však zbaven rodových práv vladaře domu lobkowiczského, přičemž roli panujícího knížete převzal zpět do svých rukou Ferdinand Zdeněk.¹⁹

Po vyvlastnění šlechtického majetku v roce 1948 odešla rodina do Spojených států amerických. Po převratu v roce 1989 bylo zahájeno restituování majetku roudnických Lobkowiczů, kterého se ujal syn Maxmiliána Ervína Martin (*1928) a zejména jeho syn William (*1961), který spravuje rozsáhlý lobkowiczský majetek s centrem v Nelahozevsi.

III. Ferdinand August z Lobkowicz (1655-1715) – stručný nástin života²⁰

Třetí vládnoucí kníže z Lobkowicz, plným jménem Ferdinand August Leopold, se narodil jako nejstarší syn Václava Eusebia z Lobkowicz a jeho druhé manželky Augusty Sofie Falcko-Sulcbašské dne 27. září 1655 na říšském rodovém sídle v Neustadtu an der Waldnaab.²¹ Zde se mu pravděpodobně dostalo základního vzdělání, které plně odpovídalo požadavkům kladených stavovskou společností druhé poloviny 17. století.²² První ucelenější

¹⁸ Literatury je podobně málo jako u jeho otce. Mimo výše uvedených prací ještě heslo v J. H. ZEDLER, *Universal Lexikon*, s. 41 (citováno podle internetové verze <http://www.zedler-lexikon.de>).

¹⁹ Více TAMTÉŽ s. 164.

²⁰ K postavě Ferdinanda Augusta z Lobkovic se vyskytuje pouze nepatrné množství literatury. Srov. A. CATALANO, *L'educatione del principe: Ferdinand August Leopold von Lobkowitz e il suo primo viaggio in Italia*, Porta Bohemica. Sborník historických prací 2, Litoměřice 2003, s. 104-127; S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 42 a 130-133; P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 183; *Ottův slovník naučný*, díl XVI, Praha 1900, s. 226-227, či heslo ze slovníku J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 18, blatt 032 (citováno podle internetové verze <http://www.zedler-lexikon.de/>).

²¹ K tomuto místu srov. Heinrich ASCHERL, *Geschichte der Stadt und Herrschaft Neustadt a. d. Waldnaab*, Neustadt an der Waldnaab 1982 nebo Wilhelm VOLKERT, *Neustadt an der Waldnaab und die Fürsten Lobkowitz*, in: *Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg*, Band 100, Regensburg 1959, s. 175-194.

²² K prvotní fázi Ferdinandova vzdělávání zatím nebyly autorem nalezeny odpovídající prameny. Lze však odhadnout, že jeho výchova kopírovala tehdy obecné schéma, kdy výchova chlapce v šlechtickém prostředí započala někdy mezi šestým a osmým rokem. V tento čas byl odebrán z prostředí „fraucimoru“ a převeden pod dozor otce (to však právě v tomto případě nebylo reálné, neboť Václav Eusebius z Lobkowicz působil ve Vídni v císařských službách a neměl na výchovu svého syna mnoho prostoru). V tomto okamžiku začal o chlapce

zprávy o jeho osobě jsou datovány k březnu roku 1668, kdy informoval otce o tom, že výuka probíhá dobře a že on sám je pilný.²³ Nejpozději v lednu 1673 se k němu připojil jeho mladší bratr František Vilém (1659-1698). V červnu tohoto roku společně absolvovali cestu do Norimberku, která byla předzvěstí Ferdinandovy kavalírské cesty.²⁴

Obr. č. 1: Georg Adam Eberhard, Portrét Ferdinanda Augusta z Lobkowicz zhruba ve věku 5 let.²⁵

pečovat najatý soukromý učitel (preceptor), který ho započal zasvěcovat do tajů čtení, psaní a základů věrouky. Někdy se stávalo, že se na šlechtickém sídle sešlo více stejně starých synů, kteří se vzdělávali společně. Příklad je možné nalézt například u Dietrichštejnů, kdy byli synové Maxmiliána z Dietrichštejna Ferdinand Josef a Maxmilián vysláni do Štýrského Hradce ke vzdálenému strýci Zikmundu Ludvíkovi z Dietrichštejna. Jeho synové byli totiž zhruba stejně staří, a proto bylo možné, aby se vzdělávali současně. Srov. instrukci Maxmiliána z Dietrichštejna pro hofmistra Egidia Rubina z roku 1643. MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 1583, sign. 738, kart. 358. Obecněji k českým šlechtickým školám Marie KOLDINSKÁ, *Šlechtické školy v předbělohorských Čechách*, Acta Universitatis Purkynianae, Philosophia et Historica 1, Studia Historica 1, 1992, s. 217-222, ISSN 1212-3137.

²³ Srov. dopis ze dne 6. března 1668 odeslaný z Neustadtu a. d. Waldnaab. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, Lobkowiczové roudničtí – Rodinný archiv (dále jen LRRA), sign. D 177.

²⁴ Srov. dopis z 19. června 1673. TAMTÉŽ.

²⁵ Obrázek z knihy S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 131.

Na kavalírskou cestu, která tvořila pomyslný milník konce vzdělávání a počátku vlastní kariéry, se Ferdinand vydal v září 1673. Jako hlavní cíl bylo zvoleno známé univerzitní město Siena, které patřilo mezi tradiční destinace mladých šlechticů pocházejících ze středoevropského prostředí.²⁶ Z této cesty se ale vrátil mnohem dříve, než původně plánoval.²⁷ Na rodových sídlech se však Ferdinand nezdržel ani jeden celý rok. V září 1675 se vydal na svou druhou cestu do Itálie, aby zdárně završil své vzdělání. Cesta trvala necelý rok. V červnu 1676 se Ferdinand August vrátil zpět na rodové panství do Neustadtu an der Waldnaab.²⁸

V dubnu 1677 převzal po smrti otce rodový majorát, který byl spojen s tituly knížete lobkowiczského a vévody zaháňského.²⁹ První měsíce byly spojeny s vypořádáním se s dědictvím. V červenci téhož roku se Ferdinand poprvé oženil. Jeho chotí se stala Klaudivie Františka z Nassau-Hadamaru, která Ferdinandovi porodila tři potomky. Dospělosti se dožil pouze syn Filip Hyacint (1680-1734), který po smrti otce převzal v roce 1715 rodinný fideikomis a knížecí titul.³⁰ Klaudivie Františka však krátce po jeho porodu zemřela.

Již za necelého půl roku se Ferdinand August oženil podruhé. Jeho nastávající se stala Marie Anna Vilemína, markraběnka z Baden-Badenu (1655-1702), se kterou Ferdinand August zplodil celkem osm potomků, z nichž nejvýznamnější byli Josef Antonín August (1681-1717) a Jan Jiří Kristián (1686-1753).³¹

Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 17. století pobýval Lobkowicz střídavě na rodových sídlech v Roudnici nad Labem, hornofalckém Neustadtu an der Waldnaab a v centru habsburské monarchie ve Vídni.³² V této době se snažil cílevědomě získat významný

²⁶ Srov. například Martin SVATOŠ, *Studenti z českých zemí na univerzitě v Sieně (1573-1738)*, Zprávy Archivu Univerzity Karlovy 4, 1982, s. 29-63 či TÝŽ, *Akademická peregrinace a cesty za vzděláním*. In: BOBKOVÁ Lenka – NEUDERTOVIÁ Milena (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem, 1997. s. 301-306, ISBN 80-7044-136-4.

²⁷ Viz další text.

²⁸ Popis této kavalírské cesty je jednou z klíčových kapitol této diplomové práce. Srov. další text.

²⁹ Právě kvůli držení dvou vysokých titulů se objevují problémy v oficiální Lobkowiczově titulatuře. Ten se podepisoval oběma způsoby. Někdy jako „*Fürst von Lobkowitz*“ jindy za své křestní jméno přidával pouze přídomek „*zu Sagan*“. Podle informací Jiřího Kubeše se na vídeňském dvoře často tituloval právě jako vévoda Zaháňský. Pro udržení základních souvislostí a zjednodušení pochopení textu se tato diplomová práce bude držet knížecí titulatury.

³⁰ Literatury k Filipu Hyacintovi z Lobkovic je podobně malé množství jako u jeho otce. Mimo výše uvedených prací lze ještě zmínit zejména heslo v J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, s. 41 (citováno podle internetové verze <http://www.zedler-lexikon.de/>).

³¹ V této souvislosti se jeví zajímavou informací Petra Matě, který na základě pramenů doksanské „vizionářky“ Maxmiliány Zásnecké uvádí, že Ferdinand měl prý tuto údajně nemilovanou manželku v úmyslu zákeřně zavraždit. Na jednom ze svých sídel, které se nacházelo na strmé skále, chtěl uspořádat velkou hostinu a během této společenské události měl v úmyslu shodit svoji manželku dolů takovým způsobem, aby to vypadalo jako nešťastná náhoda. Srov. P. MAŤA, *Svět*, s. 558-559 a pozn. č. 80 na s. 893.

³² K Ferdinandově cestování na počátku osmdesátých let nabízí zajímavé srovnání sonda Jiřího Kubeše do let 1681-1682. Podle ní trávil Ferdinand August nejvíce času na cestách po Říši – např. do zmiňovaného Neustadtu (48-51%), dále pak pobytem ve Vídni (42%) a nakonec i návštěvami Roudnice nad Labem (7-10%). Srov. J. KUBEŠ, *Sídelní strategie*, s. 98.

úřad buďto přímo u habsburského vídeňského dvorám, nebo v zemské správě Českého království či Slezska. Kvůli tomu rozesílal žádosti o pomoc při hledání vhodného uplatnění.³³ Vzhledem k faktu, že dlouho nemohl najít sobě a svému rodu odpovídající funkci,³⁴ se Ferdinand zaměřil na úřad nejvyššího hofmistra v české zemské vládě, který byl v této době stále obsazen Vilémem Albrechtem Krakovským z Kolovrat. Prosby o pomoc byly adresovány císařovně Eleonoře Magdaléně a jejímu otci falckému kurfiřtu Filipu Vilémovi, kteří se za něj měli přimluvit přímo u císaře Leopolda I., aby mu byl udělen status čekatele na výše uvedený úřad. Nakonec se tato aktivita ukázala zbytečnou, protože se mu v roce 1688 uprázdněnou funkci nepodařilo získat.³⁵ V osmdesátých letech se tak jeho politická kariéra omezovala hlavně na působení u slezského knížecího sněmu.

Významnější pozice v rámci habsburské politiky se Ferdinand dočkal až na počátku devadesátých let, když v roce 1689 nejdříve získal titul tajného rady.³⁶ Na konci roku 1691 byl jmenován nástupcem Heřmana Bádenského (1628-1691)³⁷ v pozici principálního komisaře (*Principal Commissarius*) při říšském sněmu v Řezně. Funkci začal prakticky vykonávat až v únoru následujícího roku.³⁸ Ferdinand August z Lobkowitz zde působil šest let, tedy do roku 1698, kdy ho vystřídal pasovský biskup Jan Filip z Lamberka (1651-1712).³⁹

Ferdinandovi se totiž na konci roku 1698 konečně dostalo možnosti působit přímo u vídeňského dvora. Krátce po svém návratu do Vídně nejprve získal prestižní Řád zlatého

³³ Toto tzv. „vprošování“ do zemských úřadů bylo oficiálně zakázáno Obnoveným zřízením zemským. Přesto k němu často docházelo. Zajímavé poznatky k této problematice přináší P. MAŤA, *Svět*, s. 358-363.

³⁴ Naskytá se otázka, do jaké míry mu v tom bránila postava jeho otce, který se v sedmdesátých letech zdiskreditoval během působení v pozici prvního ministra císaře Leopolda I.

³⁵ K problematice Ferdinandových počátečních potíží s kariérou srov. P. MAŤA, *Svět*, s. 359-360 a materiály uložené v SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRA, sign. A 91 a 92.

³⁶ Srov. S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowitzové*, s. 42. Udělení titulu tajného rady bylo však již v této době spíše záležitostí osobní prestiže a nepřinášelo svému držiteli nějaké reálné výsadní postavení. Bylo to zejména proto, že počet tajných radů velmi rychle narůstal, což s sebou neslo v důsledku i nízkou akceschopnost této rady. Srov. Mark HENGERER, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*, Konstanz 2004, s. 69-72. ISBN 3-89669-694-7.

³⁷ Heřman Bádenský (1628-1691) byl pátým synem markraběte Viléma I. Bádenského. Jako vojevůdce se účastnil bitev s Turky v letech 1663-1664 a 1683. V letech 1672-1678 pak bojoval proti Francouzům. V roce 1681 byl za své činy dosazen do postu prezidenta dvorské válečné rady. Od roku 1688 do své smrti pak působil na říšském sněmu v Řezně. Srov., Hermann BEESE, *Markgraf Hermann von Baden (1628-1691). General, Diplomat und Minister Kaiser Leopolds I.*, Stuttgart 1991. ISBN 3-17-011185-X.

³⁸ K počátku jeho působení při říšském sněmu srov. následující prameny. Edice prvotní instrukce z 19. prosince 1691 je součástí této studie podobně jako první dopisy vyplývající z tohoto úřadu. K jeho další činnosti srov. Haus-, Hof- und Staatsarchiv (dále jen HHStA) Wien, Reichkanzlei - Prinzipalkommission Berichte, fasc. 32a-33c nebo Hofkammerarchiv (dále jen HKA) Wien, Hofzahlamtsbücher, Band 136-141.

³⁹ Zajímavý přehled stálých diplomatických misí i příležitostných poselstev nabízí Ludwig BITTNER - Lothar GROß, (Hrsg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem westfälischen Frieden (1648)*, Bd. I (1648-1715), s. 123-174.

rouna.⁴⁰ V prosinci pak oficiálně převzal funkci nejvyššího hofmistra u císařovny Vilemíny Amálie Brunšvicko-Lüneburské, manželky Josefa I.⁴¹ Obdržení postu ho začlenilo do dvorské společnosti ve Vídni a přinutilo ho trvaleji pobývat v hlavním městě habsburské říše. soudobá společnost vnímala i tuto funkci jako velkou poctu. Úzká vazba na císařovnu totiž přinášela pevné zakotvení u dvora, což znamenalo být neustále v centru veškerého dění. Bezprostřední podíl na zábavách pořádaných pro císařský pár zvyšoval dvořanovu osobní prestiž.⁴²

Mimo nepopíratelného vlivu na kariérní růst přineslo působení u dvora Vilemíny Amálie i dva zásahy do Ferdinandova rodinného zázemí. V roce 1702 se Ferdinand potřetí oženil. Jeho ženou se stala Marie Filippina, hraběnka z Althannu (1671-1706), která patřila ke dvoru císařovny. Bezdětné manželství skončilo po čtyřech letech Mariinou smrtí. Ještě v téže roce Ferdinand pojal za manželku další členku císařovnina dvora Marii Luisu, hraběnku ze Schwarzenberku (1689-1739). Obě svatby byly poměrně hodně sledovány císařským dvorem. Dochovaly se z nich svatební smlouvy, které přesně stanovovaly povinnosti a nároky manželů. Zajímavé je i srovnání svědků, kteří pod tyto smlouvy připojili svůj podpis. Jedná se o přední šlechtice působící na habsburském dvoře, z nichž lze jmenovat například Jana Leopolda Donata Trautsona (1659-1724), s nímž se Ferdinand seznámil již během kavalírské cesty, Filipa Zikmunda z Dietrichštejna (1651-1716), hraběte Michala Václava z Althannu či

⁴⁰ Předávací ceremoniál proběhl 14. listopadu 1698. Mimo císaře, který tento řád předával, a arcivévodů Karla se ho ze šlechtického prostředí účastnil například Filip Zikmund z Dietrichštejna (1651-1716). Srov. HHStA, Zeremonial Akten Protokoll, Band 5, fol. 461-462.

⁴¹ Tento ceremoniál proběhl 24. prosince za účasti knížete ze Salmu, nejvyššího hofmistra Josefa I. Karla Theodora Otty (1645-1710), jednoho z nejvýznamnějších šlechticů působících u vídeňského dvora hraběte Ferdinanda Bonnaventury Harracha (1637-1706), hraběte z Valdštejna (jedná se asi o nejvyššího komorníka Karla Ferdinanda (1634-1702)) a dvorského kancléře hraběte Pavla Bucelliniho (†1712). Srov. TAMTÉŽ, fol. 502. Zajímavé poznatky o náplni této funkce a povinnostech u dvora, které z ní vyplývaly, nabízí HHStA, Zeremonial Akten Protokoll, Band 6, fol. 300 a dále. Zajímavá je instrukce Ferdinanda III. z roku 1652 pro nejvyššího hofmistra císařovnina dvora hraběte Fuggera. Srov. TAMTÉŽ, Zeremonial Akten, SR 10. Zde jsou uloženy i instrukce pro další dvorské funkce (nejvyšší štolba, nejvyšší komoří, dvorský nákupčí atd.). Většina z nich pochází ze dvorského prostředí Ferdinanda III z padesátých let 17. století. Podle mého názoru se však tyto instrukce tradovaly i u dvorů dalších císařů, kteří se na ně zpětně odkazovali. Je tedy pravděpodobné, že se podle výše uvedené instrukce měl řídit i Ferdinand August z Lobkovic. Většina z těchto souborů nařízení je editována v práci Irmgard PANGERL – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER (Hg.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonialprotokolle (1652-1800): eine Annäherung*, Wien, 2007, ISBN 978-3-7065-4471-9. K náplni každodenní činnosti nejvyššího hofmistra, konkrétně na dvoře císařovny Eleonory Magdaleny Falcko-Neuburské, nabízí srovnání Rostislav Smíšek ve svých studiích věnovaných Ferdinandovi ze Schwarzenberku (1652-1703). Vysoká dvorská funkce provokovala ostatní níže postavené šlechtice svou atraktivitou. Hrozil stálý konflikt s konkurenty, kteří čekali na jakékoli zaváhání, jež by mohli využít k zákulisním intrikám. Proto se Ferdinand ze Schwarzenberku snažil vyhnout jakékoli delší absenci, kterou musel předem s panovnicí konzultovat. To se projevilo i v momentu, kdy onemocněl. Přestože jmenoval svého zástupce, nechal si posílat důležité listiny k osobnímu podpisu. Srov. R. SMÍŠEK, *Deník Ferdinanda ze Schwarzenberku*, s. 127-159 a TÝŽ, *Dvorská kariéra* s. 94-120.

⁴² O Ferdinandových problémech s nalezením odpovídajícího ubytování více J. KUBEŠ, *Sídelní strategie*, s. 99-102.

knížete Ferdinanda z Fürstenberka. Zmíněné nevěsty byly zvoleny s jasnou strategií vedoucí k usnadnění intergrace do dvorského prostředí⁴³

Obr. č. 2: Ferdinand August z Lobkowitz se řádem Zlatého rouna.⁴⁴

Poměrně překvapivý byl i konec jeho působení jako nejvyššího hofmistra císařovny, protože Ferdinand August v roce 1708 sám na svou funkci rezignoval. Do smrti se pak Lobkowitz pohyboval zejména mezi Vídní, svými rezidenčními sídly a zasedáním na

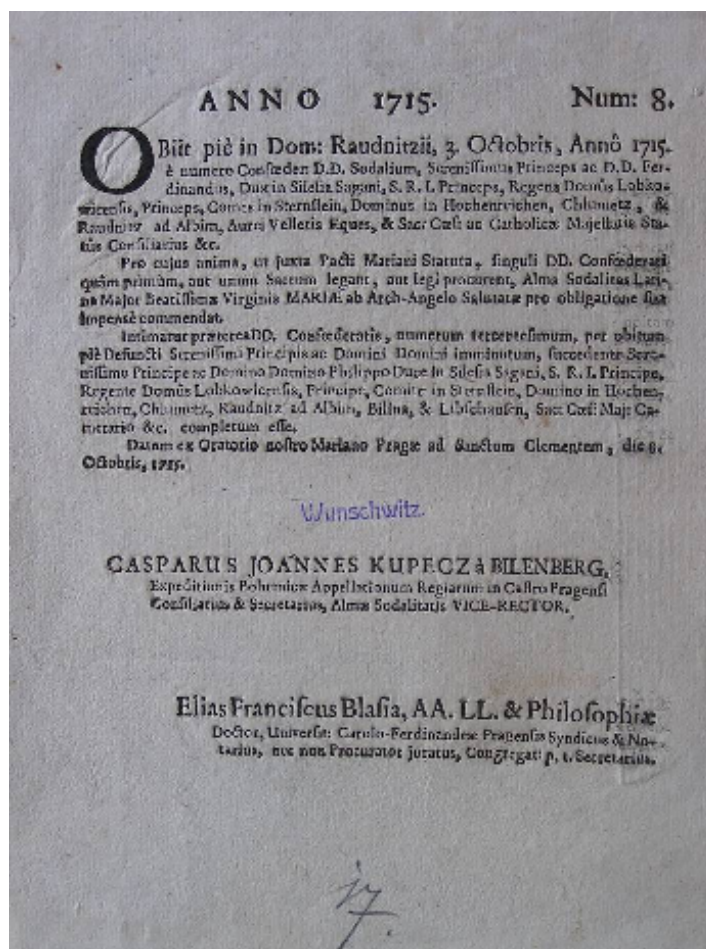
⁴³ Obě tyto svatby byly poměrně hodně sledovány císařským dvorem. Dochovaly se z nich svatební smlouvy, které přesně stanovovaly povinnosti a nároky manželů. Zajímavé je i srovnání svědků, kteří pod tyto smlouvy připojili svůj podpis. Jedná se o přední šlechtice působící na habsburském dvoře, z nichž lze jmenovat například Jana Leopolda Donata Trautsona (1659-1724), s nímž se Ferdinand seznámil již během kavalírské cesty, Filipa Zikmunda z Dietrichštejna (1651-1716), hraběte Michala Václava z Althannu či knížete Ferdinanda z Fürstenberka. Srov. HHStA, Ehepakten des Hofstaates, OMeA SR, kart. 15, heslo Ferdinand Fürst von Lobkowitz. K císařovninu hofštátu srov. Beatrix BASTL – Gernot HEISS, *Hofdamen und Höflinge zur Zeit Kaiser Leopolds I. Zur Geschichte eines vergessenen Berufsstandes*, OH 5, 1996, s. 187-265. ISBN 80-7040-188-5.

⁴⁴ Obrázek pořízen z knihy S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkovicové*, s. 133.

slezském knížecím sněmu.⁴⁵ Ferdinand August z Lobkowicz zemřel 3. října 1715 a je pochován stejně jako jeho otec v roudnickém kostele sv. Václava.⁴⁶

Závěrem je možné konstatovat, že Ferdinand August z Lobkowicz plně pokračoval v rodové tradici působení v prestižních funkcích u vídeňského dvora.⁴⁷ Lobkowiczové tímto plně zapadají mezi ostatní knížecí rody, z nichž lze jmenovat zejména Eggenberky, Schwarzenberky, Dietrichštejny či obě větve Liechtenštejnů. Z českých hraběcích rodů se jim na tomto poli mohli rovnat prakticky jen Valdštejnové.⁴⁸

Obr. č. 3: Zpráva o úmrtí Ferdinanda Augusta z Lobkowicz.⁴⁹

⁴⁵ Na tomto sněmu byl například v termínech 22. 11. 1708 – 20. 3. 1709; 9./18. 12. 1710 – 14. 7. 1711 a 8./22./24. 3. – 28. 8. 1715. Za tyto informace děkuji dr. Petru Mařovi.

⁴⁶ Podle S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 132.

⁴⁷ Zdeněk Vojtěch z Lobkovic byl nejvyšším kancléřem, Václav Eusebius prezidentem válečné rady a posléze nejvyšším hofmistrem Leopolda I a Ferdinand August nejvyšším hofmistrem císařovny Vilemíny Amálie. V této rodové tradici pokračoval i Ferdinandův syn Filip Hyacint – nejvyšší hofmistr císařovny Alžběty Kristíny.

⁴⁸ Srov. P. MAŤA, *Svět*, s. 432-433. K obecné typologii šlechtických životních stylů více Václav BŮŽEK – Petr MAŤA, *Wandlungen des Adels in Böhmen und Mähren im Zeitalter des „Absolutismus“ (1620-1740)*, in: Ronald G. ASCH (HG.), *Der Europäische Adel in Ancien Régime. Von der Krise der ständischen Monarchien bis zur Revolution (ca. 1600-1789)*, Köln-Weimar-Wien 2001, s. 287-321. ISBN 3-412-14000-7. Tato problematika by však zasloužila hlubší výzkum.

⁴⁹ Národní archiv Praha, Wunschwitzova sbírka, inv. č. 672, karton 21.

IV. Kavalířské cesty – literatura a obecné schéma

IV.1. Historikové a dějiny cestování

Oblast kavalířského cestování, jako specifické formy výchovy a vzdělávání v raném novověku, se těší zejména v poslední době velkému zájmu badatelů. Tato tendence je spojená se změnami v pramenné základně vědeckých výzkumů a projevuje se přesunem těžiště od podkladů reflektujících „velké“ politické dějiny a kvantifikovaných pramenů do polohy sledování tzv. ego-dokumentů, jakými jsou zejména deníky a osobní korespondence.⁵⁰ Prameny osobního charakteru mohou totiž poskytnout odpověď na mnohdy opomíjené otázky, jakými jsou například prožívání zlomových okamžiků v životě člověka, proměny myšlení a vytváření myšlenkových stereotypů či obyčejně popisují každodenní radosti a starosti.

Sumarizující práce k tématice cestování a v užším smyslu kavalířským cestám vznikají pohřichu hlavně v zahraničí. Inspirující je zejména práce Antje Stannekové *Telemachs Brüder*,⁵¹ která porovnává jednotlivé kavalířské cesty šlechticů pocházejících z různých území, přičemž výsledky svých výzkumů dokáže jedinečným způsobem zobecnit. Mathis Leibetsederer v *Die Kavaliertour*⁵² sleduje kavalířskou cestu pohledem širších souvislostí, jakými jsou například financování či postavení hofmistrů. Ve výčtu těchto zásadních prací není možné nezmínit současné trendy bilancující sborník editovaný Rainerem Babelem a Wernerem Paravicinim.⁵³

Zmíněné tituly však reflektují zejména pramennou základnu území západní Evropy. Cestovateli z českých zemí se primárně nezabývají. Proto nezbyvá než doufat, že se podaří dokončit velké souhrnné práce k vývoji kavalířského cestování českými historiky, kteří mají

⁵⁰ Tyto teze vycházejí z práce Winfried SCHULZE, *Ego-Dokumente: Eine Annäherung an den Menschen in der Geschichte? Vorüberlegungen für die Tagung „Ego-Dokumente“*, Berlin 1996, s. 11-30. K této problematice se ale vyslovili i další historikové např. Petr MAŤA, *Nejstarší české a moravské deníky*, FHB 18, 1997, s. 99-100, ISSN 0231-7494. Zároveň se uskutečnilo několik konferencí, které se ke sledované změně také pokusili vyjádřit např. adventní kulatý stůl organizovaný Katedrou historických věd Filozofické fakulty Univerzity Pardubice o ego-dokumentech v roce 2003. K této akci vyšel sborník Milena LENDEROVÁ – Jiří KUBEŠ (edd.), *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření? Sborníček příspěvků z 2. adventního kulatého stolu, který se konal na půdě Katedry historických věd FHS Univerzity Pardubice dne 11. prosince 2003*, Pardubice 2004, ISBN 80-7194-650-8.

⁵¹ Antje STANNEK, *Telemachs Brüder, Die höfische Bildungsreise des 17. Jahrhunderts*, Frankfurt – New York 2001, ISBN 3-593-36726-2.

⁵² Mathis LEIBETSEDER, *Die Kavaliertour. Adlige Erziehungsreisen im 17. und 18. Jahrhundert*, Köln – Weimar – Wien 2004, ISBN 3-412-14003-1.

⁵³ Rainer BABEL – Werner PARAVICINI (Hg.), *Grand Tour. Adeliges Reisen und Europäische Kultur von 14. bis zum 18. Jahrhundert*, Ostfildern 2005. ISBN 3-7995-7454-9.

na tuto činnost jednak rozsáhlé vědomosti a zároveň jsou finančně podpořeni grantovými projekty České republiky.⁵⁴

Ve výčtu zahraničních prací není možné opomenout ani dílčí studie, které i přes svůj limitovaný rozsah přinášejí k problematice kavalírských cest zajímavé poznatky. Pro přehled cestovatelů pocházejících ze středoevropského prostoru jsou klíčové studie Gernota Heiße⁵⁵ či Evy Marie Csáky-Loebenstein.⁵⁶ Šlechticům pocházejícím z českých zemí se přímo věnuje Alessandro Catalano.⁵⁷

Česká historiografie se vývoji kavalírských cest začala soustavně věnovat až nedávno. Evidujeme sice i snahy po zpřístupnění cestovních pramenů z druhé poloviny 18. a 19. století,⁵⁸ ale přes všechny klady musíme na tyto práce hledět kriticky spíše jako na edice důležitých literárních památek, než jako na skutečné historické práce. Studium cestování jako fenoménu dějin každodennosti se jako jeden z prvních věnoval Otakar Odložilík v práci o cestách do Británie.⁵⁹ Bádání na poli cestovních pramenů bylo však i nadále spíše nesoustavné. Z prací můžeme jmenovat snad jen dvousvazkovou práci Josefa Kanského, který se zabývá dějinami cestování doloženými ukázkami pramenů. Šíře těchto pramenů je veliká –

⁵⁴ Jedná se o nestora českého bádání o kavalírských cestách Zdeňka Hojdu, který dokončil svoji habilitační práci v roce 2007 a mladého, perspektivního historika Jiřího Kubeše, jenž v období 2008-2010 řeší grant zaměřený na kavalírské cestování.

⁵⁵ Z mnoha například Gernot HEIß, *Integration in die höfische Gesellschaft als Bildungsziel: Zur Kavalierstour des Grafen Johann Sigmund von Hardegg 1646-1650*, Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich 48/49, 1982/83, s. 99-114, ISSN 016-2712, či TÝŽ, "Ihro keiserlichen Mayestät zu Diensten...unserer ganzen fürstlichen Familie zur Glori." *Erziehung und Unterricht der Fürsten von Liechtenstein im Zeitalter des Absolutismus*, in: E. OBERHAMMER (Hg.), *Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstenhaus Liechtenstein in der frühen Neuzeit*, Wien-München 1990, s. 155-181. ISBN 3-7028-0300-9.

⁵⁶ Eva-Marie CSÁKY-LOEBENSTEIN, *Studien zur Kavalierstour österreichischer Adeliger im 17. Jahrhundert*, MIOG 79, 1971, s. 428-434. ISSN 0073-8484. Tato studie vychází z její kvalitní habilitační práce, která zatím bohužel nebyla publikována.

⁵⁷ Alessandro CATALANO, *Heřman Jakub Černín. Deník z cesty po Itálii*, Souvislosti č. 3-4, 2002, s. 113-123, ISSN 1214-4622, TÝŽ, *L'educazione del principe: Ferdinand August Leopold von Lobkowitz e il suo primo viaggio in Italia*, Porta Bohemica. Sborník historických prací 2, Litoměřice 2003, s. 104-127. ISSN 1213-6557 a v neposlední řadě i TÝŽ, *Italský deník Arnošta Vojtěcha Harracha (1598-1667)*, In: Vilém HEROLD – Jaroslav PÁNEK (edd.), *Baroko v Itálii – baroko v Čechách, Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*, Praha 2003, s. 333-353. ISBN 80-7007-176-1.

⁵⁸ V roce 1777 vyšla edice cestopisu Václava Vratislava z Mitrovic na níž pracoval František Martin Pelcl. Dále se jedná o vydání cestopisu Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdrůžic. Srov. Karel Jaromír ERBEN (ed.), *Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdrůžic a na Pecce atd. Cesta z Království českého do Benátek, odtud do země svaté, země judské a dále do Egypta, a potom na horu Oreb, Sinai a sv. Kateřiny v Pusté Arábii*, I-II, Praha 1854-1855. K Harantově osobě vznikla v nedávné době vynikající monografie, která reflektuje i vydavatelské snahy spojené s jeho dílem. Srov. Marie KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic. Cesta intelektuála k popravišti*, Praha – Litomyšl 2004, ISBN 80-7185-537-5. Na tomto místě je možné jmenovat ještě Justín Václav PRÁŠEK (ed.), *Martina Kabátніка cesta z Čech do Jerusalema a Kaira r. 1491-1492*, Praha 1894 a Konstantin JIREČEK, *Václav Budovec z Budova v Cařihradě*, Časopis Musea království českého 51, 1877, s. 417-437.

⁵⁹ Otakar ODLOŽILÍK, *Cesty z Čech a Moravy do Velké Británie v letech 1563 až 1620*, ČMM 41, 1935, s. 241-320.

první díl začíná na hranici 13. a 14. století, druhý končí cestami dvojice Zikmunda a Hanzelky.⁶⁰

V následujícím období se historická práce zaměřená na dějiny cestování věnovala zejména edičnímu zpřístupnění vybraných pramenů. Za pomyslný vrchol této činnosti je nutno brát výběrové části některých cestovních deníků autorů Simony Binkové a Josefa Polišenského.⁶¹ V této monografii jsou vydány úryvky z deníků Zdeňka Brtnického z Valdštejna, Bedřicha z Donína, Lva Viléma z Kounic, Heřmana Jakuba Černína a dalších. Zajímavé edice vycházely i před vydáním této práce. Zmínit je nutné zejména vydání cestopisu Václava Vratislava z Mitrovic,⁶² autobiografii Jindřicha Hýzrleho z Chodů,⁶³ deník Lva Viléma z Kounic⁶⁴ nebo již citovaný cestopis Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic.⁶⁵

Za zakladatele plně vědeckého náhledu na problematiku cestování je na našem území brán Jaroslav Pánek. Ten nejenže formuloval program bádání v této sféře, ale zároveň publikoval první odborné studie a je autorem klíčové monografie reflektující dějiny cestování.⁶⁶ Dalším historikem, který se cestováním zabývá komplexně již od počátku osmdesátých let 20. století, je pražský historik Zdeněk Hojda.⁶⁷ Příležitostně se tomuto tématu věnuje i moravský historik Jiří Kroupa.⁶⁸

⁶⁰ Josef KUNSKÝ, *Čeští cestovatelé I-II*, Praha 1961.

⁶¹ Simona BINKOVÁ – Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská, Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989.

⁶² Milada NEDVĚDOVÁ (ed.), *Václav Vratislav z Mitrovic. Příhody*, Praha 1976.

⁶³ Dílo Jindřicha Hýzrleho z Chodů je celoživotní autobiografií. K cestování patří pouze určité kapitoly. Věra PETRÁČKOVÁ a kol. (edd.), *Příběhy Jindřicha Hýzrle z Chodů*, Praha 1979.

⁶⁴ F. HRUBÝ, *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír. Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy kounické rodiny v letech 1550-1650*, Brno 1987.

⁶⁵ K. J. ERBEN (ed.), *Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic a na Pecce atd. Cesta*. Cestopisů je vydáno více. Tuto literaturu shrnuje v pozn. č. 9 na s. 12 Jaroslav PÁNEK, *Cestování jako modernizační činitel středověké a raně novověké společnosti (Problémy a úkoly českého výzkumu)*, in: Lenka BOBKOVÁ – Milena NEUDERTOVIČOVÁ (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1997, s. 9-22, ISBN 80-7044-136-4.

⁶⁶ Zásadním příspěvkem k teorii cestování je J. PÁNEK, *Cestování*. Dále se jedná o TÝŽ, *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě (Cestování jako činitel kulturní a politické integrace)*, ČCH 88, 1990, s. 511–525, ISSN 0862-6111, TÝŽ, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552*, České Budějovice 2004 (druhé vydání), ISBN 80-903040-8-7 nebo TÝŽ, *Renesanční Itálie jako předmět zájmu českých cestovatelů (Příspěvek k problému renesance v českých zemích)*, In: Miroslav POLÍVKA – František ŠMAHEL (edd.), In memoriam Josefa Macka (1922-1991), Praha 1996, s. 245-255, ISBN 80-85268-64-7.

⁶⁷ Zdeněk Hojda proslul jako člověk, jenž svým odborným rozhledem pomáhá ve tvorbě výstav, publikuje v mnoha sbornících a v neposlední řadě vychovává v rámci svých seminářů na pražské Filozofické fakultě Univerzity Karlovy nové příznivce dějin cestování. Z jeho prací srov. například Zdeněk HOJDA, „*Kavalířské cesty“ a zájem české šlechty o Itálii*, in: Itálie, Čechy a střední Evropa, Praha 1986, s. 216-239; TÝŽ, *Z katolického exilu do západní Evropy. „Velká cesta“ Jiřího Adama z Martinic v letech 1620-1625*, Lenka BOBKOVÁ – Michaela NEUDERTOVIČOVÁ (edd.) *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1997, s. 301-306, ISBN 80-7044-136-4.; TÝŽ, *Delitiae Italiae. Česká aristokracie a barokní Evropa*, in: L. Slaviček (ed.), *Artis pictoria amatores*, s. 62-66, ISBN 80-7035-052-0. Mezi jeho žáčky patřily například Martina Kulíková, jež své bádání publikovala pohříchu pouze ve své diplomové práci. Srov. Martina KULÍKOVÁ, *Cesty bratří ze Šternberka a jejich cestovní deníky*, Praha 2001. Zdeněk Hojda byl nápomocen i při vzniku studie Eva BÍLKOVÁ – Jana HUSAČOVÁ – Alexandra TESÁŘÍKOVÁ, *Kavalířská cesta Heřmana Jakuba Černína*

Důležitou zprávou je to, že se tematice kavalírských cest a v širším hledisku i cestování a dějinám šlechty vůbec začala věnovat i mladá generace historiků, která své první výzkumy začala publikovat ve druhé polovině devadesátých let 20. století. Tito mladí historikové, kteří již nejsou ovlivněni různými předsudky proti výzkumu šlechty,⁶⁹ vydávají v současné době mnohé inspirativní studie. Mezi nimi je nutné jmenovat zejména Ivo Cermana,⁷⁰ Jiřího Kubeše,⁷¹ Martina Holého⁷² a okrajově Petra Maťu.⁷³

IV.2. Základní model tzv. kavalírských cest

Od druhé poloviny 16. století začalo docházet ke změně společenské role šlechty. Šlechta opouštěla středověký způsob života vycházející z rytířských ctností. Ideální

z Chudenic, in: Celostátní studentská vědecká konference Historie 2003, Pardubice 2004, s. 89-116, ISBN 80-7194-697-4, která je zatím jediným reálným plodem soustavného bádání věnujícího se právě osobě Heřmana Jakuba Černína. Vzhledem k tomu, že jejich grant končí letošním rokem, můžeme očekávat publikování jejich závěrů v nejbližší době.

⁶⁸ Jiří KROUPA, *Dietrichštejnové v pol. 17. stol. a model tzv. kavalírské cesty*, Historická Olomouc a její současné problémy IV, 1983, s. 109-117, ISSN 0231-9764.

⁶⁹ Srov. teze publikované v práci Zdeněk HOJDA, „*Idola*“ barokního bádání aneb jak se vyhnout Skylle a neupadnout v osidla Charybdy, in: TÝŽ (red.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 15-26, ISBN 80-85268-12-4, které jsou sice primárně užity pro výzkum doby barokní, ale dají se docela dobře aplikovat i obecně.

⁷⁰ Ivo CERMÁN, *Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka*, ČČH 101, 2003, s. 818-853, ISSN 0862-6111, TÝŽ, *Cesty za osvicením (úloha v osvicenské antropologii)*, in: Jiří KUBEŠ (ed.) *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, Pardubice 2007, s. 221-233, ISBN 978-80-7194-928-2, TÝŽ, *Zrození osvicenského kavalíra, (Vzdělání a cestování Jana Karla z Dietrichštejna)*, ČNM-A 173, 2004, č. 3-4, s. 157-190, ISSN 1214-0627, či studie v níž jsou jasně formulovány nové perspektivy bádání o kavalírských cestách TÝŽ, *Bildungsziele – Reiseziele. Die Kavaliertour im 18. Jahrhundert*, in: Martin SCHEUTZ – Wolfgang SCHMALE – Dana ŠTEFANOVA (Hg.), *Orte des Wissens*, Wien 2004, s. 49-78, ISBN 3-89911-034-X.

⁷¹ Srov. Jiří KUBEŠ, *Diplomaticko-úřední cesta generálního válečného komisaře Leopolda Antonína Josefa hraběte Šlika z Pasounu a Holíče (1663-1723) po středoněmeckých dvorech v roce 1706*, VSH 11, 2002, s. 62–84, ISBN 80-86046-62-1, dále pak TÝŽ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004, ISBN 80-86197-36-0. Tento deník je zaznamenáním cesty dospělého muže, čímž podává poněkud jiný náhled na problematiku cestování. Mezi jeho zajímavé studie patří i TÝŽ, *Fragments písemností z kavalírské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727*, *Theatrum Historiae* 1, Pardubice 2006, s. 83-108, ISBN 80-7194-857-8 nebo TÝŽ, *Diplomatické cesty, kariéra a cestovní deníky v době okolo roku 1700 na příkladech cest Kryštofa Václava z Nostic a Leopolda Antonína Šlika*, In: Eva FRIMMOVÁ – Elizabeth KLECKER (edd.), *Itineraria Posoniesia. Zborník z medzinárodnej konferencie Cestopisy v Novoveku, ktorá sa konala v dňoch 3. – 5. Novembra v Bratislave, Bratislava 2005*, s. 134-142, ISBN 80-88880-62-9. Jeho poslední studie jsou pak směřovány do archivu Colloredů z Walsee. Srov. například TÝŽ, *Rudolf Josef Colloredo z Wallsee a jeho studium v Salzburku v letech 1723-1725*, In: TÝŽ (ed.), *Šlechtic na cestách*, s. 163-192, ISBN 978-80-7194-928-2.

⁷² Martin Holý zaměřuje svůj výzkum zejména do teorie výchovy šlechtické společnosti. Srov. Martin HOLÝ, *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*, FHB 21, Praha 2005, s. 111-210, ISSN 0231-7494 a disertační práce, kterou podal v letošním roce. Z jeho prací zabývajících se dějinami cestování lze jmenovat TÝŽ, *Jindřich Michal Hýzrle z Chodů (1575-1665) a jeho poznávací cesta po střední a západní Evropě v letech 1607-1608*, In: Jiří KUBEŠ (ed.), *Šlechtic na cestách*, s. 35-66, ISBN 978-80-7194-928-2.

⁷³ Jeho hlavní badatelské pole působnosti je však trochu jinde. Zabývá šlechtou jako komplexním fenoménem raně novověké společnosti, a v poslední době teorií absolutismu a zasedáními zemských sněmu. P. MAŤA, *Svět*, s. 301-327.

předobraz šlechtice – bojovníka, muže pohybujícího se ve světě rytířských ctností, nahradil nový archetyp – dvořan.⁷⁴ Tato změna přinesla zlom v oblasti norem chování a myšlení. Síla a bojové dovednosti byly nahrazeny vzděláním a zkušenostmi.⁷⁵ Výchova a vzdělání mladých šlechticů, jakožto zásadní body přípravy na budoucí kariéru, se během raného novověku staly důležitou součástí života aristokratické rodiny. Bez patřičného vzdělání šlechtic prakticky nemohl počítat s jakýmkoliv uplatněním – ať už šlo o službu v armádě, u dvora, v církvi nebo v různých úřadech. Přestože byl stále udržován stavovský model organizace společnosti, bez konkrétních znalostí byl výkon funkcí nemožný. A právě jedním z nejviditelnějších projevů změny byly kavalířské cesty.

Tyto cesty je možné poměrně jednoduše zasadit do časové přímky dějinného vývoje raného novověku. Jejich počátky lze nalézt asi v šedesátých letech 16. století, přičemž „zlatý věk“ kavalířských cest trval od počátku 17. století prakticky až do druhé dekády století následujícího.

Kavalířská cesta nebyla počátkem vlastního vzdělávání mladých šlechticů. Výchova chlapce v šlechtickém prostředí započala někdy mezi šestým a osmým rokem, kdy byl odebrán z prostředí „francimoru“ a převeden pod dozor otce. V této době byl chlapci zpravidla přidělen soukromý učitel (preceptor), který začal s výukou psaní, čtení a základů věrouky. Někdy se stávalo, že se na šlechtických sídlech sešlo několik stejně starých synů, kteří se vzdělávali současně.⁷⁶ Tyto skupiny však byly vždy po čase rozpuštěny.

Výchova pokračovala většinou na specializovaných učilištích gymnaziálního typu. Nejvíce navštěvována byla učiliště na území Říše, ale svou roli hrála i slezská, rakouská a lužická gymnázia.⁷⁷ Specifické postavení si po celé sledované období udržovalo jezuitské školství. Do systému jezuitského školství bylo možné téměř kdykoliv vstoupit a vystoupit. Pětileté jezuitské gymnázium či první roky artistické fakulty se pozvolna stávaly součástí vzdělávání předních českých katolických rodů (Lobkowiczové, Bořitové z Martinic, Šternberkové a další). Trend se pak plně rozvinul po Bílé hoře, kdy se na jezuitskou Karlo-Ferdinandovu univerzitu zapisovali i synové šlechticů, kteří se zakoupili v Čechách teprve v období

⁷⁴Tento nový způsob života šlechtice, který vycházel z ideálů Knihy o dvořanovi Baltazara Castiglioneho, se stal určujícím pro několik generací aristokratů po celé Evropě. Srov. Baldassare CASTIGLIONE (přel. A. Felix), *Dvořan*, Praha 1978.

⁷⁵ Srov. základní ideovou konstrukci knihy Peter BURKE, *The fortunes of the "Courtier"*, Berlin 1996. ISBN 0-7456-1150-8.

⁷⁶ Příkladem pro to může být vzdělávání Viléma z Rožmberka, který se učil v roce 1542 v Mladé Boleslavi. Srov. Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové, Velmoži české renesance*, Praha 1989, s. 40, ISBN 80-7038-006-3. Obecněji k šlechtickým školám Marie KOLDINSKÁ, *Šlechtické školy v předbělohorských Čechách*, Acta Universitatis Purkynianae, Philosophia et Historica 1, Studia Historica 1, 1992, s. 217-222.

⁷⁷ Srov. Petr MAŤA, *Svět*, s. 303-305.

třicetileté války.⁷⁸ Gymnázia studentům poskytovala základní univerzální znalosti, které měly být dále rozvíjeny právě během kavalírské cesty.⁷⁹

Po ukončení této fáze nastupoval mladý šlechtic na vlastní kavalírskou cestu. To se odehrávalo většinou ve věku 16 až 20 let. Na cestu mladý kavalír nevyjížděl zpravidla sám. Vždy jej doprovázel hofmistr, který byl nejdůležitějším článkem každé kavalírské cesty a jeho správný výběr byl mnohdy pro úspěch cesty klíčový.⁸⁰ Hofmistrovi totiž připadala rozhodující úloha ve stanovování denního programu, trasy cesty a zajišťování ubytování. Dále se staral i o finanční rozpočet celé akce. Proto byli hofmistři většinou osvědčenými, dobře placenými profesionály, jenž se na cestu vydávali i vícekrát.⁸¹ Jejich postavení však mnohdy nebylo jednoduché. Hofmistr, jakožto prostředník mezi otcem a synem, byl často vystaven oboustrannému tlaku. Vznikaly tak konflikty zejména mezi mladíky a jejich průvodci, což někdy vedlo až k výměně hofmistra.⁸² Počet dalších členů kavalírova doprovodu, například služebníků, lokajů či kočích vždy záležel na finančních možnostech rodiny.⁸³

Hlavními cíli kavalírských cest byly ty země tehdejší Evropy, které stály na vrcholu pomyslného žebříčku kulturní a společenské úrovně. Proto v centru zájmu ležela ponejvíce Itálie. Většinou však cesta vedla i přes další končiny, takže si mladý kavalír mohl udělat plastický obraz geografického uspořádání Evropy. Kavalíři cestující z našeho území často navštěvovali jednotlivé části Svaté říše římské, Nizozemí, Francie, v menší míře i Španělska či Anglie.

Itálie byla soudobými cestovateli brána jako srdce všeho dění a to zejména ve sféře architektury a umění. Mnozí z cestovatelů se po návratu netajili velkou inspirací, kterou později projevili na poli mecenátu.⁸⁴ Cesty po Itálii většinou probíhaly podle osvědčeného

⁷⁸ Jedná se např. o rod Buquoyů. Tamtéž, s. 306. Základní teze o barokní vzdělanosti nabízí Ivana ČORNEJOVÁ, *Barokní vzdělanost*, In: Olga FEJTOVÁ a kol. (edd.) *Barokní Praha – Barokní Čechie*, Praha 2004, s. 575-583, ISBN 80-86852-06-7. Podrobnější informace o fenoménu jezuitského vzdělávání přináší Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, Praha 2006, ISBN 80-246-1082-5.

⁷⁹ Srov. P. MAŤA, *Svět*, s. 307.

⁸⁰ K úloze hofmistra více např. Vladimír, VOLDÁN, *Cesta hofmistra Morgenthallera jižní a západní Evropou*. In: Brno v minulosti a dnes, Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna 9, Brno, 1970, s. 104-115.

⁸¹ Příkladem může být Daniel Kryštof Krásný z Palatinu, který byl hofmistrem nejméně na třech kavalírských cestách. Z. HOJDA, „*Kavalírské cesty*“, s. 222.

⁸² Opakované konflikty Maxmiliána z Trauttmansdorfu a jeho hofmistra jsou popsány ve studii Eva-Marie CSÁKY-LOEBENSTEIN, *Studien zur Kavalierstour österreichischer Adeliger im 17. Jahrhundert*, MIÖG 79, 1971, s. 428-434. Problémy byly i s dodržováním otcových nařízení. Ne vždy totiž byla přání otců nebo poručníků dodržována. Srovnání např. G. HEIß, *Integration*, s. 107-108.

⁸³ Počet dalších členů jeho doprovodu pak záležel na finančních možnostech rodiny. Velké náklady se však daly různým způsobem zmenšit. Buďto vyrazilo více členů rodiny najednou, jako tomu bylo u Šternberků, kdy se do Evropy vydali naráz bratři Václav Vojtěch a Jan Norbert, poté se k nim připojil ještě třetí bratr Ignác Karel. S. BINKOVÁ - J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská*, s. 294.

⁸⁴ Nejčitelnější památkami přímo inspirovanými světem italských příměstských a venkovských vil jsou stavby dotované Vilémem z Rožmberka a Václavem Vojtěchem ze Šternberka. Jedná se o jihočeský zámeček

schématu: Benátky – Padova – Bologna – Loreto – Assisi – Řím – Neapol – Siena – Florencie – Milán – Turín nebo v opačném směru.⁸⁵ Cestovatelé navštívili univerzitní města (Siena, Padova), význačná města s bohatou historickou a uměleckou tradicí (Benátky, Florencie), poutní místa (Assisi, Loreto) a sídla významných dvorů (Turín, Florencie). Vrcholem cest po Itálii byl bezkonkurenčně pobyt v Římě. Mladý kavalír v Římě strávil většinou dvě třetiny doby, po kterou cestoval Itálií.⁸⁶

Výchova šlechtice se na kavalírské cestě skládala ze dvou paralelních částí, přičemž ideálem byla jejich úzká provázanost. První složkou byly znalosti teoretických základů vědních oborů jako například matematiky, práva, geografie, historie, architektury, popř. i astronomie.⁸⁷ Druhá složka byla složkou praktickou. Do těchto cvičení – zvaných „exercitia“ – patřily dovednosti fyzického a uměleckého rázu. Mladý kavalír se učil jezdit na koni, šermu, tanci nebo kreslení.⁸⁸ Výsostnou roli hrála zejména aktivní znalost jazyků. Od druhé poloviny 17. století bylo ze společenského hlediska nemyslitelné, aby šlechtic působící u dvora neovládal na výborné úrovni zejména italštinu a francouzštinu.⁸⁹ To si plně uvědomovali i rodiče mladých kavalírů, a proto nařízení týkající se jazykové vybavenosti včleňovali do svých instrukcí vždy na čelním místě. K zlepšení jazykových znalostí přispívala nejen pouhá přítomnost v cizí zemi, ale například i to, že si mladý kavalír vedl deník ve více jazycích.⁹⁰

Přestože byl velký důraz kladen na reálnou výuku, mladý kavalír se vzdělával také samotným cestováním. Poznával krajinu, jakou ze svého domova nemohl znát, prohlížel si památky, které cestou navštívil a nasával kulturní atmosféru jednotlivých zemí. Mladí šlechtici se zajímali o objekty vojenského, kulturního či náboženského charakteru, zbrojnice, jízďárny, zahrady, radnice atd. Pokud reflektovali zážitky ve svých zápiscích, většinou kladli důraz na to, k čemu měli už doma nejužší vztah.⁹¹

Kratochvíle a nádherný zahradní palác v Praze-Tróji. K těmto projevům dále srov. například Z. HOJDA, *Delitiae Italiae*, s. 65-66.

⁸⁵ E. BÍLKOVÁ – J. HUSÁKOVÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Kavalírská cesta*, s. 99; A. STANNEK, *Telemachs Brüder*, s. 73-75.

⁸⁶ Z. HOJDA, „Kavalírské cesty“, s. 223. Ne všichni mladí kavalíři však strávili v Itálii hlavní část cesty. Například Jiří Adam z Martinic pobyl v Itálii pouze rok, z celkem pětileté kavalírské cesty. Více Z. HOJDA, *Z katolického exilu*, s. 301-306.

⁸⁷ P. MAŤA, *Svět*, s. 308-310.

⁸⁸ Z. HOJDA, *Delitiae Italiae*, s. 63.

⁸⁹ Walter-Michael WUZELLA, *Untersuchen zu Mehrsprachigkeit und Sprachgebrauch am Wiener Kaiserhof zwischen 1658 und 1780*, OH 10, České Budějovice 2003, s. 415-438, ISBN 80-7040-627-5. Dále srov. P. MAŤA, *Svět*, s. 309-312; Z. HOJDA, *Delitiae Italiae*, s. 64.

⁹⁰ O vedení deníků ve více řečech svědčí poté deník Heřmana Jakuba Černína z Chudenic, který byl psán německy, španělsky, česky, italsky a francouzsky. Srovnání E. BÍLKOVÁ – J. HUSÁKOVÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Kavalírská cesta*, s. 89-118.

⁹¹ P. MAŤA, *Svět*, s. 314.

Možná nejdůležitějšími znalostmi, které si měl mladý kavalír osvojit, byly normy chování. Ovládnutí pravidel dvorské etikety bylo zejména v pobělohorském období klíčové. Potřeba naučit se dvorskému ceremoníálu, adekvátnímu chování, prvkům gestikulace a technikám konverzace byla pro kavalíra klíčová. Dělo se tak především díky návštěvám dvorských slavností, při kterých kavalír získával užitečné kontakty, a vstupoval „ve známost“ v šlechtické společnosti. Kavalírská cesta tak přispívala k integraci mladých kavalírů do velkého světa dvorské šlechty.⁹²

Krise nastíněného tradičního modelu kavalírského cestování se začala projevovat zhruba od třicátých let 18. století. Základní principy byly postupně upraveny do podoby intenzivního studia na jedné univerzitě a následného cestování. Roli zde hrálo i to, že se už nekladl takový důraz na konfesijní stránku života. Nebylo již ničím neobvyklým, že na protestantské univerzitě studovali katoličtí šlechtici. Důležitým se stávalo právní vzdělání, v rámci něhož hrálo výjimečnou roli veřejné právo („*jus publicum Romano-Germanicum*“). Nejznámějším místem, kde se na základě nových ideálů začalo vyučovat, byla protestantská univerzita v Leidenu, na níž později navázala univerzita v saském Lipsku. Naopak tlaku dlouho odolávaly jezuitské univerzity.⁹³

Zhruba v šedesátých letech 18. století byla změna v chápání vzdělávání prakticky dovršena. Kvalitní výuky se šlechticům mohlo dostat prakticky v jakémkoli zemském centru či tradičním univerzitním městě.⁹⁴ Zároveň se rozšiřovaly tyto možnosti mezi ne tolik urozenými vrstvami obyvatelstva, což se projevilo zejména v měšťanském prostředí, které tím pádem mohlo také produkovat potenciální elity. Studenti už cestovali pouze pro naplnění svých potřeb, nikoli z nutnosti.⁹⁵

Závěrem je možné říci, že „tour de grand“ tvořila jeden z přechodových rituálů raně novověké šlechty. Mladý kavalír se v momentě odjezdu stával reprezentantem svého rodu, s čímž byla spojena velká odpovědnost. V době, kdy byla hierarchie základním rysem společnosti a kdy bylo třeba svoji příslušnost k určité stavovské vrstvě správně reprezentovat, byla kavalírská cesta první možností, kde se mohl mladý šlechtic tuto novou výzvu snažit naplnit.

⁹² TAMTÉŽ, s. 314-323.

⁹³ Srov. I. CERMAN, *Bildungsziele*, s. 56-60. Katoličtí šlechtici si však tyto nové nároky na vzdělání uvědomovali, a proto se snažili navštěvovat i další nekatolické univerzity nebo benediktýnskou univerzitu v Salcburku, která byla přece jen daleko otevřenější než jezuitská učiliště. Dále srov. J. KUBEŠ, Rudolf Josef, s. 163-192.

⁹⁴ Více informací k těmto změnám podávají I. CERMAN, *Vzdělání a socializace*, s. 818-853 a Grete KLINGENSTEIN, *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz. Studien zur Herkunft und Bildung des Staatskanzlers Wenzel Anton*, Göttingen 1975, s. 227-253. ISBN 3-525-35906-3.

⁹⁵ Srov. I. CERMAN, *Bildungsziele*, s. 56-60.

V. Kavalírské cesty Ferdinanda Augusta z Lobkowicz

Kavalírské cesty Ferdinanda Augusta z Lobkowicz jsou zajímavým příkladem kavalírských cest. Poněkud se však vymykají obecným schématům, která byla uvedena na předchozích stránkách. A to hned z několika důvodů.

Prvním a pro mnohé nejpatrnějším rozdílem je fakt, že Ferdinand August z Lobkowicz vyrazil v podstatě na dvě kavalírské cesty. První z nich započala v roce 1673 a jejím primárním cílem byla Siena, kde měl Ferdinand získat potřebné vzdělání. Cesta však nebyla oficiálně dokončena a to z několika možných příčin, které budou naznačeny v dalším textu. Ferdinandův otec Václav Eusebius vyslal v roce 1675 svého syna ještě na další kavalírskou cestu, aby dovršil jeho vzdělání. Toto schéma nemá v dosud známých kavalírských cestách obdoby – mladý kavalír vyjížděl pokaždé pouze na jednu kavalírskou cestu, která sice mohla být cestou velice nákladnou, ale přesto jedinou ve výchově šlechtice.

Další jasně patrnou skutečností, proč je kavalírské cestování Ferdinanda Augusta z Lobkowicz nesmírně zajímavé, je role jeho otce Václava Eusebia z Lobkowicz. V době první kavalírské cesty byl na vrcholu své moci, patřil prakticky mezi nejužší spolupracovníky císaře Leopolda I. a na počátku sedmdesátých let 17. století v podstatě řídil habsburskou zahraniční politiku. Celý vídeňský dvůr s napětím sledoval kavalírskou cestu jeho syna, který byl i dědicem rodového fideikomisu, přičemž se předpokládalo, že i on bude pokračovat v rodové tradici a stane se jedním z mužů podílejících se na tepu života habsburské monarchie.⁹⁶ Právě proto byly na cestu vynaloženy i gigantické finanční prostředky plně vyjadřující momentální sociální statut rodu, které však bohužel nebyly plně zhodnoceny, zejména proto, že došlo k velkému zvratu u kormidla habsburské politiky. Václav Eusebius byl donucen odstoupit ze svých pozic a musel dožít svůj jinak úspěšný život v „domácím vězení“ na rodovém sídle v Roudnici nad Labem. To přispělo nejen k ukončení první cesty, ale hlavně to ovlivnilo druhou kavalírskou cestu, která byla svým pojetím odlišná.

Třetí a pro současný výzkum nejzajímavější skutečností je to, že se z obou kavalírských cest dochovalo velké množství pramenů. Již z první kavalírské cesty je možné studovat několik verzí cestovní instrukce, procházet pravidelnou korespondenci jak přímo z rukou

⁹⁶ Většina Lobkowiczů dosáhla významných pozic u dvora. Z nejbližších Ferdinandových předků Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkowicz byl nejvyšším kancléřem, Václav Eusebius prezidentem válečné rady a posléze nejvyšším hofmistrem Leopolda I a sám Ferdinand August nejvyšším hofmistrem císařovny Vilemíny Amálie. V této rodové tradici pokračoval i Ferdinandův syn Filip Hyacint – nejvyšší hofmistr císařovny Alžběty Kristiny. Podrobnější údaje nabízí literatura uvedená v rámci pozn. č. 4.

Ferdinanda Augusta, tak i jeho hofmistra Benedetta Manfrediho, dále i zajímavé deníkové zápisky, které byly otci pravidelně zasílány jako příloha dopisů. Pramenné zdroje z druhé kavalírské cesty byly mimo těchto podkladů doplněny ještě o rozsáhlou cestovní zprávu, která přesně popisovala trasu cesty, a o soubor korespondence vzniklé před vlastním započítím cesty a po jejím ukončení. Takto ucelený soubor pramenů zatím nemá z hlediska studia kavalírských cest obdoby. A to zatím ještě nebyly řádně prozkoumány archivní prameny deponované pod osobou Ferdinandova otce Václava Eusebia, kde se mohou nalézat ještě jeho dopisy adresované hofmistrovi a synovi na kavalírskou cestu či účetní materiál!⁹⁷

Mezi analogie patří kavalírská cesta Heřmana Jakuba Černína z Chudenic, jenž svou cestu absolvoval jen o málo později než Lobkowicz, to jest v letech 1678 až 1682. Černín byl na cestu vybaven rozsáhlou instrukcí, během své cesty si vedl důkladný deník a do dnešní doby se dochovala i část korespondence.⁹⁸ Velké množství pramenů se dochovalo i z většiny kavalírských cest, které podnikali mladí Dietrichštejnové. V jejich případech se jednalo zejména o cestovní instrukce, korespondenci a rozsáhlý účetní materiál. Limitující je však absence deníků.⁹⁹ Cesty Ferdinanda Augusta z Lobkowicz, Heřmana Jakuba Černína z Chudenic a několika generací Dietrichštejnů je tak možné označit za prameně nejvíce dokumentované.

Výše uvedené skutečnosti činí kavalírské cestování Ferdinanda Augusta z Lobkowicz nesmírně zajímavým dokladem tohoto specifického fenoménu, který se odrážel do pozdějšího života každého mladého kavalíra, ale zároveň utvářel a samozřejmě byl i sám utvářen reálným světem okolo něj.

V.1. První kavalírská cesta Ferdinanda Augusta z Lobkowicz (1673-1674)

Nejvyšší hofmistr dvora Leopolda I. Václav Eusebius z Lobkowicz vypravil svého syna Ferdinanda Augusta na kavalírskou cestu poprvé v roce 1673 ve věku 18 let. Cesta měla vést přes Augšpurk do Benátek, dále přes Bolognu a Florencii do Sieny, kde byla známá univerzita.¹⁰⁰ Zde se měl hofmistr snažit najít odpovídající lektory, kteří by Ferdinanda mohli

⁹⁷ Veškeré zmíněné prameny se nacházejí v SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, Lobkovicové roudničtí – rodinný archiv (dále pouze LRRA), sign. D 177-D 182.

⁹⁸ K obecné roli pramenů v rámci kavalírské cesty Heřmana Jakuba Černína z Chudenic srov. E. BÍLKOVÁ – J. HUSÁKOVÁ – A. TESÁŘÍKOVÁ, *Kavalírská cesta*, s. 90-94, A. CATALANO, *Heřman Jakub Černín*, s. 113-123. Ke specifické instrukci bližší informace přináší Tomáš FOLTÝN, *Kavalírské cesty a cestovní instrukce aristokracie z habsburské monarchie (1640-1740)*, UPa 2005 (bakalářská práce na KHV FHS UPa), s. 74-77.

⁹⁹ Srov. MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 1582, sign. 737, kart. 358 až inv. č. 1591, sign. 746, kart. 364.

¹⁰⁰ Tato univerzita byla mezi šlechtici z habsburské monarchie velice oblíbená. O podílu českých studentů v jejích univerzitních matrikách informuje Martin SVATOŠ, *Studenti z českých zemí*, s. 29-63. O reálném průběhu cest svědčí místa z nichž byla odesílána korespondence do rukou Václava Eusebia

důkladně vzdělat nejen v humanitních vědách, filozofii, latině, ale také v matematice či znalosti opevnění.¹⁰¹ Nejdůležitější role byla přiřazena politickým vědám: „...damit der Ferdinand in der Politischen wissenschaftt einen guten grund lege, die beste Vnndt berühmste Autores von alten vnndt neuen Geschichtschreibern ihme recht vortragen Vnndt erklären lasse, daß er die gestalt Vnndt eigenschafft der Weldthandel vnndt hofflebens, wie in einen spiegelersche, Vnndt den wahren nutzen darauß schöpffte.“¹⁰² Z citátu jasně vyplývá, že mu znalost starých i nových děl z pera známých autorů zaměřených na politické dějiny mohla podat klíčové informace v otázkách dvorského života, což plně korespondovalo s obecnými tendencemi uvedenými v předchozí kapitole. S jistotou je možné tvrdit, že se šlechtic musel očividně podřizovat daným normám chování již v poměrně mladém věku.

Ferdinand August z Lobkowicz strávil v Sieně prakticky celý rok. Soustavný pobyt byl přerušen pouze plánovanými cestami do Luccy a Florencie.¹⁰³ Podle nařízení obsažených v instrukci však Siena nebyla místem, kde kavalírská cesta měla končit. Cesta měla pokračovat směrem na Řím a Neapol, odkud se měl Ferdinand August vydat zpět do Říma a pokračovat přes Assisi a Loreto do Padovy, Mantovy a dalších známých měst v severní Itálii. Odtud se měl Ferdinand August vypravit na území Francie, kde ho otec upozorňoval zejména na návštěvu Lyonu a Paříže. V instrukci Václav Eusebius nařizoval průjezd holandskými provinciemi a při zpáteční cestě prohlídku jednotlivých kurfiřtských a knížecích dvorů.

z Lobkowicz. Srov. SOA Litoměřice, LRRRA, sign. D 177-179. Tato korespondence však kvůli problémům popsaným na počátku diplomové práce nemohla být studována. Přesto však i informace vytěžené z jejich soupisu svědčí o tom, že Ferdinand August společně se svým hofmistrem plně respektovali nařízení otcovské instrukce. Srov. „Betreffend die rayse an sich selbst, wirdt der Ferdinand mit seinem hoffmeister dem graden Weeg durch Tyroll in Wälschlandt nehmben, Vnndt sich durch Trento, Verona, Bologna Vnndt florentz auf Siena erheben, so dann allorten alß einer berühmten Uniuersität sich aufhalten, vnndt dem Studiren mit allem fleis obliegen...“ Srov. SOA Litoměřice, LRRRA, sign. A 36. Tato instrukce je zpřístupněna formou edice ve studii Tomáš FOLTÝN, *Výchova barokních knížat, Lobkovicové, cestovní instrukce a kavalírské cesty*, Porta Bohemica. Sborník historických prací 4, Litoměřice 2007, s. 163-180. ISSN 1213-6557. Italskou verzi této instrukce zveřejnil A. CATALANO, *L'Educatione*, s. 117-119. Pro lepší orientaci však budu odkazovat přímo na originál instrukce.

¹⁰¹ „...warbey sich der Manfredi Vmb einen gelehrten Vnnd geschickten Mann umbzusehen, welcher dem Ferdinand die tägliche Lectiones Vorhalte Vnndt ungesparhten fleisses fortsetze, nemblich anfanges hat er seine humaniora zu repetiren, wann Er solche nit mit Fundament begreiffen, hernach in der Philosophia alß dem Instrument vnndt werckzeug der andern haubt wissenschaftten, sich zu üben darbey aber auch mit lesung gueter Lateinischer Scribenten die kunst wohl vnndt zierlich zureden vnndt zuschreiben, nicht hind anZusetzen. ferner sollen hiebey die adelichen Vnndt vornehmben Persohnen nöthig vnndt nutzliche Mathematische Weisheiten, Geometria oder Lanndtmessen, sehen kunst, Vnndt Vestungs bau in sonderheit wohl vorgehomben werden.“ Srov. instrukce Václava Eusebia z Lobkowicz pro kavalírskou cestu svého syna ze dne 27. srpna 1673 uložená v SOA Litoměřice, LRRRA, sign. A 36.

¹⁰² TAMTÉŽ.

¹⁰³ Tato místa jsou opět uvedena v korespondenci jako odchozí místa jejich dopisů. Srov. SOA Litoměřice, LRRRA, sign. D 177-179. Platí však pro ně to samé, co je popsáno v poznámce č. 97.

Během svých cest měl Ferdinand pozorovat pevnosti, jednotlivá specifika každé země a vůbec si všimnout všech možných zajímavostí.¹⁰⁴

Aby mohl být náročný plán cesty naplněn, musela být cesta náležitě financována. Václav Eusebius dal hofmistrovi Benedettu Manfredimu měsíčně k dispozici 600 zlatých rýnských. V úhrnu za rok mohla suma činit až 7 200 zlatých, což byla cena středního rytířského statku.¹⁰⁵ Pokud si promítneme předpokládanou délku trasy a čas pobytu v Sieně a možná i Římě a porovnáme ji s kavalířskou cestou Heřmana Černína z Chudenic, který obdobnou trasu urazil zhruba za čtyři roky, dostaneme se k částce blížící se 30 000 zlatých rýnských! Přitom běžně se souhrnné náklady za kavalířskou cestu pohybovaly maximálně okolo 10 000 zlatých.¹⁰⁶ Tato částka plně odpovídala nárokům knížecího rodu na dokonalou reprezentaci svého budoucího čelního představitele. Navíc v instrukci bylo výslovně řečeno, že je částku v případě potřeby možné zvětšit: „...*Im fall sich auch die Zahl der deuer ergrössern thäte, wie er dann solches gebührend anzuzeigen, soll die benannte geldt Summa der proportion nach gleich falls verbessert werden.*“¹⁰⁷

Pokud porovnáme výše uvedenou sumu s celkovými náklady dalších kavalířských cest šlechty, která se na pomyslném žebříčku sociální hierarchie pohybovala zhruba na stejném stupni jako Lobkowiczové v druhé polovině 17. století, dospějeme k závěru, že tyto cesty byly financovány obdobně.¹⁰⁸ To je patrné zejména pokud výše vypočtenou částku porovnáme s dvouletými gigantickými náklady ve výši 11 000 zlatých, které byly vydány na kavalířskou cestu Ferdinanda z Fürstenberka.¹⁰⁹

¹⁰⁴ „...*soll Er so dann nacher Rom Vnndt Napoli mit guter sicherheit, Von dannen Wieder auf Rom, folgendts durch Assisi auf Loreto sich verfüegen, allda seine Andacht verrichten, weiters zu landt nach Venedig, Padua, Mantova, Modena, Reggio, Parma, Piacenza, vnndt Genova, Maylandt unndt Turin, auf Lion un[n]dt Paris die rayse nehmben, weiters duch daß Arteser = in Niederlandt sich erheben, vnndt in diesen so wohl als anndern obgemelten orthen die Vornehmbste Raritäten, Vestungen, Vnndt waß sonsten merckwürdiges, in augenschein nehmben...*“ Dále pak „...*Welchemnach in der zuruckrayse auch die anschentliche Chur:[fürstliche] unndt fürstl:[iche] höffe im Teütschland, deren gebiethen man berühret, zubesuchen sein werden...*“. Instrukce pro cestu Ferdinanda Augusta z Lobkowicz SOA Litoměřice, LRRÁ, sign. A 36.

¹⁰⁵ Zároveň bylo v instrukci přesně stanoveno, na co měla být částka využita: „...*Als nehmblich die tägliche Zehrung, haus: oder Wohnungs Zinns, kleider für meinen Sohn, in gleichen Liuereen auf Pagi, Lacquayen und gutscher, warunter die besoldung sein des Manfredi auch der übrigen diener undt aller derer, die meinem Sohn in exercitys, Studys, undt sonsten unterraisen, auch benanntlich die 25[?]Raichsthalerr mit begreifen, die Meinem Sohn Monatlichen zu seiner freyen Disposition zugeaignet sein, also das alle undt iede ausgaaben unter diesen 600 RR: verstanden undt nichts daruon ausgenohmben werde...*“ TAMTÉŽ.

¹⁰⁶ Srov. A. STANNEK, *Telemachs Brüder*, s. 190-191.

¹⁰⁷ Srov. instrukci pro cestu Ferdinanda Augusta z Lobkowicz SOA Litoměřice, LRRÁ, sign. A 36.

¹⁰⁸ Při porovnání s kavalířskými cestami šlechty z prostředí říšsko-knižecích vrstev vychází tato cesta dokonce jako mnohem nákladnější. Např. čtyřletá cesta Adolfa Fridricha Meklenbursko-Střelického vyšla asi na 7200 zlatých nebo kavalířská cesta bratří Leopolda Josefa a Karla Adama z Lamberka podniknutá v letech 1674-1677 stála 12 000 zlatých rýnských. Srov. A. STANNEK, *Telemachs Brüder*, s. 187-195.

¹⁰⁹ TAMTÉŽ.

Podobně vysoké vycházejí i platy jednotlivých služebníků. Jasně je to patrné ze srovnávací tabulky.

Tabulka č. 1: Srovnání platů služebníků u jednotlivých šlechtických rodů.¹¹⁰

PŘÍSLUŠNÍK RODU	ROČNÍ PLAT SLUŽEBNÍKA JEHO SYNA	Hofmistr	Komorník	Lokaj
Hartmann z Liechtenštejna, 1659		600 zl.	55 zl.	30 zl.
David Ungnad z Weisenwolfu, 1651		500 zl.	80 zl.	
František Ferdinand Kinský, 1733			200 zl. ¹¹¹	40 zl.
Václav Eusebius z Lobkowicz, 1673		1000 zl.	100 zl.	60 zl.
Adolf Fridrich Meklenbursko-Střelický, 1671 ¹¹²		400 zl.	70 zl.	46 zl.

Ferdinanda Augusta z Lobkowicz doprovázela na cestě poměrně velká skupina lidí. Od počátku cestovalo mimo Ferdinanda Augusta dalších pět lidí, přičemž přímo v instrukci otec doporučoval najmout další: „...*die Zahl der bedienten ein zu Ziehen sein, vnndt soll endtlich in dem hoffmeister Manfredi sambt seinem Diener, dem Johann Frantzen Euangelista, Vnndt Antonio Bandoni, wie auch dem Page Johann Wilhemb Lemmel, Vnndt Cam[m]erdiener Michäel Sullion bestehen, wann Er aber Zu Siena sein wirdt, Können Zwey lacquayen, ein gutscher sambt Carotzen vnndt Zwey pferden, auch ein Koch an = vnndt aufgenommen werden,...*“¹¹³

Jak je patrné z předchozích řádků, kavalírská cesta Ferdinanda Augusta z Lobkowicz byla dopředu řádně promyšlena do nejmenších detailů, takže nemělo nic stát v cestě, aby byla i úspěšně dokončena. To se však záhy ukázalo jako scestná představa. Během sienského pobytu začaly totiž i do Vídně docházet zprávy, že princ neplní předem stanovené úkoly, pohybuje se ve špatné společnosti a má velice laxní přístup k výuce. Otec byl velice nespokojený, což se

¹¹⁰ Tato tabulka byla již užita v bakalářské práci. Jasně dokládá, že Václav Eusebius hodlal vydat na kavalírskou cestu svého syna opravdu významnou částku. Proto je tu zveřejněna znovu. Její souvislosti je nutné srovnat se širším popisem nacházejícím jednak v bakalářské práci T. FOLTÝN, *Kavalírské cesty*, s. 61-67, či v Tomáš FOLTÝN, *Cestovní instrukce jako pramen k dějinám kavalírských cest (1640-1740)*, in: *Historie 2005. Celostátní studentská vědecká konference Liberec 8.-9. prosince 2005, Liberec 2006*, s. 102-108. ISBN 80-7372-041-8.

¹¹¹ Jedná se o základní plat stejně jako v údajích popisujících mzdu lokaje. V součtu se stravným by plat komorníka byl asi 565 zlatých ročně.

¹¹² V tomto případě se jedná přímo o jeho náklady.

¹¹³ Srov. instrukci pro cestu Ferdinanda Augusta z Lobkowicz SOA Litoměřice, LRR, sign. A 36. Výčet těchto osob podá zajímavé informace v moment komparace s materiály s druhé kavalírské cesty. Viz dále.

projevovalo ve velmi kritické korespondenci adresované hofmistrovi. Ten sice plánoval pro prince další poznávací akce, ale když k němu dorazila zpráva, že byl Václav Eusebius z Lobkowicz odvolán z funkce prvního císařova ministra, byla celá kavalírská cesta přerušena a oba se promptně vrátili nazpět. Cesta tudíž skončila koncem října roku 1674 naprostým fiaskem nejenom pro prince, který si jen pramálo rozšířil své obzory, tak pro jeho hofmistra, který byl po návratu propuštěn, ale i pro otce, jemuž z ní zbyly jen značné dluhy.¹¹⁴ První kavalírská cesta tak přes velké počáteční úsilí a zejména přes její gigantické finanční zabezpečení skončila fiaskem. Ferdinand August během ní ani nenavštívil nejvýznamnější centrum Itálie – Řím.

V.2. Druhá kavalírská cesta Ferdinanda Augusta z Lobkowicz (říjen 1675- červen 1676)

Následující rok se vydal Ferdinand August z Lobkowicz do Itálie znovu, aby dokončil své vzdělání. Druhá kavalírská cesta je v mnoha ohledech unikátní.

První nesporně zajímavou skutečností je fakt, že tato cesta byla v podstatě druhou svébytnou kavalírskou cestou se všemi náležitostmi, které z každé takové cesty vyplývaly. Byla pokračováním nedokončené cesty první, i když její směřování bylo poněkud jiné. Primárním cílem již nebylo projet všemi územími zmíněnými v instrukci k cestě první, nýbrž projet územím Apeninského poloostrova a navštívit všechna významná italská města, mezi nimiž hrála klíčovou úlohu zhruba pětiměsíční zastávka v Římě. Zde se měl Ferdinand August seznamovat s prostředím, poznávat významné stavby, ale zejména pokračovat v prohlubování svých teoretických i praktických znalostí a dovedností.

Dalším z hledisek, proč je velice zajímavé studovat druhou kavalírskou cestu Ferdinanda Augusta z Lobkowicz, je nebývale velké množství pramenů, které se k ní dochovalo. Mimo pramenů vzniklých před vlastním zahájením kavalírské cesty, jimž budou věnovány samostatné kapitoly, se jedná zejména o souvislé řady dopisů, zpravidla zasílaných v týdenním intervalu, jejichž autorem byl jednak sám Ferdinand August z Lobkowicz a dále také jeho nový hofmistr Jan Jiří Loybel. Druhým zajímavým pramenem vytvářeným v průběhu vlastní cesty je deník (psaný podle vzoru tzv. denních cedulí), jenž byl zasílán společně s dopisy obvykle také jednou za týden. Je ale velice pravděpodobné, že se do dnešní doby nedochoval v úplnosti. Deníkové zápisky, které je možné nalézt v lobkowiczském

¹¹⁴ Srov. A. CATALANO, *L'Educatione*, s. 115, či více v korespondenci, týdenních deníkových zprávách či relacích uložených v SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRRA sign. D 177-179. Ke konfliktům mezi otci na jedné straně a syny a hofmistry na straně druhé více E.-M. CSÁKY-LOEBENSTEIN, *Studien zur Kavaliertour*, s. 428-434 nebo G. HEISS, *Integration*, s. 107-108.

archivu, reflektují totiž pouze události v intervalu od 9. února do 17. června 1676, přičemž nejdelší z nich popisuje čtrnáctidenní výlet do Neapole, který se odehrál na přelomu února a března roku 1676. Posledním pramenem, ze kterého je možné čerpat informace o druhé kavalírské cestě Ferdinanda Augusta z Lobkowicz, je rozsáhlá – zhruba 140 stránková – cestovní zpráva, která v originálu nese název *Italienische Reyßbeschreibung de 11. Octobris 1675 usque 17. Junii 1676*. Jejím obsahem je podrobný popis cesty a pobytu v Římě. Údaje jsou však psané spíše cestopisnou formou, to znamená, že popisují navštívená místa dnešní terminologií takzvaných „turistických zajímavostí“. Přesto je však jasně zřejmé, že srovnáním těchto tří specifických cestovních pramenů lze získat poměrně jasný, plastický obraz této kavalírské cesty.¹¹⁵

Nejedná se ještě o konečný výčet všech pramenů. Korespondence totiž pokračuje i do období, které bezprostředně následovalo po vlastním ukončení kavalírské cesty a návratu Lobkowicze na rodové sídlo v Neustadtu an der Waldnaab. Tyto listy přinášejí zajímavé informace o způsobu, jak byl šlechtic po svém příjezdu integrován do běžného života šlechtické společnosti, zda-li byly zkušenosti nabyté na kavalírské cestě okamžitě využívány či jestli se hned na počátku jeho aktivity nějak výrazněji projevíly získané kontakty na osoby činné v reálném světě života uvnitř habsburské monarchie.

Třetí, již trochu naznačenou skutečností, která činí druhou kavalírskou cestu Ferdinanda Augusta z Lobkowicz unikátní ve srovnání s cestami ostatních šlechticů, je fakt, že se dochoval poměrně velký počet pramenů vzniklých před jejím vlastním započítím. Jedná se zejména o korespondenci, která předcházela výběru nového hofmistra, sepsání aktuální cestovní instrukce, která se v mnohém lišila od instrukce adresované Benedettu Manfredimu, následné porovnání těchto dvou instrukcí, či přesný soupis lidí, kteří měli Ferdinanda doprovázet do Itálie během druhé kavalírské cesty. Tyto prameny podávají klíčové informace o vlastním průběhu příprav, složitých kritériích užitých při výběru hofmistra a řeší i další otázky, které z přípravy kavalírské cesty vyplývají. Podobně ucelený soubor takovýchto pramenů zatím nebyl na poli bádání v problematice cestování využit.

V.2.I. Před započítím cesty (březen - říjen 1675)

Přípravy na kavalírskou cestu započaly více než půl roku před jejím vlastním vypuknutím. První písemný doklad, který se vztahuje k době příprav, je datován k 25. březnu 1675, ale

¹¹⁵ Všechny tyto prameny jsou uloženy v SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRRA, sign. D 180-182.

směle můžeme předpokládat, že určité kroky byly podniknuty již dříve. K výše uvedenému datu se totiž vztahuje dopis, který zaslala Ferdinandově matce Augustě Sofii Falcko-Sulzbašské její sestra Anna Sofie, v němž doporučuje Jana Jiřího Loybela do úřadu hofmistra. Lze tedy usuzovat, že tomuto dopisu předcházela určitá doba, během níž Ferdinandovi rodiče sháněli nového člověka, který by tento post zastával.

Zajímavé je, že v dopisu jsou přesně vypsány Loybelovy praktické dovednosti, ale zároveň i zkušenosti s vedením dalších kavalírských cest a v neposlední řadě i jeho původ. Ferdinandova matka Augusta Sofie Falcko-Sulzbašská tak zjistila, že Jan Jiří Loybel pocházel ze Řezna, kde jeho otec pracoval jako „*Rentmeister*“. On sám byl vzděláním doktor, mluvil dobře francouzsky a italsky a zároveň těmito jazyky uměl i psát. Současně byl mužem činu - byl schopen zacházet s kordem. Mezi jeho další přednosti patřilo, že se dovedl chovat ekonomicky a těšil se dobrému zdraví. O tom, že byl pro vedení cesty dobře kvalifikován pak svědčilo, že už kavalírskou cestu absolvoval jako hofmistr hraběte Berky¹¹⁶ a poté i hraběte Taxise. V době psaní dopisu byl pak na zpáteční cestě z Itálie, kde doprovázel mladého hraběte z Mäntzu(?). Právě u zmíněné rodiny Taxisů pak mohla Ferdinandova matka vyzvědit další informace. Zároveň v dopise bylo upozornění, že Loybel bude po svém návratu jistě hledat další zaměstnání. V závěru bylo ještě uvedeno, že bude sama Loybela kontaktovat, aby se nenechal angažovat jinde.¹¹⁷

Týden poté se poprvé ozval Loybel. V dopise datovaném k 30. březnu potvrdil, že dostal nabídku sloužit Ferdinandovi z Lobkowicz. Bohužel se zatím nemohl pevně rozhodnout, jestli ji přijme, neboť čekal, zda-li nebude muset být k dispozici falckraběti Flipovi Florinovi Falcko-Sulzbašskému.¹¹⁸ Tyto úvahy se ukázaly jako liché, neboť sám falckrabě v dopise z 2. dubna potvrdil, že po Velikonocích pošle Loybela za Lobkowiczem, aby se mu osobně představil a mohl oficiálně vstoupit do jeho služeb: „...*da Ich dann den Loybel gleich falls darthen kanen zulasßen beriths anstalt gemacht, undt nachgehendts es dahin vermitteln, daß*

¹¹⁶ Zmíněným Berkou by měl být František Antonín Berka z Dubé (1649-1706). Srov. Lubomír SLAVÍČEK, *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách - sbírky Otty Nostice ml. (1608-1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649-1706)*, OH 5, 1996, s. 483-514, ISBN 80-7040-188-5.

¹¹⁷ „*Ich hab zu dienst P: Ferdinand, einen Mann aufgesucht, der mir von allen, die Ihn können, hoch gerühmt wärdte; Er heist Hans Georg Leübel, ist auß Regenspurg, sein Vatter ist Rentmeister daselbst gewest, ist Doctor, undt wohl Audirt, redt sein französich undt Italianisch wohl, undt schribts dergleichen, ist dabey ein Mann, der dem degen wohl führt, undt niemandt auß den gesicht trilt, dabeneben aber modest oëconome, undt guttes lebens nuz ahngemuthet, hatt erstlich dem Graff Berca in die Länder geführt, auch abermahl apart, ein Graff Tascis, dahero verhoffe, undt ihn nicht genug rühmen kan, gegenwertig führt er den Jungen Graffen auß der Mäntz, undt ist nun mit Ihm auf der ruckhreit auß Italien nach hauß undt er eine weiter fortune suchen will, weilen er so Qualificirt, undt alle die Ihn hier können beschreiben, hab Ich ihme zuschriben lasßen, daß er sich anderwerths nicht engagiren solle...*“ Srov. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D 180.

¹¹⁸ Dopis je podepsán pomocí titulu falckrabě a jména Filip. Podle okolností soudím, že se jedná právě o Filipa Florina Falcko-Sulzbašského, strýce Ferdinanda Augusta z Lobkowicz a císařského polního maršála (1630-1703). Dopis ze dne 30. března 1675. TAMTÉŽ.

*er von dort auß seine reyse, umb Eu. Lden undt dem Prinzen sich persöhnlich zu stellen, undt zu bedienen, beschleüinigen möge...*¹¹⁹ Zároveň upozornil Ferdinandovu matku, že jí v dopise přeposílá doporučující dopis od hraběte Sebastiana Františka Taxise.¹²⁰

Z výše uvedených faktů vyplývá, že zásadní roli při výběru hofmistra hrála Lobkowiczova matka. Důvodem pro tuto skutečnost může být to, že pocházela z říšského prostředí, tudíž se v něm lépe orientovala a mohla tak najít vhodnějšího hofmistra. Kavalírův otec Václav Eusebius byl navíc již v této době v domácím vězení v Roudnici nad Labem a jeho kontakty byly omezené.

Pokud budeme dále postupovat podle časové přímky, dozvíme se, že nejpozději 31. března 1675 již Ferdinand pravděpodobně věděl, že mu bude na základě doporučení falckraběte vybrán hofmistr, o čemž informoval do Roudnice svého otce: „...*dabey berichte Euer Gnaden underthenig daß ihro gnaden der herr herzog Philipp einen hoffmeister vor mich gefunden welcher ein qualifister man ist ...*“¹²¹ S novým hofmistrem se poprvé setkal těsně po 15. dubnu, kdy za ním měl Loybel dorazit do Neustadtu.

Zhruba měsíc poté, konkrétně 14. května, měl již Václav Eusebius pro nového hofmistra připravenou instrukci. Pokud tuto instrukci porovnáme s tou, která byla vyhotovena pro minulého hofmistra Benedetta Manfrediho, zjistíme několik podstatných rozdílů.

Prvním z nich byl mnohem větší apel na dodržování pravidel křesťanské morálky a obecně přiměřeného chování. Ferdinand August měl vystupovat podle nepsaných vzorců chování vhodných pro člena knížecího rodu: „...*wie einen Fürsten wohl anstehet*“.¹²² Důrazná byla otcova snaha upozornit hofmistra, že má jít synovi ve všem dobrým příkladem a zároveň, že musí dohlížet na ostatní služebníky, aby byli čistí a oblečení odpovídajícím způsobem a hlavně, aby neholdovali příliš alkoholu. V případě, že toto nebudou dodržovat, měl hofmistr neprodleně informovat otce i matku a snažit se celou situaci okamžitě vyřešit.

¹¹⁹ Dopis falckraběte Filipa Florina ze dne 2. dubna 1675. TAMTÉŽ

¹²⁰ Jedná se asi o Sebastiana Františka z Thurn-Taxisu (1647-1706). I tento dopis vyzníval pro Loybela velice dobře. Podle hraběte Taxise projevil Jan Jiří Loybel při všech svých třech cestách do Itálie náležitě dovednosti tak, aby o něm nikdo nemusel pochybovat. Zároveň byl schopen podat důležité informace o jednotlivých místech, kudy výprava projížděla. Jednoduše řečeno, podle zkušeností, které nabyl s Loybelem jako hofmistrem svého bratra, ho byl schopen bez žádných pochyb doporučit. Srov. „*hernach mit meinen bruder, und vizo mit denen herren grafen von Öttingen zum drittenmahl in die länder verreiset, er iedermahl seienen Devoir mit sondern ruhmb gethan, keines weegens zu zweiffeln ist, er werde auch dies orts bestes contento geben, und solche getemörüffernige dienst zu mönigliches Satisfaction leisten, daß man herob billich versach nehmen würdet, künfftig seiner weiters zgedenkhen, wie Eu[er] hochfürst. [liche drt. auß dessen gegenwart, wan er die gdst[e]gnädigste] erlabnuß und hochfürst. gnad haben würdet, derselben unterthenigsten reverenz zu machen, selbst balt gdst. werden ermesen können.*“ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 180.

¹²¹ Dále v tomto dopise projevil radost nad tím, že snad konečně bude moci jeho cesta začít: „...*bin also sehr erfrewet daß meine reise glicklich werden vollenden können...*“ Dopis ze dne 31. března 1675. TAMTÉŽ.

¹²² Srov. instrukci pro Johanna Georga Loybela. TAMTÉŽ.

S těmito nařízeními byly úzce spojené i další otcovy příkazy. Ty kladly hofmistřovi na srdce, že se má Ferdinand pohybovat pouze mezi důvěryhodnými jedinci. Hofmistr se dále nesměl v žádném případě na delší dobu odloučit od syna. V instrukci bylo dokonce striktně řečeno, že mají bydlet pokud možno ve společném pokoji.¹²³ To muselo ještě více prohloubit jejich vzájemné pouto, které mělo vzniknout před samotným odjezdem, protože v instrukci byl kladen důraz i na to, aby hofmistr trávil čas spolu se synem měli ještě před vlastním odjezdem do Itálie.

Výše uvedené skutečnosti bezesporu svědčí o tom, že si byl Václav Eusebius vědom potíží, které nastaly během minulé kavalířské cesty. Proto nechtěl v žádném případě připustit, aby se během druhé cesty znovu objevily problémy mezi hofmistřem a synem. Proto Loybelovi a potažmo i Ferdinandovi jasně naznačil, že dodržování základních morálních pravidel a zároveň respektování sama sebe navzájem je klíčové pro úspěšné naplnění smyslu kavalířské cesty.

Aby si rodiče mohli udržovat jasné povědomí o průběhu cesty a po minulé zkušenosti případně syna či hofmistra ovlivňovat, měl hofmistr striktně nakázáno podrobně informovat rodiče o tom, co se během putování a pobytu v Římě děje. Zároveň musel dávat pozor na syna, aby i on posílal rodičům v týdenních intervalech své zprávy. Další povinností, která z této činnosti vyplývala, bylo pravidelné aktualizování adres na místa, kde byli ubytováni, za účelem zpětné korespondenční vazby.¹²⁴

Ve sledované instrukci je zároveň jasně patrný zvětšený apel na zlepšení synových znalostí a dovedností. Základním cílem bylo zlepšení Ferdinandových osobních kvalit: „*daß mein Lieber Sohn umb mehrerer Perfectionirung seiner gueten qualiteten*“¹²⁵ K tomu mu mělo dopomoci hlavně studium politických věd. Nabyté znalosti měl Ferdinand aplikovat během poznávání dvorského života. Mimo dalších studijních povinností a prováděných cvičení otec Ferdinandovi jasně stanovoval, že by se měl snažit zlepšit i svoji jazykovou vybavenost. Hofmistra upozorňoval, aby dbal na to, že se k procvičování cizích jazyků má využít každá vhodná příležitost.¹²⁶

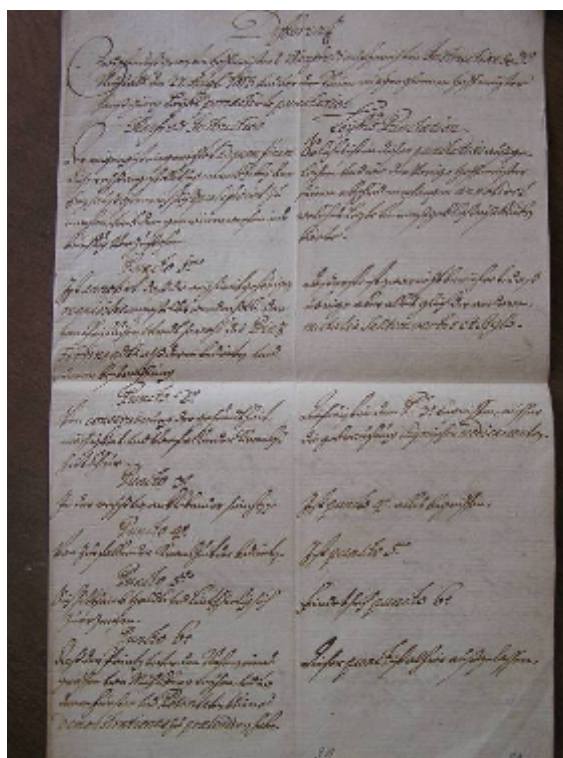
¹²³ „...ohne vorberuft sein des Loÿbells niemahls auß seiner wohnung an frembde örther sich verfüegen, sondern nächtlicher weile der hoffmeister, in einer Cammer, oder doch wenigstens, hart daran beÿ Ihme Ferdinand wohnen und schlaffen solle.“ Srov. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D 180.

¹²⁴ „Alß wird der Loÿbell darob sein, daß sowohl Mein Lieber Sohn (alß eben falls er hoffmeister) unß seinen Eltern, alle wochen außführlich, von einem und andern verlauff, schriftliche nachricht ertheile; Wann nun aber in der reiß begriffen were, so dann die gelegenheit der Posten, wohl in acht zunehmen, und darbey des Adresse halben, wohin eigentlich die brieff zu divigrien, gehörige erinnerung zu thuen, damit die schreiben sicher einkom[m]en mögen, und nicht verlohren gehen.“ Srov. instrukci pro Johanna Georga Loybela. TAMTÉŽ.

¹²⁵ TAMTÉŽ.

¹²⁶ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D 180.

Obr. č. 4: *Náhled na titulní stranu zmíněného srovnání instrukcí.*¹²⁷

Aby se Václav Eusebius ujistil, že hofmistr správně pochopil všechny jeho myšlenky, připravil pro něj ještě jakési přímé srovnání nařízení sepsaných do instrukce s příkazy, které dříve formuloval v instrukci pro Manfrediho. Na levé straně byla bod po bodu stručně vyjmenovaná nařízení z Manfrediho instrukce, na pravé bylo uvedeno, kde se obdobné otázky řeší v dokumentu určeném Loyblovi. Pokud daný bod nebyl ve druhé instrukce konkrétně popsán, objevila se zpráva, že nařízení bylo vypuštěno.¹²⁸ Ze srovnání vyplývají následující informace. Loybelova instrukce je v porovnání s Manfrediho o devět nařízení kratší. Některé body v ní obsažené jsou pojaty mnohem stručněji. Například v instrukcích týkajících se bezprostředně otázek Ferdinandova zdraví a předcházení nemocem je z textu zcela vypuštěna pasáž o použití chemických léčiv.¹²⁹ Kupodivu v ní nebyly uvedeny ani žádné zmínky o finančním zabezpečení cesty a ani o odměnách stanovených pro jednotlivé účastníky cesty. Podobným stylem jsou popisovány další skutečnosti. Dokument jasně dokládá fakt, že se Ferdinandovi rodiče snažili udělat vše proto, aby druhá cesta proběhla bez jakýchkoli potíží.

¹²⁷ TAMTÉŽ.

¹²⁸ Dokument porovnával z více verzí Manfrediho instrukce právě onu dvacetibodovou, která je edičně zpracována ve studii T. FOLTÝN, *Výchova barokních knížat*, s. 174-178. Šestnáctibodová instrukce publikovaná ve studii A. Catalana je tedy pro uvedené srovnání nepoužitelná. Srov. A. CATALANO, *L'educatione*, s. 117-119.

¹²⁹ Srov. „*Von conservirung der gesundheit, mässigkeit, und vorfallen der Cranckheit Chur*“ - „*Dieses ist in dem P. [Puncto] 3 begriffen, ausser die gebrauchung Chymischer Medicamenten.*“ Srov. porovnání instrukcí SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D 180.

Pokud se vrátíme zpět ke chronologickému pořádku jednotlivých akcí, tak se další významná událost přípravného období odehrála až těsně před polovinou července 1675. Dne 13. července proběhl oficiální ceremoniál předání cestovní instrukce do rukou Jana Jiřího Loybela, který byl spojen se slavnostním veřejným čtením hofmistrovského slibu.¹³⁰ Vlastní akt se odehrál v knížecím předpokoji rodového sídla v Roudnici nad Labem za přítomnosti Václava Eusebia z Lobkowicz, jeho manželky, jejich syna Ferdinanda Augusta a samozřejmě samotného Loybela. Tento ceremoniál je jen dalším dokladem toho, jaké vážnosti se předání instrukce a vyslání kavalíra mohlo těšit. Srovnání nabízí příklad pozdějšího polského krále Vladislava Vasy z roku 1624. Instrukce mu byla přečtena nahlas ve zvláštní místnosti, potom ji otec i syn podepsali a následně byla předána hofmistrovi Radziwillovi.¹³¹ Bohužel nejsou popisy těchto ceremoniálů příliš známé. Není tedy možné soudit, zda-li k nim docházelo často a v jaké byly formě.

Další skutečností, která se projevila ještě před vlastním vypuknutím cesty, byly změny v předem přesně stanoveném počtu členů doprovodu. Tento seznam byl potvrzen ve stejném období jako v minulém odstavci zmíněný ceremoniál. Společně s Ferdinandem Augustem vyrazili do Itálie již několikrát uvedený hofmistr Jan Jiří Loybel, jeho sluha, „aufwarter“ Johann Wilhelm Lemmel, páže Pette Janowski, zapisovatel Paulus Lehner a dva Ferdinandovi služebníci – Bartholomeo Widtman a Paul Respettino. Z tohoto výčtu je pouze Johann Wilhelm Lemmel jmenován i v instrukci vztahující se k předchozí kavalířské cestě. I tato skutečnost jasně dokládá, že si Václav Eusebius zjevně nepřál, aby se opakoval neúspěch první cesty.¹³²

¹³⁰ Tento slib je vzhledem ke své unikátnosti a důležitosti ceremoniálu s ním spojeného uveden v nezkrácené podobě: „*Ich Johann Georg Loybel, schwehre Gott den Allmächtigen, undt dem durchleüchtigen hochgebohrnen fürsten, undt herr, herr Wentzeln herzogen in Schlesien zue Sagan, fürsten undt Regirern des haußes Lobkowicz gefürsteten graffen zue Sternstein, herrn zu Chlumez undt Raudnitz an der Elbe, Rittersn des guldenen fluß, Meinen gnädigsten fürsten undt herrn, dennach Ihro fürst. Gn. mich zu dero eltisten Prinzen Ferdinand herzogen zu Sagan, meinem auch gnädigen fürsten und herrn für einen Hoffmeistern an und aufgenommen, daß mit deroselben, eine reys in frembde Landte, nach gnädig eingehändigster Instruction thuen, undt seiner fürst. Gn.[Gnaden] dem Prinzen gethreü, holdt undt gewärttig, zue Wasser undt landt, undt in alen begebennten occurrentien sein, dero fürst:[fürstlichen] hocheit, Ehre, nuz undt fronnen, nach meinen besten Verstandt, undt vermögen, suchen befürdern, undt verthädigen, dahingegen nachtheil undt schaden, zeitlich wahrnen undt wenden, wie auch, die zufällige geheimbe sachen, zeit lebens verschwiegen halten, in sonderheit aber, mit allem fleiß undt eýfer, die mir untergeben bedienten, zue Ihren tragendten schuldigkeit, also anhalten, daß sie deroselben, gehorsamb nachkom[m]en, ich auch selbsten der mir ertheilten Instruction treülich nachleben, undt darwieder nichts handten, sondern alles undt iedes, genau beobachten undt verrichten solle, waß mir alß bestelten hoffmeister, zu thuen undt zuwisten, dies falls obliget undt gebühret. So wahr mir Gott helf, und alle liebe heýligen.*“ Srov. TAMTÉŽ.

¹³¹ Srov. M. LEIBETSEDER, *Die Kavalierstour*, s. 39.

¹³² Srov. TAMTÉŽ. Jména a platy služebníků během první kavalířské cesty uvádí v poznámce č. 40 A. CATALANO, *L'Educatione*, s. 114. Výčet účastníků této cesty lze také nalézt na 26. straně této diplomové práce.

Jednotlivým členům doprovodu byl oproti minulé cestě výrazně snížen plat. Zatímco hofmistr Benedetto Manfredi si ročně vydělal 1000 zlatých rýnských, plat Johanna Georga Loybela činil pouze 300 zlatých ročně ve čtvrtletních splátkách.¹³³ Srovnat lze i mzdy komorníků. Ty byly oproti první cestě sníženy o 25 zlatých ročně a jejich hodnota nyní činila 75 zlatých ročně.

Na stejné úrovni však zůstala částka, kterou měl Loybel měsíčně k dispozici na pokrytí běžných denních nákladů, jako byly nájemy za nocleh, náležité ošacení pro lokaje, pážata a kočího či platy jednotlivým učitelům. Jednalo se o 600 zlatých rýnských měsíčně. Dále bylo stanoveno, že Ferdinand měl nárok mít ke své „volné“ dispozici ročně 400 zlatých. Kavalířův otec Václav Eusebius hofmistra upozornil, že pro kontrolu výdajů chce, aby Loybel jednou za čtvrt roku posílal Ferdinandově matce kompletní vyúčtování vzniklých výdajů. O všech výdajích, jež byly v účtech uvedeny, musel syn vědět, aby se ze strany hofmistra předešlo možným machinacím s peněžními prostředky.¹³⁴ Dále měl hofmistr informovat i o mimořádných výdajích. V jejich případě mohl být celkový poskytnutý obnos podobně jako v průběhu první kavalířské cesty, navýšen.

Závěrem lze říci, že se přípravným obdobím prolínají dvě tendence. Jednou z nich je již několikrát zmíněná snaha, aby se v žádném případě neopakoval neúspěch první kavalířské cesty. Druhou, na první pohled ne tak patrnou tendencí, je skutečnost, že v průběhu přípravné fáze hrála vedle otce důležitou roli i matka mladého kavalíra. Byla to ona, která se zásadním způsobem podílela na opětovném výběru hofmistra, komunikovala při hledání toho pravého člověka se svými příbuznými a známými a pravděpodobně se podílela na tvorbě instrukce. Důležitou roli měla hrát i během vlastní cesty, když do jejích rukou měla proudit čtvrtletní vyúčtování. Toto zjištění vrhá poněkud jiné světlo na svět kavalířského cestování, které mělo být primární záležitostí mužských příslušníků rodu, tedy jmenovitě otce a syna.¹³⁵

¹³³ „...Wir gnädig verwilligen, ermelten unsers Lieben Sohns hoffmeister, von solche seine gethreu: leistende dienste, und verrichtungen, von heunt dato an, und so lang er würcklich darin begrifen sein wird, zu einer Jährlichen besoldung, drey hundert Reichsthaler Rheinisch, quaterberlich, mit fünf und siebzig Rchsthaler Rheinisch reichen zu lassen...“. Srov. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRR, sign. D 180.

¹³⁴ „Über diese außgesetzte monatlicher Gelder wirdt der hoffmeister Loybel doch alles mit vorwissen meiner Sohns zum daseriren, undt die rechnungen darüber zue halten, undt vor Quartal zue Quartal obgedacht Ihrer Lbd. der herzogin nacher Neustadts einzueschicken haben.“ TAMTÉŽ. To, že musel hofmistr zasílat domů pravidelná čtvrtletní vyúčtování nebylo ničím neobvyklým. Podobně byli instruováni i hofmistři působící na dalších kavalířských cestách. Srov. úvodní pasáže kapitoly Finanční zabezpečení cesty, platy služebníků a další výdaje v T. FOLTÝN, *Kavalířské cesty*, s. 61-63.

¹³⁵ Je známo jen málo případů, že by v kavalířské cestě byla obdobným způsobem zainteresována matka. Doklady však lze najít například v instrukcích. Známá je mateřská instrukce, jejíž autorkou byla hraběnka z Lynaru. Tento příklad zmiňuje M. LEIBETSEDER, *Die Kavalierstour*, s. 40. Analogii, kdy je autorkou instrukce matka mladého kavalíra, je ale možné doložit i v českých archivech. V RA Lobkoviců je uložena cestovní instrukce, kterou sepsala v roce 1699 Marie Žofie z Lobkovic roz. hraběnka z Dietrichštejna pro svého

V.2.II. Vlastní kavalírská cesta (říjen 1675-červen 1676)

Druhá kavalírská Ferdinanda Augusta z Lobkowicz probíhala v intervalu mezi 11. říjnem 1675 a 14. červnem 1676. Během devítiměsíční cesty projel územím Říše a přes Alpy se vydal do Itálie, kde strávil celkem pět měsíců v Římě, který byl zvolen jako hlavní cíl výpravy. Samotnou kavalírskou cestu je nutné rozdělit na tři specifické úseky, jimiž je cesta Říší a Apeninským poloostrovem, dále pak vlastní pobyt v Římě a nakonec zpáteční cesta na rodová sídla. Toto rozdělení je nutné zejména kvůli popisu průběhu vlastní cesty a aktivit, které probíhaly při pobytu v Římě. Náplň těchto dní byla totiž diametrálně odlišná, jak ostatně ukáže sám následující text.

V.2.III. Cesta Říší a Apeninským poloostrovem (říjen – listopad 1675)

Již od konce srpna tlačil Ferdinand August z Lobkowicz na svého otce, aby mu umožnil vyrazit na cestu. Tento čas, objevivší se mezi ukončením fáze příprav a vlastním startem kavalírské cesty, byl naplněn Ferdinandovými drobnými cestami do okolí, například do Řezna, Norimberku či Sulzbachu. Hlavním argumentem, proč chtěl mladý kavalír co nejdříve vyjet, byl fakt, že se obával cestovat v deštivém počasí, které bývalo v Itálii na počátku zimy tradiční.¹³⁶ Ferdinand August upozorňoval otce, že by chtěl vyjet ještě před svátkem svatého Václava. To se nakonec nepodařilo, protože celá početná výprava vyrazila na svou cestu z rodového sídla v Neustadtu an der Waldnaab až dne 11. října roku 1676.¹³⁷

Cesta do Itálie kopírovala klasickou trasu oblíbenou u většiny kavalírů. Výprava se vydala z Neustadtu jižním směrem a přes Řezno, Augsburg a Lindau dosáhla Alp. Po jejich překročení postupovala postupně do centra Lombardie Milána. Odtud cestovatelé podnikli

syna Leopolda Josefa Popela z Lobkovic a pro jeho hofmistra Martiniho. Srov. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRa, sign. A 31.

¹³⁶ Dopis adresovaný Václavu Eusebiu z Lobkowicz do Roudnice ze dne 21. září: „...und diesen winter weile es ohne das schon Spatt und in Italien das regen wetter einfallet...“ Srov. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRa, sign. D 180.

¹³⁷ Toto severobavorské město patřilo rodu Lobkoviců od roku 1562, kdy jej získal Ladislav II. z Lobkovic. Tvořilo jednu z hlavních rodových základů na říšském území. V roce 1676 vyjeli ještě ze „starého zámku“, kde se Ferdinand v roce 1655 narodil. Již v roce 1684 totiž Ferdinand August zadal návrh na stavbu nového sídla, které by plně reprezentovalo moc rodu Lobkoviců. Vlastní stavba nového barokní zámku započala v roce 1698. Zámek vycházel ze vzoru italského baroka. Vedením stavby byl pověřen známý italský stavitel Antonio Porta, který pro rod Lobkoviců pracoval již dříve (např. na zámcích v Roudnici nad Labem či Zahání). Po jeho smrti na něj navázal Anton Ritz. V původních plánech bylo zamýšleno se tříkřídly zámek. Po smrti Ferdinanda Augusta však byla stavba zastavena a zámek se do dnešní doby dochoval v jednokřídle podobě. Srov. Heinrich ASCHERL, *Geschichte der Stadt und Herrschaft Neustadt a. d. Waldnaab*, Neustadt an der Waldnaab 1982 nebo Wilhelm VOLKERT, *Neustadt an der Waldnaab und die Fürsten Lobkowitz*, in: *Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg*, Band 100, s. 175. ISSN 0342-2518.

delší výlet západním směrem, když navštívili i další významná italská města jako například Turín či velké přístavní město Janov. Poté, co se vrátili do Milána a dokončili jeho prohlídku, pokračovali do Parmy a Modeny. Po projetí univerzitním městem Bologna vedla jejich cesta dále na jihovýchod směrem na Anconu a k poutním místům Loretu a Assisi. Odtud pak již vedla přímo do Říma. Přesný rozpis cesty nabízí následující itinerář, pod nímž jsou pro lepší přehled uvedeny mapy ilustrující směr cesty:

Tabulka č. 2: Itinerář cesty Ferdinanda Augusta z Lobkowitz do Říma (říjen-prosinec 1675).

DEN	ZAČÁTEK CESTY	PRŮBĚH CESTY/POBYT	NOCLEH
11. 10.	Neustadt	Weiden – Pfreimd	Schwandorf
12. 10.	Schwandorf	Řezno	Řezno
13. 10.	Řezno	Řezno	Řezno
14. 10.	Řezno	Marckt an der Donau – Saadorf – Abendsberg	Neustadt an der Donau
15. 10.	Neustadt an der Donau	Schweindorf – Geisenfeld – Pöornbach	Schrobenhausen
16. 10.	Schrobenhausen	Kühbach – Aichach – Friedberg	Augsburg
17. 10.	Augsburg	Augsburg	Augsburg
18. 10.	Augsburg	Brieshaber – Zusmarhausen – Burgau	Günzburg
19. 10.	Günzburg	Strassdorf	Ulm
20. 10.	Ulm	Kirchberg – Dienstenheim	Berdehem
21. 10.	Berdehem	Aitrach - Leutkirch	Waltershofen
22. 10.	Waltershofen	Wangen – Neuravensburg	Lindau
23. 10.	Lindau	Lindau	Lindau
24. 10.	Lindau	Fuesach	Feldkirch
25. 10.	Feldkirch	Vaduz – Balzerd	Chur
26. 10.	Chur	hora Splüger Berg	Schamps (?)
27. 10.	Schamps		Campodolcino
28. 10.	Campodolcino	Chiavenna	Alla Riva
29. 10.	Alla Riva	Como	Berlasina
30. 10.	Berlasina	Milán	Milán
31. 10.	Milán	Milán	Milán
1. 11.	Milán		Buffalora
2. 11.	Buffalora	Novara – Borgo Vercelli – Vercelli	Tronzano (?)
3. 11.	Tronzano	Chivasso	Turín
4. 11.	Turín	Turín	Turín
5. 11.	Turín	Turín	Turín
6. 11.	Turín	Turín	Turín
7. 11.	Turín	Turín	Turín
8. 11.	Turín	Turín	Turín
9. 11.	Turín		Asti (?)

10. 11.	Asti	Felizzano – Solero	Alessandria
11. 11.	Alessandria	Boslo – Novi	Voltaggio
12. 11.	Voltaggio		Janov
13. 11.	Janov	Janov	Janov
14. 11.	Janov	Janov	Janov
15. 11.	Janov		Ottagio
16. 11.	Ottagio	Gavi – Serravalle – Tortona	Voghera
17. 11.	Voghera	Pavia	Milán
18. 11.	Milán	Milán	Milán
19. 11.	Milán	Milán	Milán
20. 11.	Milán	Melegnano	Lodi
21. 11.	Lodi	Piacenza	Fiorenzula
22. 11.	Fiorenzula		Parma
23. 11.	Parma	Reggio – Rubiera	Costeria della Madonnina
24. 11.	Costeria della Madonnina	Castel Franco	Bologna
25. 11.	Bologna	Bologna	Bologna
26. 11.	Bologna		Castel di Pietro
27. 11.	Castel di Pietro	Imola – Faenza	Forli
28. 11.	Forli	Cesena	Savignano
29. 11.	Savignano	Rimini - Cattolica	Alla Silligata Borgo
30. 11.	Alla Silligata Borgo	Pesaro – Fano	Senigallia
1. 12.	Senigallia		Ancona
2. 12.	Ancona	Sirolo	Loreto
3. 12.	Loreto	Loreto	Loreto
4. 12.	Loreto	Recanati	Macerata
5. 12.	Macerata	Tolentino	Al ponte della Tracia
6. 12.	Al ponte della Tracia	Muccia	Foligno
7. 12.	Foligno	Assisi – Foligno	Spoletto
8. 12.	Spoletto	Terni	Narni
9. 12.	Narni	Otricoli	Rignano
10. 12.	Rignano	Castel nuovo di Porto	Řím

Informace o přesném průběhu cesty je možné čerpat zatím pouze z korespondence a z cestovní zprávy. Z korespondence se dozvídáme hlavně strohé údaje o tom, jakými místy právě projížděli a kam dále měla směřovat jejich cesta, kde budou jaký den nocovat nebo zda-li dostali otcův dopis. Samozřejmostí bylo i ujišťování rodičů o synově dobrém zdravotním stavu. Dále se v korespondenci objevují pro samotné cestovatele možná marginální zprávy, které ovšem současnému badateli poskytují zajímavý pohled na každodenní život na cestách. Tyto informace budou rozebrány v samostatné kapitole na konci oddílu věnujícího se kavalírským cestám.

Obr. č. 5: Mapy zobrazující trasu cesty.

Hlavním těžištěm informací pro toto první období cesty je podrobná cestovní zpráva. Z ní je možné zjistit, čeho si mladý kavalír během cesty všiml, jaká města navštívil a co v nich viděl či jaké aktivity provozoval během zastávek. V této diplomové práci ale není dostatečný prostor pro popis všech jednotlivých míst, do kterých Ferdinand August během cesty vedoucí do Říma zavítal. Navíc by to přinášelo množství nepříliš zvláštních informací. Proto bylo zvoleno šest měst jako typických příkladů způsobu a náplně jejich prohlídky. Jedná se o říšské město Ulm, které je zde uvedeno jako zástupce sídla, které neleží na Apeninském poloostrově a také jako vzor pro popis kabinetů kuriozit, dále Milán, který je zde brán za zástupce italského tradičního města, které bylo v době Lobkoviczově návštěvy državou španělských Habsburků. Zvlášť bude popsána návštěva Turína jakožto rezidence rodu savojských vévodů. Zde se Ferdinand účastnil významné ceremoniální akce. Dalším městem je Janov, sídlo republiky a veliký přístav. Za poslední dva typické příklady byly zvoleny Parma, kde si výprava prohlížela vévodské konírny, a Loreto – významné mariánské poutní místo.

V.2.III.A. Návštěva Ulmu

Území, na němž se nachází dnešní Ulm, bylo osídleno již zhruba 5 000 let před naším letopočtem. Jeho novodobá historie sahá do devátého století našeho letopočtu, kdy se Ulm stal jednou z královských falcí. Královským městem zůstal v průběhu celého středověku. Svého hospodářského a kulturního vrcholu dosáhl po roce 1500, kdy byl jedním z největších a nejbohatších říšských měst na území dnešního Německa.¹³⁸

Ferdinand August z Lobkowitz dorazil do Ulmu společně se svým doprovodem 19. října 1675 kolem poledne. Jako první údaj o městě do cestopisu uvedl, že jeho okolí je rovinaté, samotné srdce Ulmu leží však na kopci a ze všech stran jej obtéká Dunaj. Původně si zde chtěl Ferdinand prohlédnout zejména městské opevnění. Protože ale bylo ošklivé počasí, rozhodl se navštívit dva kabinety kuriozit. Šlechtické kunstkomy byly součástí reprezentace jejich vlastníka, ať už se jednalo o šlechtice či vzdělaného měšťana. Poukazovaly na jeho hmotné zabezpečení a zároveň podávaly svědectví o vkusu při výběru exponátů. Byly samozřejmě hojně ukazovány vhodným návštěvníkům, aby jejich obdivné zprávy zvyšovaly prestiž jména majitele.¹³⁹

První z kabinetů patřil místnímu měšťanovi Kryštofovi Weickmanovi. Zde mladého kavalíra zaujala mimo jiné mumie, která byla nalezena v Arábii v roce 1538. Mezi další rarity, kterým se Ferdinand v této „kunstkomoře“ obdivoval, patřil dlouhý a téměř jako lidská ruka silný zobák asijského ptáka Tapo (?), který byl údajně natolik silný, že mohl na svých zádech nést i jezdce.¹⁴⁰ Zajímavá byla i zbraň, již nosil při sobě zástupce čínského krále a již mohl spáchat rituální sebevraždu.¹⁴¹ O tom, že se na tomto místě Ferdinand velmi zajímal právě o zbraně, podávají svědectví další řádky vepsané do cestopisu a také informace v dopise adresovaném otci. Jednalo se o nůž s držadlem vyrobeným z jeleních parohů či různé židovské zbraně. Velkou zvláštností byl jistě i matematický přístroj, díky němuž se mohla odhadovat délka života člověka. Prý se dokonce jednalo o vynález samotného Weickmanna:

¹³⁸ Srov. František HONZÁK a kol., *Evropa v proměnách staletí*, s. 682. ISBN 80-7277-025-X.

¹³⁹ „...selben tag alda verbliben in willen die Fortification zu besichtigen sind aber wegen deß regenwetteris verhindert worden underdesßen aber mit besichtigung 2 Cabinet von underschidlichen rariteten...uns tratenirt“ Dopis Ferdinanda Augusta z Lobkowitz ze dne 22. října 1675. Srov. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D 180. Srov. P. MAŤA, *Svět*, s. 268 a dále Oliver IMPEY - Arthur MacGREGOR (edd.), *The Origins of Museums. The Cabinet of Curiosities in Sixteenth- and Seventeenth Century Europe*, Oxford 1985, ISBN 978-1842321324; James J., SHEEHAN,., *Geschichte der deutschen Kunstmuseen. Von der fürstlichen Kunstkammer bis zur modernen Sammlung*, München 2002, ISBN 3-406-49511-7.

¹⁴⁰ „Einen langen, undt fast Armst dickhen Schnabel von einem Asiath Vogel Tapo genandt, so der Stärckeste unter andern, undt eine Pferdt sambt den Reitter solle heben khönen.“ Zápis v cestopise k 19. říjnu 1675. Srov. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D 182.

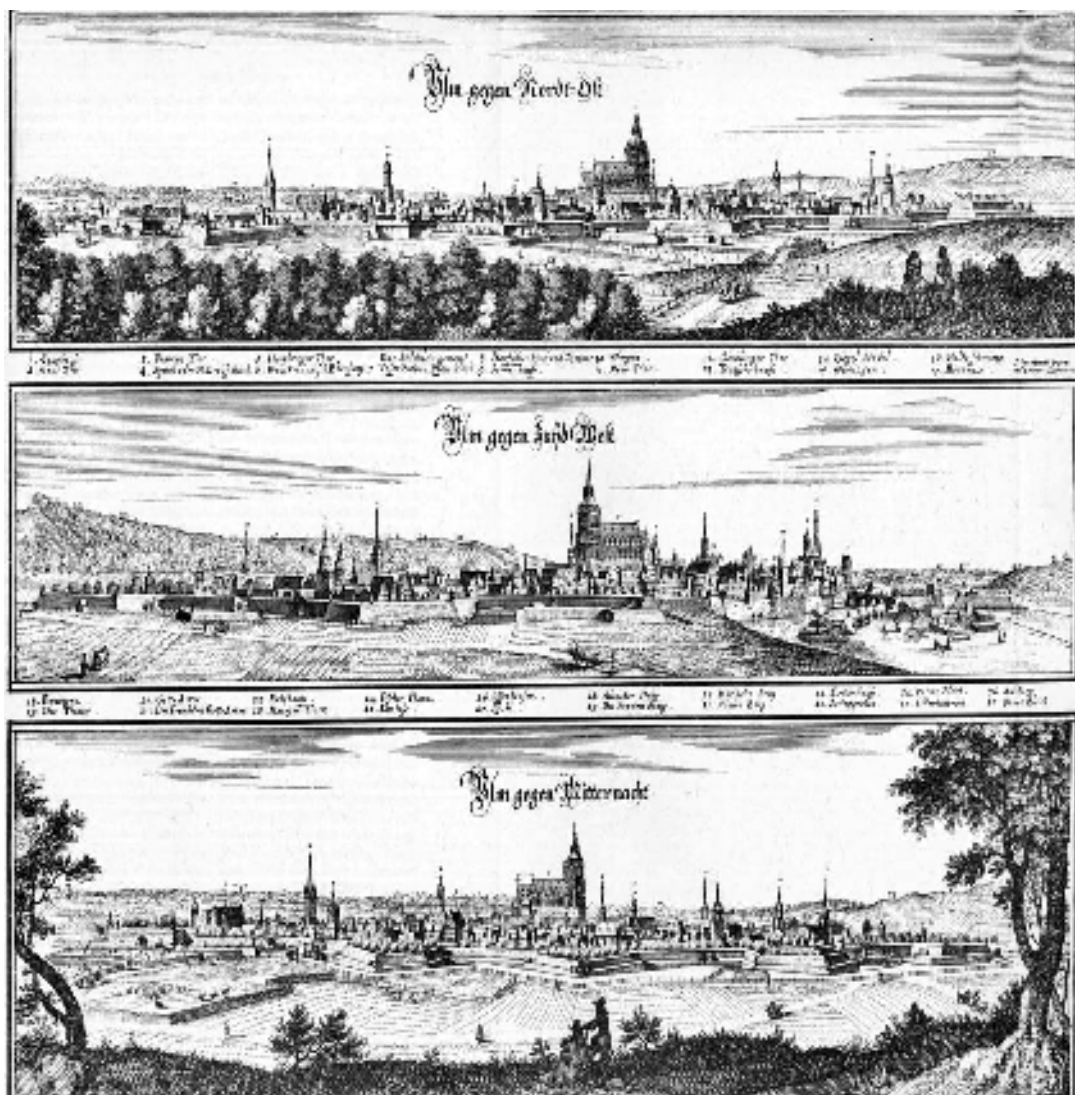
¹⁴¹ „ein Gewieses Kurs undt spiziges gewehr, so des Chynesl: Königs vornembster Ministri zue tragen, undt sich darmit nach desselben Todt zueentleiben für die Höchste Ehr schätzen.“ TAMTĚŽ.

„Ein gewisses Mathemth.[Mathematischen] Instrument Mitels dessen des Mentschen lebens länge prognosticirt werden können, des Patritis eigene Invention“¹⁴²

Ferdinand August navštívil i Weickmanovu zahradu. Zde se podíval především velkému vodotrysku. Na něm byly umístěny mnohé figury, pomocí nichž byla vytvářena iluze duhy či sněžení.¹⁴³ V zahradě byla umístěna i italská stínohra.

Podobná zahrada se nacházela i u domu ulmského kupce Pavla Pauera, kde se nalézal druhý z kabinetů. O jeho obsahu však bohužel není v cestopise ani zmínka.

Obr. č. 6: Pohled na Ulm z roku 1650 podle Matiasa Meriana.¹⁴⁴

¹⁴² Srov. TAMTÉŽ.

¹⁴³ „Über diese hatt besagter Weickmann in seinem Garteen eine Wasserkunst, durch welche Verschiedene figuren, als der Regenbogen fallenter Schnee undt anderes formirt werden.“ TAMTÉŽ.

¹⁴⁴ Obrázek převzat ze stránek <http://de.wikipedia.org/wiki/Ulm>. Staženo dne 13. června 2008

V.2.III.B. Návštěva Milána

Severoitalské město Milán bylo původně sídlem Etrusků. Po nich zde byla římská osada, známá jako Mediolanum. Od dob středověku, kdy se Milán transformoval do městské republiky, hrál významnou roli v dějinách Apeninského poloostrova a v širším hledisku i Svaté říše římské, když byl jedním z center odporu proti císaři Fridrichu I. Barbarossovi. Od konce 15. století o něj vedla francouzská a španělská vojska časté války. Po roce 1535 se dostal do rukou španělské linie Habsburků.¹⁴⁵

Do Milána výprava dorazila poprvé 30. října a zdržela se tu přibližně dva dny. Ubytována byla v hostinci u paní Cathariny Fiamengha. Po projetí dalších italských měst Turína a Janova uzavřela pomyslný trojúhelník a znovu se do Milána vrátila, aby zde prožila další čtyři dny mezi 17. a 20. listopadem.

První zajímavostí, která byla do cestopisu zapsána, byla návštěva muzea kanovníka Settaly.¹⁴⁶ Ferdinand August si tu prohlédl množství velkých skleněných tabulí, které byly vyrobeny z páleného skla. Svou průsvitností mohly nasvítit až patnáct kusů rukopisů. Dále si prohlédl dvanáct uncí vážící magnet a pak ještě jeden menší, které od sebe odpuzovaly další kovy. Sbírký nerostů asi musely být kvalitní, neboť zde Lobkowicz spatřil i kámen zvaný azbest, jenž byl nalezen v Indii. Ten ho uchvátil hlavně svými vlastnostmi: *„Ein Stein Asbesto, oder Amianto genandt Röthlichter farb, undt in dem form als ob er geflochten wehre, von welchen mann faden spinenn, undt Zeüg reben khan, Lino Vino genant, weillen selbig in dem feüer nicht Verlezt, sondern davon pusificirt wirdt, dieser Stein wirdt in den hizigsten theillen India gefundten.“*¹⁴⁷ Ideál pravého kabinetu kuriozit dotvářel další exponát. Byla to ruka a čtyři žebra Syrény, neboli mořské ženy.¹⁴⁸ Podobného ražení byl i vystavený krokodýl či tlama mořské ryby zvané Razza, která se skládala ze 120 zubů.

V uvedeném muzeu se daly spatřit i lidské vynálezy a výtvořy. Šlo například o skleněnou láhev, v níž byla vymodelována loď a kočár, které se v této láhvi pomocí systému magnetů pohybovaly nahoru, dolů a kolem sebe.¹⁴⁹ Muzeum se mohlo dále pochlubit velkým množstvím zlatých, stříbrných a jiných medailí, na kterých bylo zobrazeno mnoho

¹⁴⁵ Srov. František HONZÁK a kol., *Evropa v proměnách*, s. 390-391.

¹⁴⁶ Manfredo Settala (1600-1680), kanovník v milánské kostele sv. Nazzara, vlastnil jednu z nejznámějších severoitalských kunstkomor. Ta údajně zabírala 4 místnosti. Srov. <http://www.kunstkammer.at/> (Staženo dne 19. června 2008).

¹⁴⁷ Zápis v cestopise k 30. říjnu 1675. Srov. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 182.

¹⁴⁸ „Eine hant undt 4. rippen von einer Syrene, oder Meerfrau.“ TAMTÉŽ.

¹⁴⁹ „Eine Curiose Invention mit einem flaschen Glas, worauff kleine Schieff, undt Gutschen auf- ab- undt herum- gehen, so mildest heimlich umbtnehmung(?) eines Magnets, weillen obige sachen von eissen, beschehen soll.“ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 182.

významných císařů a králů.¹⁵⁰ Zjednodušeně je možné říci, že šlo o typický příklad kabinetu kuriozit.¹⁵¹

Obr. č. 7: Dnešní pohled na milánský dóm.¹⁵²

Následujícího dne 18. listopadu 1676 si mladý kavalír prohlédl slavný milánský dóm. Skvost italské gotiky je do dnešní doby po římském svatém Petru druhým největším chrámem v celé Itálii. K obecnému popisu chrámu si Ferdinand do cestopisu poznamenal, že tento kostel byl vystavěn již před čtyřmi sty lety celý z bílého mramoru a jeho sloupoví dosahuje téměř až do úrovně špice kostela.¹⁵³ Uvnitř si okamžitě povšiml bohaté výzdoby. Za nejvýznamnější místo nacházející se v kostele Ferdinand považoval hrobku, do níž byl pohřben svatý Karel Boromejský.¹⁵⁴ Lobkowicz popisoval, že jeho srdce zde uloženo není, nýbrž je přesunuto do Říma, kde byl na paměť tohoto světce zasvěcen nový chrám San Carlo al Corso.¹⁵⁵ Ferdinand dokonce vystoupal až na kupoli milánského dómu, odkud se mu nabízel jedinečný pohled na město, které se mu jevilo následovně: „*dieser grossen in die*

¹⁵⁰ „Eine Grosse quantitet gulten- silber- undt anderer Medailen mit eigentlich bildtussen Vieler Kayser, König undt anderer Potentaten.“ TAMTÉŽ.

¹⁵¹ Srov. pozn. 139.

¹⁵² Fotografie převzata ze stránek <http://en.wikipedia.org/wiki/Milan>. Staženo dne 13. června 2008.

¹⁵³ „Den Thomb, ahn welcher Kirch schon von 400 Jahren hero gebauet undt für dieandere in Italien gehaldten wirdt, besehen, ist durch aus mit weissen Marmor, undt dergleichen hohen pfeillern bis zum Gipfel aufgeföhret;...“ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRA, sign. D 182.

¹⁵⁴ Karel Boromejský (1538-1584), kardinál a milánský arcibiskup. Byl proslulý svojí střídmostí a péčí o nemocné, například během morových epidemií. Po svém svatořečení v roce 1610 se stal jedním ze symbolů protireformačních snah. Zejména v Itálii mu je zasvěceno velké množství kostelů. Srov. heslo Karel Boromejský v encyklopedii James HALL, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha – Litomyšl 2008, ISBN 978-80-7185-902-4, s. 211.

¹⁵⁵ „Mitten unterhalb des Chors, liegt der leib des H.[Heiligen] Caroli Borromoi in einen wiederer Gewölb, oder Copsellen noch ohnverwessen zu sehen in einer Christallinen laden, das Herz hirvon ist zue Rom in seiner Neuerbauten Kirch, al Corso.“ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRA, sign. D 182.

*rundte gebauten Statt, welche eine annemblich fruchtbahre ebne, Ieder seiten 20 Miglien, oder welsche Meillen umb sich hald.*¹⁵⁶

Odpoledne se vydal na prohlídku vily Alla Simonetta, která ležela zhruba dvě míle za městskými hradbami. Když se z krátkého výletu vrátil, stihl ještě navštívit baziliku milánského patrona svatého Ambrože. Bazilika, vystavěná v románském stylu, ho zaujala zejména množstvím církevních památek. Podobně jako jiný cestovatel – Bertold Vilém z Valdštejna – baziliku v cestopise příliš nekomentoval.¹⁵⁷

Po zajiždce do Turína se cestovatelé do tohoto města ještě jednou vrátili. Nejprve zde Lobkowicz navštívil jezdeckou školu prince Trivuley a ještě téhož dne, tedy 18. listopadu, si dopřál prohlídku místní citadely. Ta ho naprosto uchvátila svou obranyschopností. Opevnění tvořilo šest bastiónů, přičemž každý z nich byl osazen třinácti děly. I další popis jasně svědčí o tom, jakým způsobem ho stavba ohromila: „...hatt einen weiten umbgrieff undt bies al cuore del Castello, oder immers 7 retirade. Ist mit 3 tiefen gräben, undt einem Canal welcher die Mühlen treibt, versehen; Zur Völliger besazung dieses Castells sollen 4000 Mann erfordert werdt, dermahlen bestehet die quarniggionin 700 Span:[ischen] national Volckhern unterm Com[m]ando Don Balthasar Marcaderos, welcher von dem Gubernatoren der Stadt, dem Duca di Ligni nicht dependiret. Auf den innersten Maurer seint unter anderen Sielen geschützen 2 Canonen, so dem König in franckreich Ludovico XIII. abgenom[m]en wordten, eines viegt 4850 tt. undt schiest 28 tt. das andere haltet 4600 tt.“¹⁵⁸ Nakonec si Ferdinand poznamenal, že z pevnosti může být i tak velké město, jako je Milán, které dosahuje rozlohy až deseti vlašských mílí, během čtyřiaadvaceti hodin kompletně rozštířeno.¹⁵⁹

Lobkowicz se zdržel v Miláně ještě jeden den. Během něj si stihl prohlédnout dominikánský kostel zasvěcený svatému Petru. Povšiml si v podstatě pouze hrobky, na které stála pravděpodobně socha zpodobňující Tři krále, jež byla přesunuta do Kolína nad Rýnem.¹⁶⁰ Následujícího dne, to jest 20. listopadu, výprava Milán definitivně opustila.

¹⁵⁶ TAMTÉŽ.

¹⁵⁷ Porovnání nabízí diplomová práce Kateřina SALONOVÁ, *Kavalířská cesta Bertolda Viléma z Valdštejna v letech 1664-1665*, UPa 2007 (diplomová práce na KHV FF UPa), s. 60.

¹⁵⁸ Srov. zápis v cestopise ze dne 18. listopadu 1675. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 182.

¹⁵⁹ „Aus dieser Vestung sole die Grosse Statd Meyllandt, welcher 10 welsche meillen im bezirckh hatt, in 24 Stundten zu grundt geschossen werdt khönen.“ TAMTÉŽ.

¹⁶⁰ „Den 19. ten die Kirch S. Pietro, Dominicaner ordens besehen, allwo dieser H. Martÿr begraben, undt die alte arca oder begräbtus, der h.[Heiligen] 3 Königen, so hernachmals nach Cölln ahn Rhein transferirt wordten, stehet.“ Srov. zápis v cestopise ze dne 19. listopadu 1675. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 182.

Návštěva Milána se nijak nevymykala tradičnímu modelu prohlídky tohoto severoitalského centra. Ferdinand August z Lobkowicz navštívil všechny nejvýznamnější stavební památky světského i církevního typu, stejně tak jako kabinet kuriozit. Hlavní motiv pro pobyt v Miláně však mohl být zcela jinde. Typologicky se tu měl Lobkowicz možnost seznámit s významným územím, které se nalézalo pod španělským vlivem.

V.2.III.C. Návštěva Turína

Turín, centrum Piemontu, začal hrát významnější roli již v 6. století. Důležitou událostí pro další vývoj byl zejména sňatek turínské markraběnky a hraběte savojského v roce 1057. Od této doby patřil Turín do držav savojské dynastie a v roce 1563 se stal dokonce hlavním městem vévodství.¹⁶¹ Savojsští vévodové měli s městem velké plány. Chtěli z něj vytvořit jedno z nejvýznamnějších center severní Itálie. Největšího rozkvětu město dosáhlo v 80. a 90. letech 17. století. To již bylo barokně přestavené, patřilo mezi hlavní opěrné body každé cesty vedoucí severem Apeninského poloostrova a bylo proslulé místní šlechtickou akademií významně podporovanou místním vévodským rodem.¹⁶²

Do Turína dorazil Ferdinand August z Lobkowicz společně se svým doprovodem 3. listopadu roku 1675 a zůstal tu šest dní. Pokud pomineme pětiměsíční pobyt v Římě, jednalo se o nejdélejší souvislý pobyt na jednom místě v rámci celé kavalírské cesty.

Jak bylo uvedeno na předchozí stránce, primárním cílem návštěvy Turína se kvůli nenadálým okolnostem úmrtí vévody Karla Emanuela II. stal pohřební ceremoniál, který se odehrál 4. listopadu.¹⁶³ Pozůstalá vévodkyně Maria Johanna Battista Savojská nechala postavit obrovské castrum doloris v hodnotě dosahující 50 000 říšských tolarů. Celý kostel byl vyzdoben po obou stranách černým sametem, přes který prosvítaly stříbrné hvězdy. Na vrcholu castra doloris stály postříbřené smuteční sochy tohoto manželského páru, které byly obklopeny insigniemi savojského vévodství. Obě stěny kostela, podobně jako samotné castrum doloris, byly ozářeny třemi řadami voskových svící. Nacházely se zde rovněž i heroizující a pochvalné umělecké scénérie, které měly upozornit na vévodovu urozenost a činy. Ferdinand August zmiňoval i jedinečný soubor alegorizující vévodovy ctnosti („Virtus

¹⁶¹ Srov. F. HONZÁK a kol., *Evropa v proměnách*, s. 674-675.

¹⁶² O vzrůstání významu Turína více Ronald POMMER, *Eighteenth-century architecture in Piedmont*, London 1967.

¹⁶³ O pohřebních ceremoniálech více Pavel KRÁL, *Rituál a ceremoniál. Na příkladu pohřebních slavností na šlechtických dvorech v raném novověku*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C 49, 2002, s. 72-86, ISSN 1212-3358, či TÝŽ, *Pohřební slavnosti jako prostředek a místo komunikace raně novověké společnosti*, OH 8, 2000, s. 315-332, ISBN 80-7040-384-5.

Moralis“), který byl složený z postříbřených figur, jež dosahovaly životní velikosti. Na nich si Lobkowicz pročítal oslavné nápisy, jež byly provedeny výhradně v latinském jazyce. Mezi každou zmíněnou figurou stály smuteční sochy Ježíše Krista, které ve svých rukách svíraly kondolence dvaceti nejvýznamnějších savojských a piemontských měst.¹⁶⁴

Obr. č. 8: Karel Emanuel II.¹⁶⁵

Pohřeb byl soudobou společností bedlivě sledována. Jen v domě u Madame Morgensis, kde byl ubytován i Ferdinand August z Lobkowicz, bydlelo dalších třináct biskupů, prelátů či zemských stavů a také portugalský vyslanec. Počet smutečních hostí musel být v pravdě obrovský.

Následující den si Ferdinand začal prohlížet město. Samotnému popisu města věnoval jen několik řádek. Město podle něj bylo rozdělené na dvě části – starou a novou. Zatímco pro první z nich byly typické staré domy a úzké ulice, druhé z nich dominovaly krásné symetricky vystavěné novostavby a široké ulice. Proto se čtvrti říkalo Nové město.¹⁶⁶ A právě jednou

¹⁶⁴ Srov. zápis v cestopise ze dne 4. listopadu 1675. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 182.

¹⁶⁵ Obrázek převzat ze stránek http://de.wikipedia.org/wiki/Karl_Emanuel_II. Staženo dne 13. června 2008.

¹⁶⁶ „den 5. ten die Stadt besehen. der eine, undt Zwahr Gröste theill derselben, liegt auf einem fetten grundt, von meinstens aleten gebeuen, undt engen gassen, hingegen die Neuerbaute, so mann auch ad districtionem Iener Citta nuova nennet, ist von schönen heüsser in einer Symmetric gebauet, hatt weite gassen,...“ Srov. zápis v cestopise ze dne 5. listopadu 1675. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 182.

z těchto ulic se mladý Lobkowicz vydal na „Piazzo Reale“, kde ho lákala prohlídka vévodských paláců.

Starý palác, kam se po smrti manžela přestěhovala vévodkyně, ohodnotil Ferdinand krátce a poměrně příkře jako špatnou starou budovu: „[Der alte Pallast] ist ein schlecht „altes gebau“!“¹⁶⁷ Oproti tomu v novém paláci našel mladý kavalír zalíbení. Nejvíce ho zaujal hlavní sál, ve kterém byla vymalována historie saských vévodů, od níž odvozovali savojsští vévodové svůj původ. Přímo ze sálu bylo možné vstoupit do kaplí vystavěných z černého mramoru. Zde Ferdinand obdivoval: „das heilige Sudarium, oder Schweisstueckh /worinn der heiligste Leib unseres herren vom Creüz abgenom[m]en, undt begraben gewesen:/, darinn zue conseruiten, wirdt indessen in dem thomb in einer Capell über den hohen altar aufbeholdten,...“, které bylo zpřístupněno jednou za tři roky.¹⁶⁸ Prohlídka starého a nového turínského vévodského paláce jasně odráží pohled raně novověkého šlechtice na stavby. Zatímco to „staré“ se nacházelo na okraji jeho přízně a pohlíželo se na ně jako na odkaz činnosti předků, „nové“ stavby se těšily velkému zájmu a obdivu. To plně koresponduje s tezí, že majetek byl zároveň průvodní hodnotou sociálního statutu jedince. Ten musel být doprovázen ekonomickou hodnotou a zároveň náležitě prezentován.¹⁶⁹ Stavby honosných sídel, jejich nákladná sochařská a malířská výzdoba tak pomáhaly udržovat vědomí výlučnosti aristokracie.

Dne 6. listopadu 1675 dopoledne podnikl Ferdinand August výlet do asi míli vzdáleného letohrádku La Valentine. Zde se zajímal hlavně o vzácné obrazy, jež zdobily hlavní sál a dvě místnosti k němu přináležející. Hlavním tématem maleb byly květiny, ryby, ptáci a různé zvířecí druhy. Lobkowicz si v letohrádku prohlédl i ostatní pokoje, na jejichž stěnách viděl nádherné zlaté, stříbrné a sametové tapety. Každá tapeta byla bohatě zdobena.

Odpoledne se Ferdinand účastnil slavnostního odjezdu papežské nuncia Rainutia, který mířil do Francie. Na cestu jej za zvuků zvonkoher doprovázely na koních čtyři kompanie vévodské osobní stráže. Průvod postupoval z vévodkynina paláce přes Piazza Reale ven z města. Všichni byli oblečeni do pěkných černých úborů. Koně náležející ke kavalérii měli na svých čabrakách korunu a jméno zesnulého vévody umístěné v bílém kříži. Dále v průvodu postupovali příslušníci infanterie, kteří byli vyzdobeni obdobně. Také důstojníci kráčeli

¹⁶⁷ TAMTÉŽ.

¹⁶⁸ Srov. zápis v cestopise ze dne 5. listopadu 1675. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRR, sign. D 182.

¹⁶⁹ Srov. Z. HOJDA, „Kavalírské cesty, s. 217.

oblečení do slušných smutečních šatů. Celý slavnostní odjezd se Ferdinandovi jevil jako přepychový, ale zároveň plný smutku.¹⁷⁰

Předposlední den turínského pobytu navštívil mladý Lobkowicz velkolepý lovecký zámek La Venaria Reale, který v roce 1658 začal pro savojského vévodu Karla Emanuela II. stavět Amedeo di Castellamonte. Zmíněný vévoda byl podle Ferdinanda velký znalec loveckých technik a samotnému lovu se prý často věnoval. Podle toho vypadala i výzdoba zámku. Přední dvůr byl celý jemně zdoben jeleními motivy, přičemž jeden z jelenů vytvořený z kovu krášlil přímo vstupní portál. Uprostřed dvora stála kašna, v jejímž středu byl opět ztvárněn jelen, tentokrát obklopený psy, kteří ho chtěli ulovit, a kterému z tlamy stříkala voda.¹⁷¹ Další částí zámku, již si mladý Lobkowicz prohlédl, byl hlavní sál. K sálu vedlo schodiště, kde stáli čtyři mouřenínové vyrobené z černého mramoru. Sál byl nádherně vymalovaný. Dominoval mu jezdecký portrét vévodské rodiny s několika příbuznými.¹⁷² I další pokoje byly překrásně vyzdobené. V několika z nich byly na stěnách napsány francouzské a italské citáty.

K zámku přináležela i zahrada, kde Ferdinand obdivoval vzácnou grottu obklopenou velkou galerií soch vytesaných z bílého mramoru. Součástí komplexu byly i stáje, kde mohlo být ustájeno až sto koní a dvě stě psů. Po vévodově smrti byla téměř všechna zvířata rozdána.

Dne 8. listopadu, který byl posledním dnem turínského pobytu, spatřil Lobkowicz mladého prince Viktora Amadea, budoucího vévodu savojského. Princ přijel do města za účelem přijetí holdu zemských stavů. Ceremoniál se měl odehrát 15. listopadu a podle Ferdinandových informací se ho museli účastnit téměř všichni zemští stavové.

Na návštěvě Turína je jasně vidět, že se jednalo o významné dvorské centrum. Ferdinand August z Lobkowicz si zde prohlédl téměř výhradně místa spojená s vévodskou rodinou, jejich paláce a lovecký zámek a zároveň se zúčastnil i dvou významných ceremoniálních záležitostí. V tomto se návštěva Turína naprosto vymyká prohlídkám ostatních měst.

¹⁷⁰ „Monsig.[nore] Rainutis nach frankreich en anassade abgangen, welcher von der hertzogl:[hertzen] leib guardia in 4. Compagl:[Compagnie] zue Pferdt, undt fues bestehent, mit pnuckhen, tranpelden, undt klingenten Spiel, von der Hertzogin Pallast über die piazza reale, aus der Stadt begleidtet wordten, alle in schwarzen auffzue wohl mundirt. Die Cavallaria hatte auff denen hufftieren, undt Schabrackhen die Cron, undt gezogenen Nahmen des verstorbenen herzogs sambt einen weissen Creüz, auff beeden seithen gestrikt: die Infanterie hatts, gleich denen zu pferdt lange trauerzöckh mit einen Weissen Creüz, auff der bruest, undt ruckhen. Die Officiers parirten auch in wohlahnständig trauer Kleidter, undt treflichen pferden in schönster ordnung, also daß dieser abzug zuegleich prächt undt kläglich geschienen.“ Srov. zápis v cestopise ze dne 6. listopadu 1675. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 182.

¹⁷¹ „Der Vorhoff ist ringeherumb mit hirsch geweychten geziehret, auf dessen portal ein grosser Metallinner hirschstehet. In Mittere des hofs ist ein schönes brunnenwerckh von einem hirschen, so mit hundten umgeben, als ob er geiagt würdte, welche samentlich durch das maul, als belleut, wasser werffen.“ Srov. zápis v cestopise ze dne 7. listopadu 1675. TAMTĚŽ.

¹⁷² „Der Saal selbst ist von ganzen stuckhen durchgehents khünstlichst bemalt, reprazentirende, wie der herzog sambt seiner Gemahlin, der abgelegten Churfürstin aus Zayren(?), der auch verstorbenen herzogin von Parma als 3 Geschwistrig nebensanderen hoffdames, und Cavalliers der Jagt, alle zue Pferdt, bey gewohnt: Iedweder Person ist in ihrer action sonderlich ad vinum(?) vorgestellt.“ TAMTĚŽ

V.2.III.D. Návštěva Janova

Historie Janova, jednoho z největších italský přístavů, sahá až do 4. století před naším letopočtem. Brzy poté začal Janov fungovat jako obchodní centrum, kde se směňovalo římské zboží za jiné pocházející zpravidla z Galie. I ve středověku si mezi okolními městskými státy podržel význačné postavení. V raném novověku prosluli Janovští zejména jako výteční mořeplavci.¹⁷³

V Janově strávil Ferdinand August z Lobkovicz necelé čtyři dny, a to od 12. do 15. listopadu roku 1675. Město popsal následovně. Podle mladého kavalíra jedna část Janova až k domu svatého Laurentia ležela při Ligurském moři. Druhá, větší část, ležela na kopci. Pro ni byly typické úzké ulice a mnohopodlažní domy, které se zde stavěly kvůli nedostatku místa. Město bylo dobře chráněno hradbami.

Janov patřil mezi významné italské republiky. Fakticky byl ovládán úzkou oligarchií bohatých rodin. Zpravidla jejich zástupci tvořili pětiset člennou velkou radu, z níž byly každý rok zvoleny dvě stovky členů menší rady, ze které se v dalším stupni formoval sbor dvanácti senátorů a osmi „proncratores“. Formální hlavou Janova byl dóže, jehož funkční období trvalo vždy dva roky. Ročně měl k dispozici 2 000 stříbrných korun a byl zároveň osvobozen od všech dávek. Sídlil v paláci, ze kterého musel čtyřikrát do roka oficiálně vyjždět do města.¹⁷⁴

Následujícího dne, tedy 13. listopadu, navštívil Ferdinand nejdříve palác, kde ve dvou sálech zasedala městská rada a kde byl i soud. Zde viděl i samotného dóžete Antonia Passana, který v doprovodu šesti desítek zastupitelů kráčel ze svého pokoje do kaple na svatou mši. Ferdinanda zaujalo oblečení jednotlivých osob: *„Die tracht, oder auffzueg des Herzogs bestehet in einem Roths ammenten Kleidt alla Spagnuola, undt darÿeber gehenten langen violfarben Talar, ein Rath Viereckigtes Birret: einen rundten gefaltene Krage, undt Rath Pantoffeln; die Senatores tragen sich fast ingleich facon, aber in schwarzen Couleur.“*¹⁷⁵

¹⁷³ F. HONZÁK a kol., *Evropa v proměnách*, s. 285-287.

¹⁷⁴ „Das Regiment dieser republica ist Democratisch, wirdt von ihren vornehmsten famiglien governirt, deren seint in 500 so samentlich der grosse Rath genandt, undt aus diesen alle Jahr 200 erwöhlt, welche den Kleineren Rath Constituiren, woraus wiederum 12 Senatores undt 8 proncratores(?) gemacht werden. Der Doge, oder Herzog wirdt alle 2 Jahr geändert, Seine Jährliche Competenz ist 2000 SilberCronen, undt die befreyung von der Gabell und anderen beschwerdtnussen, andere Senatores haben die Helffte, residirt in dem Pallast, woraus Ihne des Jahrs viermal in die Statd zue gehen erlaubt ist.“ Srov. zápis v cestopise ze dne 13. listopadu 1675. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D 182.

¹⁷⁵ TAMTÉŽ.

Prohlídka pokračovala návštěvou janovské zbrojnice vystavěné přímo nad palácem. V zbrojnici se nalézala výstroj pro třicet tisíc mužů. Přimo u vchodu stálo brnění nejvyššího zbrojmistra. Ferdinand August viděl i dámská brnění či standarty ukořistěné vévodovi savojskému.

V návaznosti na návštěvu dóžecího paláce se Lobkowicz věnoval i návštěvám paláců významných janovských rodin. První palác patřil markýzovi Lucovi Dorazzovi a nalézal se v ulici Strada Nacova. Lobkowicze tu zaujaly nádherně vyzdobené pokoje, v nichž si prohlédl i markýzovu „kunstkomoru“. Dalším místem, které mladý kavalír navštívil, byl palác patřící Francescu Maria Balbimu. Stavba, jež mladého knížete oslnila svou velikostí a nádherou, stála přímo na náměstí. Vnitřní místnosti zdobily vzácné malby a ornamenty, mezi nimiž hrál klíčovou roli obraz Klanění Tří králů od Tiziana. Lobkowicz si prohlédl ještě další paláce obklopující náměstí Piazza Balbi a místní špitál Albergo Nuovo. V tomto ústavu mohlo podle něj najít přístřeší až tisíc nemocných obojího pohlaví.

Dalším místem, které v Janově neopomněl navštívit jakýkoli cestovatel, byl místní věhlasný přístav. Ani Ferdinand August z Lobkowicz si jej neopomněl prohlédnout. Nejdříve ho zaujal maják, který v noci naváděl lodě do přístavu. Pro středoevropana bylo jistě zajímavou podívanou množství velkých lodí, které v přístavu kotvily. Mezi nimi se vyjímalo šest anglických, holandských a dvě janovské obchodní lodě a sedm městských galér.¹⁷⁶

Jako pravý katolík se mladý Lobkowicz vypravil i na prohlídku janovských kostelů. Navštívil jezuitský kostel, kde obdivoval relikvie svatých jako například pravou ruku svatého Jiří. Následně se přesunul do dominikánského kostela. Nejdéle strávil v dómu svatého Laurentia, který se mu jevil jako jeden z nejkrásnějších, co kdy viděl. Chrám byl vystavěn z černého a bílého mramoru. V jedné z kaplí spatřil popel svatého Jana Křtitele, jímž místní arcibiskup ve společnosti dóžete slavnostně žehná každý rok moři.¹⁷⁷ Posledním místem, který tento den Ferdinand navštívil, byl kostel San Maria in Monte. Vystoupal na vrchol kupole a rozhlížel se po městě: „*khan mann den Situm der ganzen Statd, wie selbige sowohl ahn dem Meer als verschanzten bergen gelegen, sambt beeden vorstättén S. Catharina oder*

¹⁷⁶ „Dieser Port, oder Meerhafen ist einer von den vornembsten in Italia, undt mit 2 thüren, undt starckehen pasterej beuestiget. Gerad über auf einem felsén ist der pharos, undt Canterna, nach welcher sich des nachts die schieffreichten, undt worauf ein gewieses Zeichen, wann selbige den hafén annahen, mit aushängung einer schwarzen Kuegel /: undt Zwahr wan oder Galeren seint oben, ein anderes Vasell aber in der Mitte des thures:/ gegeben wirdt. dermahlen wahren 6 engel:[englischen] undt holländisch[holländischen] Kauffschieff in hafén, undt 2 von der republicque, wie auch auf der anderen sieten der Statd 7 Galeren, auff deren einen 260 Sclauen gewessen;...“ Srov. zápis v cestopise ze dne 14. listopadu 1675. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D 182.

¹⁷⁷ Podobný ceremoniál se odehrával každoročně i v Benátkách.

borgo Bisario, undt S. Pietro in arena allwo lauter vortreffliche Palläst, undt lustgärtden, so eine überaus annembliche prospectria, umbsehen.¹⁷⁸

Návštěva Janova probíhala diametrálně odlišně než výše popsany pobyt v Turíně. Protože se jednalo o republiku a ne o monarchii, měl tu mladý kavalír ideální příležitost seznámit se s jiným mocenským uspořádáním. Seznámení se s jiným státním uspořádáním mělo mladému kavalírovi rozšířit obzory a zároveň ho připravit na to, že se v potencionálním budoucím „politickém“ životě může běžně setkávat s odlišnostmi, na něž musí být dokonale připraven. Proto v Janově (a později i v Benátkách) navštívil nejdříve veškerá místa spojená se správou města, jakými byl například dóžecí palác či arzenál, a dále sídla významných janovských rodin, které se podílely na chodu města. Teprve potom navštívil přístav jako symbol janovského bohatství a nakonec neopominul církevní stavby.

V.2.III.E. Návštěva Parmy

Původně etruská osada, později římské město Parma bylo podle tradice oficiálně založeno roku 184 před našim letopočtem římským konzulem Markem Lepidem. V průběhu historie jej ovládal kmen Langobardů, Milánští a Francouzi. Raně novověký vzestup Parmy byl spojen s rodem Farnese, který v polovině 16. století připojil k Parmě ještě Piacenzu. Po jeho vymření v mužské linii Parma připadla Bourbonům.¹⁷⁹

Ferdinand August z Lobkowicz a jeho doprovod dorazil do Parmy 22. listopadu před polednem a zdržel se pouze do druhého dne, kdy se vydal na další cestu. Ve městě se bohužel Lobkowicz nemohl setkat s vládnoucím vévodou Rainutiem Farnesem, kterého kavalír potkal již dříve při zpáteční cestě z Modeny, tedy z města odkud pocházela vévodova choť.

Ve městě mladého knížete nejvíce zajímaly vévodské konírny. Ferdinand August z Lobkowicz měl asi tato ušlechtilá zvířata v oblibě. Konírny totiž navštívil i při prohlídce Neapole a také v Římě se několikrát účastnil přehlídky koní. Koně byli ustájeni ve čtyřech stájích. V prvních z nich se nacházelo čtyřicet kočárových koní, ve druhých devadesát šest a v třetích šestatřicet koní jízdních a v poslední ještě dalších třiatřicet koní patřících vévodovu bratrovi. Se zmíněnými kočárovými koňmi mohl podle Ferdinanda Augusta z Lobkowicz vévoda urazit cestu do pětatřicet mil vzdálené Piacenzy asi za čtyři hodiny. Ve stájích měly své místo i kočáry, mezi nimiž hrál zvláštní roli jeden: „... dickh mit silber beschlagen über 5

¹⁷⁸ Srov. zápis v cestopise ze dne 13. listopadu 1675. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 182.

¹⁷⁹ Srov. F. HONZÁK a kol., *Evropa v proměnách*, s. 471. Z literatury zabývající se přímo rodem Farnese Vitali CHRISTOPH (Hg.), *Der Glanz der Farnese*, München 1995. ISBN 3-7913-1626-5.

Cent: [ner]¹⁸⁰ ein andere von aurorfarben sammet mit 4 lein sessel, neben noch 8 anderen von unterschiedlichen farben, sehr reich von golt undt silber.¹⁸¹

Součástí koníren byla i tzv. Quardarobba. Jednalo se o zázemí pro kočí, kde byly uloženy i jejich pomůcky a potřeby pro koně. Mnohé z nich měly velkou hodnotu, jako například čabraka pro vévodova koně zdobená zlatem. Ve stájích zaujali Ferdinanda hlavně dva vévodovi bělouši. Zvláštností koníren byl lev zvaný Marco: „den löwen Marco, welcher seinen wardter einen teütschen, wie ein hundt sienen herren Caressirt.“¹⁸²

Zastávka v Parmě byla zajímavá tím, že si zde Ferdinand August z Lobkowicz neprohlédl nic jiného než konírny. Přitom možnost navštívit ať už církevní památky, např. parmský dóm, či palác patřící rodu Farnese tu byla. Proč tomu tak bylo, je otázkou. Jedním z možných vysvětlení mohla být skutečnost, že ve městě nenarazil na vládnoucího vévodu.

V.2.III.F. Návštěva Loreta

Posledním místem, o kterém bude v tomto oddíle pojednáno, je Loreto. Legendou, která z tohoto místa udělala jedno z nejvýznamnějších poutních míst Evropy, je příběh o přenesení domu Panny Marie ze Svaté země do Evropy. Santa Casa neboli Svatá chýše stávala podle legend původně v rodišti Panny Marie v Nazaretu. Svaté místo však bylo neustále ohrožováno Saracény, kteří v roce 1263 pobořili románskou křížáckou baziliku. Legenda o přenesení Santa Casy na Apeninský poloostrov, pocházející z konce 14. nebo z počátku 15. století, tvrdí, že k přenesení došlo 10. května 1291, kdy andělé měli přenést poutní místo na území dnešní Dalmácie. Poselstvo vyslané do Palestiny zmizení Santa Casy z nazaretského chrámu potvrdilo. Podle tradice došlo ještě k několikerému přenesení, až byla kaple usazena na dnešní místo. Zde údajně stojí od září 1295.¹⁸³ Již ve 13. století začaly do Loreta proudit davy poutníků a to díky zprávám o zázračných uzdraveních přičítaným sošce Černé Matky Boží loretánské, o které se věřilo, že byla vytvořena apoštolem Lukášem.¹⁸⁴ Kvůli jejich stále se zvyšujícímu počtu byl ve druhé polovině 15. století nad Santa Casou vystavěn raně renesanční trojlodní dóm podle vzoru Bruneleschiho florentského dómu Santa Maria del Fiore. Stavbu

¹⁸⁰ Centner, česky centněř, je váhová jednotka. Obdoba dnešní tuny.

¹⁸¹ Srov. zápis v cestopise ze dne 22. listopadu 1675. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 182.

¹⁸² TAMTÉŽ.

¹⁸³ Toto zázračné přenesení z rukou nevěřících však zcela vyvracejí vědecké hypotézy jenž tvrdí, že Santa Casa byla převezena do Itálie na křížáckých lodích díky šlechtické rodině Angeli. Kostelík Panny Marie se na dnešním místě připomíná poprvé v lednu 1193. Srov. Jan BUKOVSKÝ, *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000, s. 9-10. ISBN 80-7277-015-2.

¹⁸⁴ TAMTÉŽ.

kostela, který do značné míry připomíná pevnost, dokončili Giuliano a Antonio de Sangallo.¹⁸⁵

Ferdinand August z Lobkowicz dorazil do Loreta 2. prosince 1675 asi kolem poledne. Nejprve si patrně prohlédl místo samotné. To se však lze pouze domnívat, neboť v cestopise je k citovanému datu popsána jen legenda o Santa Case. Následujícího dne ráno Ferdinand uspořádal mši a prohlédl si klášterní poklad. Zaujal ho například oltář bohatě zdobený perlami, žezlo a koruna poseté diamanty a rubíny, které byly darem švédské královny Kristiny. Dále si všiml zlatého orla, daru od zemřelé císařovny Marie Rakouské¹⁸⁶. Zajímavostí, která se vázala přímo k dějinám Království českého, byl obrázek vyobrazující Korunování Panny Marie, který jako důkaz díků darovali defenestrování Slavata s Martinicem.¹⁸⁷

Odpoledne mladý Lobkowicz věnoval zevrubné prohlídce vnitřního zařízení Sváté chýše. Zde ho opět nejvíce zaujaly dary od významných osobností. Jmenovitě se jednalo například o diamantové srdce, které před čtyřmi lety daroval vévoda z Modeny, nebo stříbrného anděla s malým zlatým Ježíšem Kristem, dar francouzského krále Ludvíka XIV. Dále si všiml předmětů spojených z křesťanskou mytologií, u nichž neváhal uvést přesné místo, kde se nacházely. Jako příklad lze uvést relikviář s částí mozku svaté Barbory umístěný přímo na oltáři nebo lebku svatého Vladislava, jež byla umístěna poblíž posvátné sošky Panny Marie.¹⁸⁸

Podobně jako ostatní mladí kavalíři navštívil Ferdinand August z Lobkowicz Loreto zejména z důvodu důrazu tehdejší katolického světa na správné prožívání víry, ke kterému navštěvování poutních míst jistě patřilo. Důraz na pravidelné přijímání, důsledné dodržování církevního života či pravidelné modlitby byl kavalírům vštěpován již od dětských let a

¹⁸⁵ Prakticky každý raně novověký cestovatel projíždějící Itálií toto místo navštívil. Z našich raně novověkých cestovatelů lze mimo Ferdinanda Augusta z Lobkovic jmenovat např. Bedřicha z Donína či Lva Viléma z Kounic. Srov. Antonín GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, Praha 1940 a František HRUBÝ, *Lev Vilém*, s. 155-156. Kopie loretánské Santa Casy se díky těmto kontaktům šířily Evropou. Nejznámější česká loretánská kaple se nachází na pražských Hradčanech. K loretánským kaplím v Čechách Jan ŠŤOVÍČEK, *Loretánská idea a barokní historismus u Martiniců v době pobělohorské*, in: *Rozprava o baroku*, Sborník příspěvků z kolokvia barokní umění na území severozápadně od Prahy, Slaný 1993, s. 14-21; J. BUKOVSKÝ, *Loretánské kaple* nebo Markéta BAŠTOVÁ – Teresie CVACHOVÁ, *Pražská Loreta, průvodce poutním místem*, Praha 2001. K italskému Loretu srov. např. Giuseppe SINTARELLI, *Loreto, Kunst und Denkmalführer*, Bologna 1996.

¹⁸⁶ Zřejmě se jednalo o druhou manželku Ferdinanda III. Marii Leopoldinu Habsburskou (1632-1649)

¹⁸⁷ „Das prasent der 2. böheimb:[böhemischen] Grafen Martinitz undt Slavata, welche zue Prag ohne schaden von den fenster abgeworffen, ist ein bildt Coronatio B. Virginis in Miniatur, in goldt eingefast mit einen darahn hangenten Schmaragdinen Creüz.“ Srov. zápis v cestopise ze dne 3. prosince 1675. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRa, sign. D 182.

¹⁸⁸ TAMTÉŽ

v rámci kavalírské cesty byl znovu a přímo apelován otci pomocí instrukcí.¹⁸⁹ Dále se zde jednalo o péči o duši svou a svých předků. K tomu mělo přispět uspořádání mše. Na posledním místě stála opět otázka rodové prestiže. Ne nadarmo mladý Lobkowitz bedlivě sledoval, kteří významní šlechtici Loreto před ním navštívili a čím sošku Černé Matky Boží podarovali.

Každé místo, které si Ferdinand August z Lobkovicz detailněji prohlédl, navštívil za jistým účelem. Z jiného důvodu bylo vhodné chvíli pobývat ve významné republice, jakou byl Janov, zcela jiný pohled na svět mu mohl dodat pobyt v Turíně, jakožto návštěva významného dvorského centra, nebo prohlídka významného poutního místa, jakým bylo Loreto. Na tento systém pozorování rozmanitosti světa byla Itálie tím nejlepším místem. Nikde jinde nemohl kavalír získat za tak krátkou chvíli podobný rozhled, navíc na nepřilíš velkém území, jakým byl Apeninský poloostrov. To vše však bylo pouze přípravou na klíčový moment každé cesty do Itálie, kterou byla návštěva Říma, jenž v sobě spojoval veškeré již zmíněné rysy. Řím byl v podstatě samostatné dvorské centrum, kde se střetávali šlechtici, církevní hodnostáři či vyslanci prakticky z celé Evropy. Významem přesahoval všechna severoitalská města. Zároveň byl kvůli sídlu papeže a křesťanské tradici poutním místem.

Závěrem lze nepochybně tvrdit, že na všechna navštívená místa nahlížel Ferdinand August z Lobkovicz dobovým šlechticko-katolickým pohledem. To je jasný sjednocující prvek celé cesty. Šlo mu především o proniknutí do dvorské kultury, aby mohl bez chyby reprezentovat svůj rod nejen v Římě, který byl pod drobnohledem i zaalpské šlechty, ale zároveň aby se připravil na svou budoucí kariéru.

V.2.IV. Ferdinandův pobyt v Římě (prosinec 1675 – květen 1676)¹⁹⁰

V Římě strávil Ferdinand přibližně pět měsíců. Byl tu přesně od 10. prosince 1675 do 12. května 1676. Jediným přerušením jinak souvislého pobytu byla čtrnáctidenní cesta do Neapole. O tom, že Ferdinand August z Lobkovicz dorazí do Říma, se již před jeho vlastním příjezdem všeobecně vědělo. Alespoň o tom otce informoval v dopise ze 14. prosince 1675 jeho hofmistr Jan Jiří Loybel. To zároveň odporovalo všem snahám o cestování inkognito,

¹⁸⁹ Požadavky na dodržování pravidel křesťanského života v nich byly uvedeny téměř vždy na prvním místě. Výstižný je především citát z instrukce Maxmiliána z Dietrichštejna o tom, že kavalír by měl: „...*lebt wie guede christen.*“ Srov. MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 1583, sign. 738, kart. 358 a T. FOLTÝN, *Kavalírské cesty*, s. 38-41.

¹⁹⁰ Inspirací pro následující kapitolu byla následující studie. Tomáš FOLTÝN, *Druhá kavalírská cesta a zejména římský pobyt Ferdinanda Augusta z Lobkovicz (1675-1676)*, in: Jiří KUBEŠ (ed.), *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, Pardubice 2007, s. 99-127. ISBN 978-80-7194-928-2. Tato diplomová práce však přináší komplexnější a podrobnější pohled na danou tematiku a je tak jejím rozšířením.

protože z Neustadtu vyjel Ferdinand skryt pod titulem hraběte ze Sternsteinu. Hofmistr v dopise dále neopomněl zdůraznit, že Ferdinand do centra Itálie dorazil zdravý.¹⁹¹

Po příjezdu do Říma se Ferdinand August z Lobkowicz ubytoval společně se svým doprovodem v předem pronajatém hostinci Re' di Danemarca nedaleko Španělského náměstí. Za šest místností a stravu, ubytování pro kočího a ustájení pro dva koně měl platit 60 zlatých („*pistollen*“) měsíčně. Pokoje v hostinci se však ukázaly jako nevyhovující a to hned z několika důvodů. Za prvé tu pravděpodobně nebyl prostor pro ubytování dalších služebníků, za druhé nebylo asi ani příliš reprezentativní na to, aby v nich mohl Ferdinand August z Lobkowicz přijímat audience, což by jistě neprospělo rodové prestiži.¹⁹² Na to mladého kavalíra upozorňoval zejména princ Neuburský,¹⁹³ který mu doporučoval pronajmout si vlastní palác.¹⁹⁴

Hofmistr si tuto situaci, pravděpodobně díky svým předchozím zkušenostem, uvědomoval již dříve. V dopise ze dne 21. prosince roku 1675 na problém upozorňoval Ferdinandova otce Václava Eusebia následujícím způsobem: „*dem Prinz von Neuburg die Visite gegeben habe, die revisite ist aber bishero nit erfolget, weilen es in Camera Locanda, wie wir ietzt stehen, von dergleichen hohen Persohnen und Cardinalen, selten zugeschehen pflegt, will als der Prinz, sonderlich weil er durchgehends bekant, selbst einen Palaz bestehen, unnd die haus wirtschaft vornem[m]en lasst, umb gleichfalls von fürsten und Cardinalen reichitirt zu werden.*“¹⁹⁵ Situace tedy byla povážlivá a musela se co nejrychleji vyřešit. Hofmistr se okamžitě informoval o potencionálních možnostech a brzy našel palác, který mohl Lobkowiczovi poskytnout odpovídající ubytování. Jednalo se o palác ležící dokonce ve stejné ulici, který patřil panu de la Borne.¹⁹⁶ O kvalitě ubytování svědčilo to, že v něm předtím bydlel hrabě Fürstenberk.¹⁹⁷ Ferdinand se do paláce však mohl nastěhovat až následující

¹⁹¹ „*Alhir seint Mein Gdiger[Gnädiger] Herr vor ankhuft in ganz Rom schon bekant gewesen*“. Srov. dopis hofmistra Johanna Georga Loýbela ze dne 14. prosince 1675. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRR, sign. D 180.

¹⁹² TAMTÉŽ.

¹⁹³ Soudím, že se jedná o Jana Viléma Falcko-Neuburského (1658-1716), který se stal v roce 1690 falckým kurfiřtem. Dále se zasloužil zejména o přestavbu svého sídla v Düsseldorfu, kde nashromáždil významnou obrazovou galerii, a provedl také úpravy letního sídla, jímž byl zámek Schwetzingen. Srov. Otto WIRTZ, *Jan Wellem - Geliebter Verschwender*, Erfurt 2004, ISBN 3-89702-665-1.

¹⁹⁴ „*des Prinz von Neuburg meinem Prinz gerathen, er solle Palais nem[m]en, unb gleichfalls von Cardinālen visite zuempfang, welche sie in Camera Locanda nit zu geben pflegen.*“ Srov. dopis hofmistra Johanna Georga Loýbela ze dne 4. ledna 1675. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRR, sign. D 181.

¹⁹⁵ Srov. dopis hofmistra Johanna Georga Loýbela ze dne 21. prosince 1675. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRR, sign. D 180.

¹⁹⁶ Srov. zápis z cestovní zprávy: „*...zue Rom, Gott lob glücklich angelangt, logiert [mladý Lobkovic, pozn. autora] erstlichen in Camera Locanda del Re'di Panemarca, in das Arada di Core, underhalb d[er] Piazza di Spagna. hernach aber einen eige[ne]m Pallaß des M[onsigno]r de la Borne, in eben selbig gass auffgenom[m]en.*“ SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRR, sign. D 182.

¹⁹⁷ Nepodařilo se zjistit o koho se jedná. Fürstenberků bylo ve sledovaném období více.

týden, neboť v něm právě bydlel princ piemontský, který ale hodlal z Říma brzy odjet.¹⁹⁸ Změna s sebou nesla rapidní navýšení nákladů na ubytování. Hofmistr si toho byl plně vědom a neváhal o zvýšení výdajů informovat Václava Eusebia.¹⁹⁹ Otcí mohl dopisem ze dne 18. ledna s radostí oznámit, že se v novém obydlí odehrála první návštěva, když se u Ferdinanda zastavil právě princ Neuburský.

Výše uvedené skutečnosti podávají jasné svědectví, že reprezentace rodu a možnost pohybovat se ve společnosti osob, jež stály na pomyslném žebříčku sociální hierarchie na stejně vysoké úrovni, či náležely ještě k urozenějším vrstvám, byla pro správnou náplň kavalírské cesty otázkou naprosto klíčovou. Ferdinandův otec proto zvýšení peněžních výdajů za ubytování přijal jistě rád.

Zatímco první dny po příjezdu byly naplněny zmíněnými starostmi, brzy Ferdinandovi započal koloběh všedních i svátečních dnů. Tyto aktivity lze rozčlenit do čtyřech základních kategorií. V první řadě se jednalo o návštěvy u významných osobností pobývajících v Římě bez ohledu na to, jestli šlo o šlechtice ze středoevropského prostředí, kteří podobně jako Ferdinand August absolvovali svoji kavalírskou cestu, významné osobnosti tehdejšího Říma²⁰⁰ nebo v nejlepším případě audienci u papeže. Toto chování jasně odráželo sociálně-interakční obsah cesty. Druhou separátní sférou bylo vlastní studium, kdy k Ferdinandovi přicházeli najatí učitelé, či naopak sám Ferdinand docházel na hodiny k nim. Během těchto hodin mu občas dělali společnost i další kavalíři. Další předem definovanou náplní pobytu bylo pozorování světa kolem sebe, všímání si různých kuriozit, navštěvování římských památek – zkrátka poznávání *genia loci* jednoho z hlavních center soudobé Evropy. Neprohlíží si ale všechno – jen to, co je pro něj jako pro šlechtice nejdůležitější – paláce, zahradní vily, kostely či zahrady. V poslední rovině je nutno zmínit dlouho plánovaný výlet do Neapole, který na čtrnáct dní přerušil souvislý pobyt v Římě.²⁰¹

¹⁹⁸ „...habe mich als underschiedlicher orthen informiert, und heunt einen tauglichen angetroffen, zu welchem vormals der H.[Herr] H. [Herr] grauen von fürstenberg gestanden...“ Text pak dále pokračuje „...und [wir] auch die eingehende wochen gleich bezogen werden, seithmahlen ietzt noch ein Prinz von Piemont darinnen wohnt, welcher nach geschlossener heyl.[heyligen] p[ff]orten abraißt und nach haus gehet.“ Srov. dopis hofmistra Johanna Georga Loýbela ze dne 21. prosince 1675. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRR, sign. D 180.

¹⁹⁹ „Dennach auch alles theurer als vorhin alhier mues bezahlt werden, wird sich die Spesa zimblich hoch belauffen,... waß bishero ist spesirt worden, nemblich biß auf den 11. zbris [Dezembris] ist ohne plaisirs gelt und der bedienten bestellung, welches quartaliter einflüehnen solle gethreulich in gegen vestigens rechnung verraitet zu findten.“ TAMTÉŽ.

²⁰⁰ Zde lze jmenovat např. švédskou královnu Kristinu, kardinály Caraffu či Piccolominiho nebo příslušníky italské šlechty. Viz další text.

²⁰¹ S tímto schématem se lze setkat i u jiných šlechticů, kteří stejně jako Ferdinand přerušili svůj pobyt v Římě a vydali se na jih do Neapole. Jako příklad je možné uvést dalšího českého šlechtice Heřmana Jakuba Černína z Chudenic, který absolvoval kavalírskou cestu v letech 1678-1682, tedy jen o několik let později než Lobkovic.

Předtím než budou výše uvedené roviny Ferdinandova pobytu důkladně popsány, se nabízí unikátní možnost detailního pohledu na náplň jednotlivých dní prožitých v Římě. Lobkowiczův přesný denní program lze totiž poměrně lehce zrekonstruovat. K tomu mohou posloužit deníkové zápisky, které byly již zmíněny na počátku této práce, na místě, kde se nalézají výčet jednotlivých pramenů. Pomocí těchto zápisků je možné popsat denní program v období od 9. února 1676 prakticky až do Ferdinandova odjezdu. Výjimkou je pouze týden od 2. do 9. května, pro nějž zápisky chybí, a pomocí korespondence není přehled možno stanovit. Podobně je tomu u zápisů z ledna téhož roku. O těchto dnech však lze na základě korespondence s jistotou tvrdit, že probíhaly podle již nastíněného schématu a svým obsahem přibližně kopírovaly náplň dalších dnů, jež budou popsány v následující tabulce.

Tabulka č. 3: Denní program Ferdinanda Augusta z Lobkowicz během římského pobytu v období od 9. 2. do 10. 5. 1676.²⁰²

DEN	ČINNOST BĚHEM ...		
	DOPOLEDNE	ODPOLEDNE	VEČER
Ne 9.2.	<ul style="list-style-type: none"> • mše v S. Carlo al Corso • návštěva minoritů 	<ul style="list-style-type: none"> • oběd u portugalského vyslance biskupa von Lamego • prohlídka kostela S. Pietro in Montorio • prohlídka paláce Benedicti • procházka po Corsu²⁰³ 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva opery u pana Bernina
Po 10.2	<ul style="list-style-type: none"> • mše v kostele Alla Madona del Popolo • lekce hry na flétnu („fletten“) 	<ul style="list-style-type: none"> • přišel hrabě Herberstein²⁰⁴ s dalším kavalírem • procházka po Corsu 	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na kytaru
Út 11.2.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu 	<ul style="list-style-type: none"> • prohlídka paláce a zahrady Di Savelli 	<ul style="list-style-type: none"> • přišli dva kavalíři z Holštýnska • procházka po Corsu
St. 12.2	<ul style="list-style-type: none"> • hra na loutnu • prohlídka paláce a vily Ludovisi • mše v kostele Alla Madona del Popolo 		<ul style="list-style-type: none"> • přišel pan Vrangel²⁰⁵ • prohlídka vily Borghese • procházka po Corsu, kde

Černín strávil v Římě téměř jeden rok, přičemž pobyt přerušil v březnu roku 1680 právě několikadenní cestou do Neapole. Srov. S. BINKOVÁ – J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha*, s. 378-406.

²⁰² Tento soupis vznikl na základě deníkových zápisků, které byly spolu s dopisy zaslány otcí do Roudnice nad Labem. Všechny se nacházejí v SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRR, sign. D 181. Silnou čarou jsou v tabulce odděleny jednotlivé týdenní zápisy, které byly zaslány každý zvlášť.

²⁰³ Jedná se asi o Via del Corso, hlavní římskou třídu, která byla místem procházek.

²⁰⁴ Ve sledovaném období se v Římě mohli pohybovat tři mladí Herbersteinové, takže tuto osobu není možné konkretizovat. Mohlo se jednat o Ferdinanda Arnošta (†1720), či o budoucí polní maršály Jana Ferdinanda II. (1663-1721) nebo Leopolda (1655-1728) z Herbersteinu.

		viděl závody koní
Čt 13.2.	<ul style="list-style-type: none"> • hra na loutnu • prohlídka vily Pamphili • prohlídka kostela S. Pietro • mše v S. Carlo al Corso 	<ul style="list-style-type: none"> • procházka po Corsu společně s J. A. Liechtenštejnem²⁰⁶ • lekce kytary a flétny
Pá 14.2.	<ul style="list-style-type: none"> • prohlídka vily Mattei • prohlídka kostela S. Steffano 	<ul style="list-style-type: none"> • prohlídka paláce Giustiniani • prohlídka paláce Farnese
So 15.2.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu • mše neznámo kde • lekce fortifikace („fortification“) 	<ul style="list-style-type: none"> • procházka po Corsu • odeslání pošty
Ne 16.2.	<ul style="list-style-type: none"> • v kostele S. Carlo al Corso a Al Gesu 	<ul style="list-style-type: none"> • oběd s F. Hessensko-Darmstadtským („cardinal landgraaf“)²⁰⁸
PO 17.2.	<ul style="list-style-type: none"> • prohlídka kostela S. Carlo al Corso 	<ul style="list-style-type: none"> • procházka po Corsu
Út 18.2.	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva hraběte Weisenwolfa,²¹⁰ s ním na procházce 	<ul style="list-style-type: none"> • procházka po Corsu
St. 19.2.	<ul style="list-style-type: none"> • dvořanem u F. Hessensko-Darmstadtského 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva hraběte Herschana²¹¹ • prohlídka paláců Barberini a Palestrina • návštěva kostel S. Sabina
Čt 20.2.	<ul style="list-style-type: none"> • mše v S. Carlo al Corso • lekce hry na loutnu a fortifikace 	<ul style="list-style-type: none"> • procházka • lekce kytary a flétny

²⁰⁵ Neznámý příslušník významného švédského rodu.

²⁰⁶ Jediný princ z Liechtenštejna je v obsahu veškeré korespondence blíže určen. V dopise otci z 28. prosince 1675 Ferdinand uvádí, že se seznámil „mit dem Prinz von Neuburg vnd fürst Hartmann von Liechtenstein seinen Sohn auch bekannt werden,...“. Viz SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRRA, sign. D 180. Jedná se vysoce pravděpodobně o Jana Adama z Liechtenštejna (1657-1712). Proslul jako známý znalec finančnictví, jenž byl stavitelem vídeňských liechtenštejnských paláců v Roßau a Bankgasse 9.

²⁰⁷ Kristina se narodila jako dcera Gustava Adolfa II. a Marie Eleonory Braniborské v roce 1626. Tři roky po otcově smrti v bitvě u Lützeny byla korunována švédskou královnou (1635), přičemž za ní fakticky vládla regentská vláda. Sama převzala vládu v roce 1644. O deset let později abdikovala ve prospěch svého bratrance Karla X. Gustava a konvertovala ke katolicismu, což bylo katolickou stranou náležitě propagandisticky využito. Posléze se usadila v Římě, kde pak také v roce 1689 zemřela. K jejímu životu srov. např. Verena von der HEYDEN-RYNSCH, *Christina von Schweden*, Böhlau 2000, ISBN 3-7400-1135-1, či Jörg-Peter FINDEISEN, *Christina von Schweden. Legende durch Jahrhunderte*, Frankfurt 1992. ISBN 3-7973-0514-1. V češtině existuje překladová práce Veronica BUCKLEYOVÁ, *Královna Kristýna. Pohnuté osudy švédské panovnice*, Praha 2006 ISBN 80-249-0731-3 a nově vydaná práce z pera vynikajícího švédského historika Petera ENGLUNDA, *Stříbrná maska: Pohled na život královny Kristiny*. Praha 2008. ISBN 978-80-7106-929-4.

K reflexi Kristinina příjezdu do Říma očima Jana Jiřího Slavaty více Jiří KUBEŠ, *Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte z Chlumu a Košumberka (1634/37-1689) v proměně*, Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities 7, 2003, s. 61, ISBN 80-7194-594-3.

²⁰⁸ Tato osoba je v textu citována jako „cardinal landgraf“. Vzhledem k tomu, že se u něj několikrát objevil přídomek „von Hessen“, se pravděpodobně jednalo o kardinála a vatislavského biskupa Friedricha Hessensko-Darmstadtského (1616-1682 viz http://de.wikipedia.org/wiki/Friedrich_von_Hessen-Darmstadt).

²⁰⁹ Jednalo se o koně, kteří závodili na začátku masopustu po Corsu. To patřilo mezi tradiční římské rituály. Stejně akce se v Římě v únoru 1680 účastnil i Heřman Černín z Chudenic. Srov. S. BINKOVÁ - J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská*, s. 394.

²¹⁰ Mohlo se jednat o říšského hraběte Michala Václava z Weissenwolfu.

²¹¹ Možná se jedná o příslušníka rodu Hrzánů z Harasova.

Pá 21.2.	• dvořanem u F. Hessensko-Darmstadtského, byl jím spolu s hrabětem J. L. Trautsonem ²¹² představen papeži	• jel za švédskou královnou	• vzájemná návštěva s J. V. Falcko-Neuburským • vzájemná návštěva s J. A. z Liechtenštejna • navštíven mladým baronem Meyersem
So. 22.2.	• odjezd do Neapole	CESTA DO NEAPOLE, která se uskutečnila mezi 22. únorem a 7. březnem roku 1676	
So. 7.3.			• návrat z Neapole
Ne 8.3.	• mše v Alla Madona del Popolo		• návštěva u hraběte Weisenwolfa • procházka po Corsu
Po 9.3.	• mše v Alla Madona del Popolo		• jel s J. A. z Liechtenštejna do S. Franco al Campo Vaccino
Út 10.3.	• lekce hry na loutnu	• jel k švédské královně Kristině • mše v Alla Madona del Popolo	• jel k hrabatům Herbersteinovi a Weisenwolfovi • poté přišli baroni Geran a Perg
St 11.3.	• prohlídka paláce Chigi	• lekce hry na loutnu a fortifikace	• návštěva kardinála Pia, kde potkal barony Gerana a Meyerse
Čt 12.3.	• lekce hry na loutnu • mše v kostele Alla Madona del Popolo	• lekce fortifikace	• s J. A. z Liechtenštejna v míčovně • lekce hry na flétnu a kytaru
Pá 13.3.	• výlet do Frascati společně s hrabětem Herbersteinem a barony Pergem a Meyersem		
So 14.3.	• nespecifikované lekce • mše v kostele Alla Madona del Popolo		• přišel J. A. z Liechtenštejna • psaní dopisu otci
Ne 15.3.	• návštěva papežské kaple na Monte Cavallo ²¹³	• návštěva markýze Yerga di Castel Forte	• na procházce s J. A. z Liechtenštejna
Po 16.3.	• zůstal doma	• na návštěvu přišel kardinál Pio • na návštěvu přišel markýz Yergo di Castel Forte	• rozloučení s hrabětem Valdštejnem ²¹⁴ • příprava na cvičení
Út 17.3.	• lekce hry na loutnu • mše v kostele Alla Madona del Popolo • lekce fortifikace	• na návštěvu přišel princ Walther • jel do kostela S. Agnese, aby navštívil opata Calixtiho • návštěva kostela Alla Madona del Popolo • návštěva hraběte	• lekce hry na kytaru a flétnu

²¹² Zmíněným hrabětem Trautsonem by pak mohl být Johann Leopold Donat Trautson (1659-1724), pozdější nejvyšší hofmistr na dvoře Karla VI.

²¹³ Monte Cavallo, byl soudobý název pro jeden ze sedmi římských pahorků, který nese jméno Quirinal.

²¹⁴ Mohlo se jednat o Arnošta Josefa z Valdštejna (1654-1708).

		Valdštejna	
St. 18.3.	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva v kostele Alla Madona del Popolo • lekce hry na loutnu a fortifikace 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva kavalíra Widana (?), se kterým se Lobkowicz seznámil v Janově • návštěva Campidoglia a kostela sv. Petra 	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na kytaru a flétnu
Čt 19.3.	<ul style="list-style-type: none"> • mše u S. Silvestra in Capite • potom návštěva Alla Madona del Popolo a Madona della Rotonda 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva kostela S. Martin de Monti a Madonna della Popolo 	
Pá 20.3.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu • mše v kostele Alla Madona del Popolo • lekce opevnění 	<ul style="list-style-type: none"> • na oběd přišli baroni Perg a Geran • v kostele Alla Madona del Popolo • procházka po Corsu 	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na kytaru a flétnu
So 21.3.	<ul style="list-style-type: none"> • v kostele Alla Madona del Popolo 		<ul style="list-style-type: none"> • psaní dopisu otci
Ne 22.3.	<ul style="list-style-type: none"> • mše v kostele S. Carlo al Corso 	<ul style="list-style-type: none"> • procházka s J. A. z Liechtenštejna 	<ul style="list-style-type: none"> • přišel baron Meyers
Po 23.3.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu • mše • lekce fortifikace 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva kostela S. Agnese, kde se setkal s opatem Calixtim 	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na kytaru a flétnu
Út 24.3.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu a fortifikace • mše v kostele S. Carlo al Corso 	<ul style="list-style-type: none"> • přijel pan Manfredi z Neapole • návštěva kostela Alla Madona del Popolo, kde se zúčastnil koncertu 	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na kytaru a flétnu
St. 25.3.	<ul style="list-style-type: none"> • mariánská oslava v kostele alla Minerva na Monte Cavallo • mše v kostele Alla Madona del Popolo 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva u knížete Caetana • procházka 	<ul style="list-style-type: none"> • na návštěvu přišli baroni Perg a Meyers
Čt 26.3.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu • mše v kostele Alla Madona del Popolo 	<ul style="list-style-type: none"> • „Instieg sehen (?)“ s Donem Mazzolem Machem 	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na flétnu
Pá 27.3.	<ul style="list-style-type: none"> • mše v kostele Alla Madona del Popolo 		<ul style="list-style-type: none"> • na návštěvu přišel hrabě Starhemberg²¹⁵ (císařský strážmistr) • lekce hry na flétnu
So 28.3.	<ul style="list-style-type: none"> • mše v kostele Alla Madona del Popolo • lekce hry na loutnu a fortifikace 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva hraběte Starhemberga 	<ul style="list-style-type: none"> • psaní dopisu otci
Ne 29.3.	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva papežské kaple 	<ul style="list-style-type: none"> • na návštěvu přišel J. V. Falcko- 	

²¹⁵ Mohlo se jednat o Maxmiliána Lorenze ze Starhenberka (1640-1689).

	na Monte Cavallo • mše v kostele sv. Jana Lateránského	Neuburský • návštěva kostela Al Popolo • procházka po Corsu	
Po. 30.3.	• mše v kostele Alla Madona del Popolo • lekce hry na loutnu a fortifikace • kázání v kostele Chiesa Nuova	• na návštěvu přišel pan Vrangel • návštěva kostela Alla Madona del Popolo	• lekce hry na kytaru a flétnu
Út 31.3.	• mše v kostele Al Sufragio • lekce hry na loutnu a flétnu	• návštěva u J. V. Falcko-Neuburského a hraběte Herbersteina	• lekce hry na kytaru a flétnu
St 1.4.	• návštěva devíti římských kostelů		• mše v kapucínském kostele • lekce hry na flétnu
Čt 2.4.	• zůstal doma kvůli kolice		• mše u kapucínů • prohlídka relikvií u sv. Jana Lateránského
Pá 3.4.	• návštěva v kostele sv. Petra a Pavla		• mše u kapucínů • návštěva kostela Al Popolo • návštěva kostela sv. Petra
So 4.4.	• návštěva papežské kaple ve sv. Petru	• na návštěvu přišel hrabě Prescia pocházející z Benátek	• psaní dopisu otci
Ne 5.4.	• mše v kostele S. Carlo al Corso • návštěva papežské kaple v chrámu sv. Petra – od papeže dostal „ <i>solenni benedictio</i> “	• na návštěvu přišel J. A. z Liechtenštejna • společně pak vyrazili na procházku	
Po 6.4.	• mše v kostele S. Carlino na Monte Cavallo		• na návštěvu přišel hrabě Fugger • procházka po Corsu
Út 7.4.	• mše v kostele S. Andrea, ²¹⁶ během jezuitského noviciátu		• na návštěvu přišlo více kavalírů mj. baron Meyers a Walther
St 8.4.	• přišel hrabě Caprara z Bologni se svým synem • mše v kostele Alla Madona del Popolo • lekce hry na loutnu a fortifikace	• návštěva kostela Alla Madona del Popolo • návštěva míčovny	• lekce hry na kytaru a flétnu
Čt 9.4.	• lekce hry na loutnu • mše v kostele Alla Madona del Popolo • lekce fortifikace	• procházka • nakoupení medailónů • jel do města	• lekce hry na kytaru a flétnu
Pá 10.4.	• mše v kostele Alla Madona del Popolo	• prohlídka kabinetu pátera Kirchnera ²¹⁷	• lekce hry na kytaru a flétnu

²¹⁶ Slavný barokní kostel jezuitského noviciátu San Andrea al Quirinale.

²¹⁷ Athanasius Kirchner (1602-1680), slavný jezuitský matematik, přírodovědec a hudební teoretik.

	<ul style="list-style-type: none"> • spolu s J. A. z Liechtenštejna v míčovně, kde hráli hru zv. Party • na návštěvě u pana Vrangela a jednoho kavalíra z Holštýnska 		
So 11.4.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu • mše v kostele Alla Madona del Popolo • lekce fortifikace 		<ul style="list-style-type: none"> • psaní dopisu otci • lekce hry na kytaru a flétnu • návštěva u hraběte Fuggera, • na návštěvu přišli hrabě Trautson a baron Perg
Ne 12.4.	<ul style="list-style-type: none"> • mše v kostele S. Carlo al Corso 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva kostela Alla Madona del Popolo • chtěl navštívit hraběte Trautsona – nebyl bohužel doma • na návštěvu přišel baron Perg 	
Po 13.4.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu • rozloučení s hrabětem Trautsonem a baronem Pergem • mše v kostele Alla Madona del Popolo • lekce fortifikace 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva kostela Alla Madona del Popolo • návštěva J. A. Liechtenštejna 	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na kytaru a flétnu
Út 14.4.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu • mše u kapucínů, zde navštívil představené kláštera • lekce fortifikace 	<ul style="list-style-type: none"> • na návštěvu přišel hrabě Herberstein • návštěva u J. V. Falcko-Neuburského 	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na kytaru a flétnu
St 15.4.	<ul style="list-style-type: none"> • praktická lekce fortifikace společně s J. A. Liechtenštejnem a hrabětem Herbersteinem 	<ul style="list-style-type: none"> • oběd u J. A. z Liechtenštejna 	<ul style="list-style-type: none"> • rozloučení s J. V. Falcko-Neuburským • lekce hry na kytaru a flétnu
Čt 16.4.	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva kostela Alla Madona del Popolo • s J. A. Liechtenštejnem v míčovně 	<ul style="list-style-type: none"> • na obědě u Lobkowicze J. A. z Liechtenštejna a hrabě Herberstein 	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na kytaru a flétnu
Pá 17.4.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na flétnu • mše v kostele S. Carlo al Corso 		<ul style="list-style-type: none"> • procházka po Ponte Molo • návštěva u holštýnských kavalírů, Waltherů atd.
So 18.4.	<ul style="list-style-type: none"> • společně s J. A. z Liechtenštejna a hrabětem Weisenwolfem prohlídka jezdecké školy královny Kristiny • mše v kostele S. Carlo al Corso 		<ul style="list-style-type: none"> • psaní dopisu otci • lekce hry na kytaru a flétnu
Ne 19.4.	<ul style="list-style-type: none"> • mše v kostele S. Carlo al Corso • návštěva míčovny 	<ul style="list-style-type: none"> • kvůli dešti zůstal doma 	
Po 20.4.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu • mše v kostele S. Carlo al Corso • lekce fortifikace 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva míčovny 	<ul style="list-style-type: none"> • J. A. z Liechtenštejna se přišel rozloučit • lekce hry na kytaru a flétnu
Út 21.4.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu 		<ul style="list-style-type: none"> • rozloučení s J. A.

	<ul style="list-style-type: none"> • mše v kostele S. Carlo al Corso • lekce fortifikace 		<ul style="list-style-type: none"> z Liechtenštejna u něj • lekce hry na kytaru a flétnu
St 22.4.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu • mše v kostele S. Carlo al Corso 	<ul style="list-style-type: none"> • na oběd se zastavil J. A. z Liechtenštejna 	<ul style="list-style-type: none"> • procházka do Sedia • lekce hry na kytaru a flétnu
Čt 23.4.	<ul style="list-style-type: none"> • společně s J. A. z Liechtenštejna navštívil jezdeckou školu vévody Dell Aqua Sparta • mše u kapucínů 	<ul style="list-style-type: none"> • oběd u J. A. z Liechtenštejna 	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na kytaru a flétnu
Pá 24.4.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu • mše v kostele S. Carlo al Corso • lekce fortifikace 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva míčovny • přes Ponte Molo jel do sv. Petra 	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na kytaru a flétnu
So 25.4.	<ul style="list-style-type: none"> • mše v kostele Alla Madona del Popolo 		<ul style="list-style-type: none"> • psaní dopisu otci
Ne 26.4.	<ul style="list-style-type: none"> • mše v kostele S. Carlo al Corso 	<ul style="list-style-type: none"> • oběd s hrabětem z Herbersteinu 	<ul style="list-style-type: none"> • jel na procházku
Po 27.4.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu • lekce fortifikace 		<ul style="list-style-type: none"> • na návštěvu přišel hrabě Herberstein • lekce hry na flétnu
Út 28.4.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu • mše v kostele S. Carlo al Corso • lekce fortifikace 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva míčovny • výlet k Tibeře • lekce hry na kytaru a flétnu 	
St. 29.4.	<ul style="list-style-type: none"> • mše v kostele S. Carlo al Corso • lekce hry na loutnu a fortifikace 	<ul style="list-style-type: none"> • kvůli špatnému, deštivému počasí zůstal doma 	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na kytaru a flétnu
Čt 30.4.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu • mše v kostele Alla Madona del Popolo • samostudium fortifikace 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva u dvou holštýnských kavalírů • návštěva míčovny • projížďka na Ponte Molo 	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na kytaru a flétnu
Pá 1.5.	<ul style="list-style-type: none"> • jel do kostela S. Carlo al Corso • návštěva míčovny 	<ul style="list-style-type: none"> • na návštěvu přišel kardinál Caraffa • procházka po Corsu 	
So 2.5.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu • mše v kostele Alla Madona del Popolo 	<ul style="list-style-type: none"> • psaní pošty otci 	
Zápisy z následujícího týdne chybí			
Ne 10.5.	<ul style="list-style-type: none"> • mše v kostele S. Spirito • návštěva kostela sv. Petra 	<ul style="list-style-type: none"> • na návštěvu přišel pan Sfondrati • na návštěvu přišli dva holštýnští kavalíři a baron Walther • prohlídka Porta Popolo • procházka po Corsu 	
Po 11.5.	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na loutnu 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva míčovny 	<ul style="list-style-type: none"> • lekce hry na kytaru a flétnu

	<ul style="list-style-type: none"> • chtěl navštívit královnu Kristinu – nedostal však audienci • navštívil markýze Castel Forte, aby se s ním rozloučil 	<ul style="list-style-type: none"> • procházka 	<ul style="list-style-type: none"> • propustil učitele
Út 12.5.	<ul style="list-style-type: none"> • mše v kostele Alla Madona del Popolo 	<ul style="list-style-type: none"> • odjezd z Říma – cesta domů • zápisky pokračují až do 17. června, kdy dorazili do Neustadtu an der Waldnaab 	

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že se Ferdinandův denní režim skládal z několika v periodických intervalech se opakujících aktivit. Mladý kavalír ráno zpravidla nejprve navštívil mši, což plně odpovídalo procit'ování barokní zbožnosti. Poté se věnoval dalším denním činnostem. Z hlediska časového rozvržení dne je možné bez obav tvrdit, že se určité aktivity konaly vždy v podobnou dobu. Takto navržené denní schéma však nebylo fixní. Lobkowicz mohl uzpůsobovat svůj denní program podle vlastního uvážení či návrhů hofmistra a otce.

Nyní je možné vrátit se ke čtyřem základním Lobkowiczovým aktivitám, jak byly nastíněny na předchozích stránkách. Pro lepší vizuální rozvržení a snadnější orientaci v textu se jednalo o:

- a) kontakty s významnými osobnostmi
- b) vlastní studium
- c) pozorování okolního světa
- d) cestu do Neapole

V.2.IV.A. Kontakty s významnými osobnostmi

Mezi nejznámější osoby, se kterými se měl Ferdinand August z Lobkowicz možnost seznámit, patřila švédská královna Kristina. Byla první vysoce urozenou osobou, se kterou se kavalír v Římě potkal.²¹⁸ Ferdinand se s ní setkával nejen během oficiálních návštěv, ale i na mnoha společenských a kulturních akcích, jako například na koncertech či operních představeních. Mladý Lobkowicz královnu Kristinu patrně hluboce obdivoval. Již během své cesty se při návštěvách církevních pokladnic zmínil o předmětech, které do nich darovala

²¹⁸ „Gestern hab ich auch bey der Königin in Schweden audienz gehabt, welche mich gar gnädig tractirt hat...“ Srov. Ferdinandův dopis zasláný otci z Říma dne 28. prosince 1675. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRRA, sign. D 180.

právě Kristina.²¹⁹ V tom pokračoval i v Římě, kdy si například při návštěvě Kapitolu všiml: „*Item die bildtnus Königin Christina in Schweden, aus weissen Marmor dahin gesezt, nach deme selbig der erstenmahl auf Rom khom[m]en.*“²²⁰ To plně odpovídalo nesmírné popularitě, které se Kristina v soudobé společnosti těšila. Tato skutečnost byla na jedné straně pravděpodobně vyvolána propagandou katolické strany, na druhé straně ji podpořily i osobní vlastnosti samotné Kristiny. Královna byla velkou mecenáškou umění a vědy a její dvůr patřil v Římě k těm nejatraktivnějším.

Daleko větší úsilí musel Ferdinand vynaložit na splnění touhy setkat se s hlavou katolické církve, papežem. To byl poměrně složitý úkol sám o sobě, navíc Ferdinandovi neprospěla ani skutečnost, že papež Kliment X.(1590-1676), u něhož chtěl získat audienci, byl již poměrně dost nemocný.²²¹ Prakticky v každém dopise otci si posteskl, že se mu papeže ještě nepodařilo navštívit.²²² Přesto jeho snaha nebyla marná. Dne 21. února 1676 byl spolu s Janem Leopoldem Donátem Trautsonem za přispění kardinála Fridricha Hessensko-Darmstadtského papeži oficiálně představen.²²³ Mladý kavalír se s vysokými církevními hodnostáři setkával poměrně často. Jednalo se zejména o kardinály Caraffu a Piccolominiho.²²⁴

Pro Ferdinandovo začlenění do aristokratické společnosti byly klíčové kontakty s mladými šlechtici, kteří podobně jako Ferdinand pocházeli z nejvýznamnějších středoevropských rodů. Nejužší kontakty navázal mladý Lobkowitz s Janem Adamem z Liechtenštejna, Janem Vilémem Falcko-Neuburským, Janem Leopoldem Donátem Trautsonem nebo hrabětem Herbersteinem. O tom, že patřili mezi jeho nejbližší známé, svědčí fakt, že několikrát se potkal se všemi v jeden a ten samý den, o čemž vypovídá například zápis v deníku ze dne 16. dubna 1676: „*Pfingstag. den 16. Fruhe fuehren wir al populo, dem Prinz[en] V[on] Neuburg nochmahlen reuerenz zumach[en], dan spilte d[er] Prinz Von liechtenstein, mit meinem Prinz[en] Im Palhaus. Mitags speiste der Prinz Von Liechtenstein vnd h[err] grau Von*

²¹⁹ Srov. například text popisující Ferdinandovu návštěvu Loreta.

²²⁰ Srov. zápis popisující Řím v cestopise uloženém v SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRRA, sign. D 182.

²²¹ V roce 1676 pak došlo k výměně papežů, kdy Klimenta X. vystřídal Innocenc XI.

²²² Srov. list adresovanému otci si ze dne 4. ledna 1676: „*Diese woch hab ich in gleichem bey dem Pabst keine audienz haben können.*“ SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRRA, sign. D 180.

²²³ O audienci vypovídá dopis otci datovaný 21. února 1676: „*Waß daß ybrige anlanget, haben Ihro d[u]r[c]hl[eu]cht[er] der Cardinal Landgraf heünt bey Ihro Pabst[liche] heyligkeit audienz gehabt, alwo hiemit auch die Gnade gehabt von ermelten herren Cardinal introducirt zu werden.*“ K tomuto datu se objevil i zápis v dopise, jehož autorem byl hofmistr Johanem Georg Loybel: „*den 21.ten war der Cortege bei Card[inalen] landgrauen, welcher den Prinzenn vnd graue Trautsohn zur Audienz gestüetz hat bei Ihr heyl[igkeit] ...*“ SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRRA, sign. D 181. Ferdinand se poměrně často spolu se zmíněným kardinálem účastnil oficiálních akcí, když se začleňoval mezi Fridrichovy dvořany.

²²⁴ Pravděpodobně se jednalo o kardinála Carla Caraffu della Spina. Kardinála Piccolominiho se bohužel nepodařilo přesně určit.

*Herberstein bey Vns.*²²⁵ Mimo nich se Ferdinand setkával i s dalšími šlechtici z německého i italského prostředí.

Obr. č. 9: Jan Vilém Falcko-Neuburský.²²⁶

Jak jasně vyplývá z předchozích řádků, mladý Lobkowitz se pohyboval zejména mezi špičkami tehdejší římské společnosti, mezi něž jistě patřili kardinálové Piccolomini, Caraffa nebo královna Kristina. Zároveň vyhledával společnost příslušníků bohatých rodů pocházejících z prostoru Svaté říše římské, jako byli falcko-neuburští vévodové či knížata Liechtenštejnové. Důvodem výběru je, že Ferdinand sám byl příslušníkem knížecího rodu, který se zároveň pyšnil vévodským titulem, tudíž se kvůli rodové prestiži snažil stýkat hlavně se sobě rovnými šlechtici. Snaha je plně v souladu s racionalitou tehdejšího šlechtického světa, v rámci níž nehrál roli pouze vlastní majetek, ale i jeho odraz ve formě tzv. sociálního kapitálu.²²⁷

Z hlediska sociálně-interakčního Ferdinandův římský pobyt zcela splnil svůj účel. Seznámil se velkým počtem lidí, u nichž se dalo předpokládat, že v blízké budoucnosti budou zastávat významné posty u dvora, v politickém životě či v armádě. Ferdinand August z

²²⁵ Srov. SOA Litoměřice, pracoviště Žitnice, LRR, sign. D 181.

²²⁶ Obrázek převzat ze stránek http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Wilhelm_%28Pfalz%29. Staženo dne 13. června 2008.

²²⁷ Srov. P. MAŤA, *Svět*, s. 17-22.

Lobkowicz se plnohodnotně začlenil do soudobé společnosti a nabíral užitečné kontakty, kterých mohl později využít. Jasným důkazem je osoba Jana Leopolda Donáta Trautsona, se kterým se kníže z Lobkowicz setkal mnohokrát během svého vídeňského působení. Trautson se dokonce stal jedním z Ferdinandových svědků během svateb s Marií Luisou ze Schwarzenberka a Marií Filipínou z Althannu.²²⁸

Obr. č. 10: Jan Adam z Liechtenštejna.²²⁹

V.2.IV.B. Lobkowiczovo studium

Dalšími neméně důležitými aktivitami, které doprovázely Ferdinanda koloritem běžných dní prožitých v Římě, bylo vlastní sebevzdělávání. Studium probíhalo podle obecně vžitého schématu. Z vědních oborů se Ferdinand věnoval zejména vývoji opevnění („*fortification*“),

²²⁸ Srov. svatební smlouvy uložené v HHStA, Ehepakten des Hofstaates, OMeA SR, kart. 15, heslo Ferdinand Fürst von Lobkowitz.

²²⁹ Obrázek převzat ze stránek http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Adam_I._Andreas_%28Liechtenstein%29. Staženo dne 13. června 2008.

jehož základy si osvojoval za pomoci najatého učitele, který pravděpodobně souběžně působil i u knížete Liechtenštejna a hraběte Herbersteina.²³⁰

V rámci šlechtických cvičení strávil nejvíce času hraním na hudební nástroje. Pravidelné lekce se týkaly hry na loutnu, kytaru a flétnu. Výuka měla navázat na Lobkowiczovo vzdělání v Sieně. Proto hofmistr Jan Jiří Loybel nesháněl učitele pro ta cvičení, jimž se Ferdinand již věnoval. Šlo například o lekce šermu a tance. Dalším důvodem, proč neabsolvoval tato cvičení, byl i zánět nehtu na noze, o kterém bude řeč v dalším textu.

Návštěvy učitelů probíhaly podle jasného schématu. Lektoři docházeli k Ferdinandu Augustovi z Lobkowicz téměř vždy buďto dopoledne, nebo až večer, přičemž odpoledne bývalo většinou vyhrazeno návštěvám šlechticů či prohlídkám města. Tato cvičení byla velice častá (viz tabulka č. 3), ale zároveň se neodehrávala každý den, takže mladý kavalír mohl svůj program přizpůsobit svým potřebám.

Ferdinand August se měl vzdělávat i pomocí četby knih. Hofmistr v dopisech otci vždy uváděl, že mladý princ je v četbě a všeobecně v učení pilný. Nelze však konkrétně posoudit, zda-li to bylo reálné posouzení faktu či pouze klišé, které mělo přesvědčit otce o plnění cílů cesty. Z listu datovaného ke dni 18. ledna 1676 je možné se dovědět, co Ferdinand konkrétně četl: „*Im bücher lesen ist mein Prinz gleichfals gar fleissig, bedient sich dermahlen deß Gualdi historischer beschreibung De vita Leopoldi vnd waß vnd dieser Regierung sich haubtsächlichlichen eraignet hat.*“²³¹ Zmíněný Gualdi je pravděpodobně Galeazzo Gualdo Priorato (1606-1678), jeden ze známých prohabsbursky orientovaných autorů. Za titulem „*De vita Leopoldi*“ se skrývá dílo *Historia di Leopoldo Cesare*. Zjednodušeně je tak možné tvrdit, že četl ideologicky „správné“ knihy.

Výše uvedené skutečnosti jsou jasným dokladem toho, že se kavalíři ve sféře svého vzdělávání pokoušeli naplnit přání svých otců, která byla proklamována v cestovních instrukcích. Je zřejmé, že alespoň nařízení týkající se vzdělávání bez problémů naplňovali. A nebylo tomu tak pouze u Ferdinanda Augusta z Lobkowicz, ale například i Heřman Černín

²³⁰ O tom svědčí deníkový zápis ke dni 15. dubna: „...ist der Prinz vormitag mit dem Prinz V[on] Liechtenstein vndnd grau von Herberstein auf das feld gefahren, in der fortification mit Ihrem Meister zu practiciren,...“. Srov. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRR, sign. D 181.

²³¹ TAMTÉŽ. Srov. Alessandro CATALANO, *Italská historiografie mezi machiavelismem a oslavou habsburské monarchie. Politická ideologie a moralizující sebereflexe v dílech Raimunda Montecuccoliho, Galeazza Gualda Priorata a Giovanniho Battisty Comazziho*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526-1740)*, České Budějovice 2006 (=Opera Historica 11) s. 265-282. ISBN 80-7040-882-0.

z Chudenic se v Římě věnoval různorodým cvičením a pod vedením najatých učitelů i geometrii a architektuře.²³²

V.2.IV.C. Pozorování okolního světa

Během římského pobytu navštívil Ferdinand August z Lobkowicz většinu nejvýznamnějších pamětihodností. Prohlížení památek nebylo nijak systematické, ale zároveň bylo podřízeno jasné linii. Zjednodušeně lze konstatovat, že se snažil navštívit vše, co v Římě pro mladého šlechtice, který byl předurčen pro pozdější politickou kariéru, stálo za vidění. V jeho hlavním zájmu stály římské paláce a zahradní vily, přičemž neopomíjel navštívit ani církevní stavby. Jistou roli mohla hrát skutečnost, že si některá místa prohlédl v doprovodu dalších šlechticů, což může vést k úvaze o možném Ferdinandově ovlivnění. Podobný způsob výběru památek je patrný i u Heřmana Černína z Chudenic.²³³ Odlišná kritéria výběru navštívených míst jsou zřejmá u Emanuela Arnošta z Valdštejna, který se v Římě připravoval na církevní kariéru. V čele jeho zájmu naopak stály římské církevní stavby. Ty světské byly pouze doplňkem, který byl podložen Valdštejnovým osobním zájmem o architekturu.²³⁴

Stejně jako během cesty do Říma je i těžké určit, jak si mladý Lobkowicz památky prohlížel, zda-li jako povrchní návštěvník či jako po zajímavostech lačný znalec umění a architektury. Hlavním vodítkem při popisu památek zůstává souslednost popisu míst z již několikrát citované cestovní zprávy. Zde jsou sice na prvním místě uvedeny stavby spojené s papežstvím (např. Sixtinská kaple nebo papežský palác) a římský Kapitol, za nimi však následuje popis poměrně velkého množství šlechtických paláců a zahradních vil, z čehož je možné usuzovat, že právě tyto stavby Ferdinanda zajímaly nejvíce. Nápovědou, která uvedenou tezi podporuje, může být i fakt, že další římské církevní stavby, s výjimkou již zmiňovaných, nejsou v cestopise nijak popsány!²³⁵ O tom, že je navštívil se dozvídáme pouze z korespondence a zápisů v deníku.

Protože v centru Ferdinandova zájmu stály spíše římské paláce a zahradní vily, vynecháme v následujícím textu podrobný popis vatikánského komplexu. Ve zkratce je možné říci, že si v něm Lobkowicz prohlédl všechny významné stavby, mezi něž patřila Sixtinská kaple s

²³² Srov. T. FOLTÝN, *Kavalířské cesty*, s. 47-51 a E. BÍLKOVÁ – J. HUSÁKOVÁ – A. TESAŘÍKOVÁ, *Kavalířská cesta*, s. 100.

²³³ Srov. S. BINKOVÁ - J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská*, s. 390-401.

²³⁴ Srov. Eva KRÁLÍKOVÁ, *Vzdělání a socializace Emanuela Arnošta z Valdštejna*, Pardubice 2008. (diplomová práce FF UK).

²³⁵ Dalším dílčím důkazem potvrzujícím tuto hypotézu může být fakt, že v blízké budoucnosti, v době Ferdinandovy vlády nad lobkovickým domem, došlo k přestavbám či úpravám některých rodových rezidencí (např. v Neustadt an den Waldnaab či Zaháni).

velkolepým Posledním soudem Michelangela Buonarrotiho, palác Belvedere, velká vatikánská knihovna či vlastní papežský palác, který Ferdinanda udivil svou rozlehlostí. Podle Ferdinanda se v něm mohlo nalézat na 12 525 pokojů.²³⁶ Popis těchto míst je velice podobný záznamům o ostatních významných církevních stavbách, o čemž svědčí například v této práci zmíněná návštěva italského Loreta. Z těchto důvodů bude smysluplnější věnovat se právě vilám a palácům. Ty totiž dotvářely specifický životní styl místní šlechty. U nejbohatších rodů bylo zvykem mít jeden palác ve městě a vilu se zahradou v těsné blízkosti města.²³⁷

Obr. č. 11: Palác Barberini.²³⁸

Nedaleko kostela Santa Maria Maggiore ležel první z paláců, které si Ferdinand August z Lobkowitz prohlédl. Jednalo se o palác Barberini. Palác byl budován v letech 1625-1633 nejprve Carlem Madernou a Lorenzem Berninim.²³⁹ V hlavním sále, vyzdobeném malbami Pietra di Cortone, se podle Ferdinanda Augusta z Lobkowitz učili mladí umělci.²⁴⁰ Mladého Lobkovicze tady zaujal i poměrně velký počet pokojů. Jejich stěny byly potaženy drahými

²³⁶ „...ein gross vnd herliches gebeu, wie man sagt von 12 525 Zim[m]er,...“ Viz TAMTÉŽ.

²³⁷ Ke specifickému postavení vil v životě římské společnosti srov. David R. COFFIN, *The villa in the life of Renaissance Rome*, Princeton 1988. ISBN 0-691-00279-7.

²³⁸ Převzato z práce Patricia WADDY, *Seventeenth-Century Roman Palaces. Use and the art of the plan*, New York 1990, s. 262, ISBN 0-262-23156-5.

²³⁹ Giovanni Lorenzo Bernini (1598-1680) byl jedním z nejvýznamnějších italských barokních umělců. Z jeho díla lze jmenovat například Tritonovu kašnu či hrobku papeže Urbana VIII., pro něhož stavěl právě i tento palác. Srov. nejnovější práci Arne KARSTEN, *Bernini. Der Schöpfer des barocken Rom*, München 2006. ISBN 978-3-406-54085-1.

²⁴⁰ „Dieser Pallast ist ein gross herliches gebeüdetten, Grosser Saal ist von der hant Petri di Cortona, eines von den berühmtesten Küstlern, selbig Zeith bemalt, ist sowie die Mahlerey anlangt der vernembste Saal in Rom, worinn die Junge mahler, wie in einer Academie, täglichen, ihre Lectiones nehmen.“ Srov. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRRA, sign. D 182.

tapetami.²⁴¹ V jedné z místnosti se nalézala kopie sochy svatých apoštolů Petra a Pavla. Originál si mladý kavalír prohlédl v bazilice San Giovanni in Laterano. Za další velkou vzácnost považoval Ferdinand velkolepé vřetenové schodiště: „*Die Schöne Schneckenstiegen in diesem Pallast seint auch sehr rar, vndt dergleichen in anderen wenig zu findten.*“²⁴²

Mezi významné městské paláce, které Ferdinand v Římě navštívil, patřil palác Farnese, jehož stavba byla dokončena v roce 1574.²⁴³ V době Ferdinandovy návštěvy ho obýval francouzský vyslanec d'Estré.²⁴⁴ V paláci, bohatě vyzdobeném freskami, zaujaly Ferdinanda zejména antické sochy či pokoj se stropem zdobeným safíry a cypřišovým dřevem: „*Das die Saffire, oder obertheill der Zim[m]er durchgeheit, von puren Cypressen Holz. Vnter im hoff stehet neben andern die berümbte Statua Herculis sich auf seinen Kolben lehnt, gefundten in den Thermis Anton: Zeys: [?] wirdt eine von den 4. vornembsten in Rom gehalten.*“²⁴⁵ Dále zaznamenal, že ve velkém sále visí portrét Alessandra Farnese, jenž je obklopen mramorovými soškami. Jednalo se zřejmě o piano nobile, nejrepresentativnější prostor paláce či zámku, které bývalo zpravidla situováno v prvním patře zámku. V paláci Farnese byl tento prostor vyzdoben freskami Annibala Carracciho a jeho bratrů.²⁴⁶ Palác musel být pro mladého kavalíra velice inspirativní a zřejmě nejen pro něj. V závěrečné větě popisu paláce je zaznamenáno, že i francouzský vyslanec si nechal některá díla okopírovat a odvést do Francie.²⁴⁷

Významný je i palác Chigi, který je spojen s osobou papeže Alexandra VII.(1665-1667).²⁴⁸ Ferdinand August se podívoval množství soch: „...*die Vntere appartementen seint voll alter Statue...*“²⁴⁹ z nichž některé pocházely znovu z rukou Berniniho. Místnosti byly podobně jako v předchozím paláci nádherně vytapetovány tapetami pocházejícími z Holandska a dveře byly potaženy červeným sametem. Na něm vynikal papežův znak vyvedený ve zlatě.²⁵⁰

²⁴¹ „*Die Zim[m]er deren eine grosse anzahl seint mit khöstlichen Tapeten, undt khünstlichen quadris gezihnder.*“ TAMTÉŽ.

²⁴² TAMTÉŽ.

²⁴³ Srov. např. Paolo PORTOGHESI, *Rome of the Renaissance*, London 1972.

²⁴⁴ „*Diese Pallast gehört dem Hertzog von Parma, derzeits retiriet der König[lichen] französ[ischen] Ambassadeur M[onsigno]r d'Estré hierinnen...*“ Srov. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRÁ, sign. D 182. Rod Estré zastával ve Francii významné pozice zejména v armádě. O tom, že v paláci Farnese sídlili francouzští vyslanci podává důkaz i Bertold Vilém z Valdštejna. Srov. diplomovou práci K. SALONOVÁ, *Kavalířská cesta*, s. 74.

²⁴⁵ Srov. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRÁ, sign. D 182.

²⁴⁶ Srov. K. SALONOVÁ, *Kavalířská cesta*, s. 74.

²⁴⁷ „*Alle diese picturen l[ie]bd[en] obbesagter könig[licher] französ[ischer] Ambass[iadeur] wegen ihre sonderbahnen raritet lassen abcopiren, undt in frankreich bringen.*“ TAMTÉŽ.

²⁴⁸ Alexandr VII., vlastním jménem Flavio Chigi, byl velkým sběratelem umění.

²⁴⁹ Srov. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRÁ, sign. D 182.

²⁵⁰ „*Die Zim[m]er seint auf des Köstlichste tapezirt, vor denen thüeren hangen 18. portieri von Rothen sam[m]et, mit darauf hoch brodirten guldtene wappen...*“ TAMTÉŽ.

Obr. č. 12: *Palác Farnese*.²⁵¹

Obr. č. 13: *Palác Chigi*.²⁵²

Velkolepá umělecká díla si Ferdinand August prohlédl v paláci Giustiniani. Zde viděl velký počet soch nebo obrazy významných renesančních umělců Tiziana a Rafaela, přičemž některé z nich ho zaujaly natolik, že je neváhal přesně vyčíst: „*In diesem Pallast, dem Prencipe Giustiani gehörig, siehet mann die Menge vieler alten schönen Statuen, dergleichen quantirt, in anderen nicht lichtlich gefundten wirdt. die vornembster seint die Göttin Minerva, vnd der Kopff Solonis eines Atheniens: gesazgebers aestimiert a 10 000 Scudi, Theills gemächt seint mit schönen gemählten gezihret, worunter Accupatio Christi vor Pilato von*

²⁵¹ Obrázek převzat ze stránek <http://www.romeartlover.it/Vasi73.htm>. Staženo dne 13. června 2008.

²⁵² Převzato z práce P. WADDY, *Seventeenth-Century*, s. 313.

*der Hant Titiani ein hoch aestimirt[es] rares nacht stuekh, vndt die Biltnus Johannis Evangelista von Raphaelae Urbino, die vernembster seint.*²⁵³

Specifický svět italských zahradních vil oslovil Ferdinanda Augusta z Lobkowicz podobně jako další kavalíry. Ten neváhal mnoho z nich osobně navštívit a podrobně si je prohlédnout. Zaujaly ho skvostné a velkolepé zahrady, jimiž byly tyto stavby obklopeny. Největší zahrada přináležela k vile Doria Pamphili.²⁵⁴ Její rozloha dosahovala až 9 km². Samotná vila byla postavena pro papeže Inocence X., pocházejícího z rodu Pamfili. Na její stavbě se podílelo více architektů, mezi něž patřili Giovanni Grimaldi, Francesco Borromini či Carlo Rainaldi. Pro vilu byla typická velká bohatě plasticky zdobená terasa.²⁵⁵ Za největší zvláštnost považoval Ferdinand jídelní stůl, který ho udivil nákladnou výzdobou: „*Das besonderste in diesem Pallast ist Eine Tafel von florentisch[en] arbeith aus Jaspis, Agath, vndt anderen gueten Steinen componirt, 18 Pfannen lang, vndt 7 breith, welche noch die gröste, so mann angetreffen, in den Roman[ischen] palazzen.*“²⁵⁶ I k této vile byl připojen zvěřinec, kde žila divoká prasata, bílí pávi a další vzácní ptáci.

Další z velkých vil, kterou Ferdinand August navštívil, byla vila Ludovisi. Na její stavbě se podíleli dva papežové Řehoř XIII. a Řehoř XV., který pocházel právě z rodu Ludovisi. Palác byl samozřejmě obklopen velkou zahradou, ve které stálo množství soch, z nichž Ferdinand jmenoval například sochu Satyra, vytesanou do bílého mramoru. V zahradním letohrádku se nacházela drahá postel, bohatě zdobena jaspisem, diamanty a acháty. Do její horní části byla situována triumfující Venuše.²⁵⁷ Strop byl také zdoben drahými kameny. V jeho středu se vyjímal erb rodu Ludovisi. V dalším menším zahradním domě se nacházely sochy vytesané z bílého mramoru, symbol zvonu, který zachránil císaře Hadriána, a nové sochy z Berniniho dílny.²⁵⁸

²⁵³ TAMTÉŽ.

²⁵⁴ K této vile srov. např. P. van der REE, *Italian Villas and gardens*, München 1992, s. 140-145, ISBN 3-7913-1181-6.

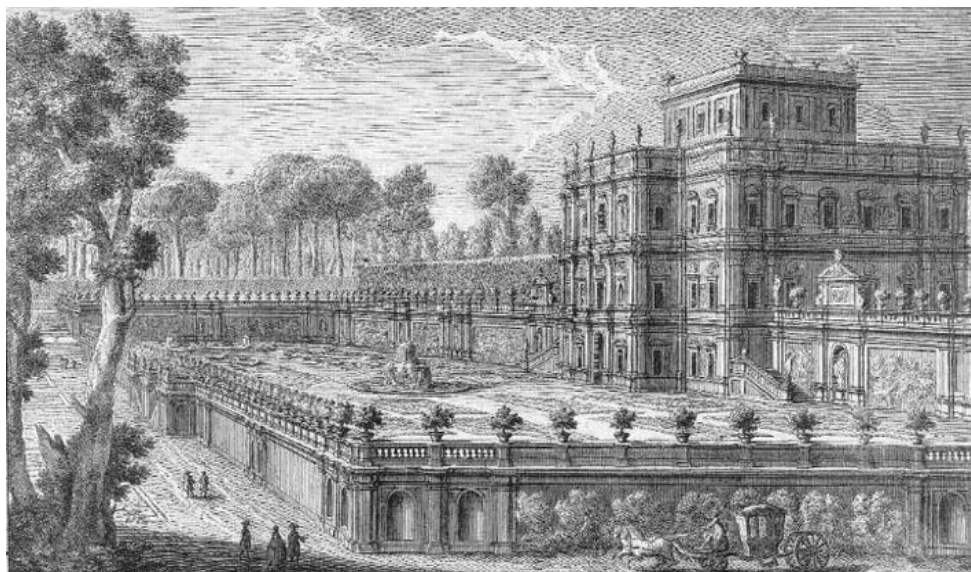
²⁵⁵ „*Der Pallast hald eine schöne facciada mit historien von unterschiedlichen figuren zuwentig aber mit statuen vndt gemählten gezirder, worunter neben anderen die Statt Venedig punctual, sambt derdaselbstigen Carneval, vndt Jährlich vermählungs function des Doge mit dem Golfo, sehr hoch aestimirt.*“ SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRA, sign. D 182.

²⁵⁶ TAMTÉŽ.

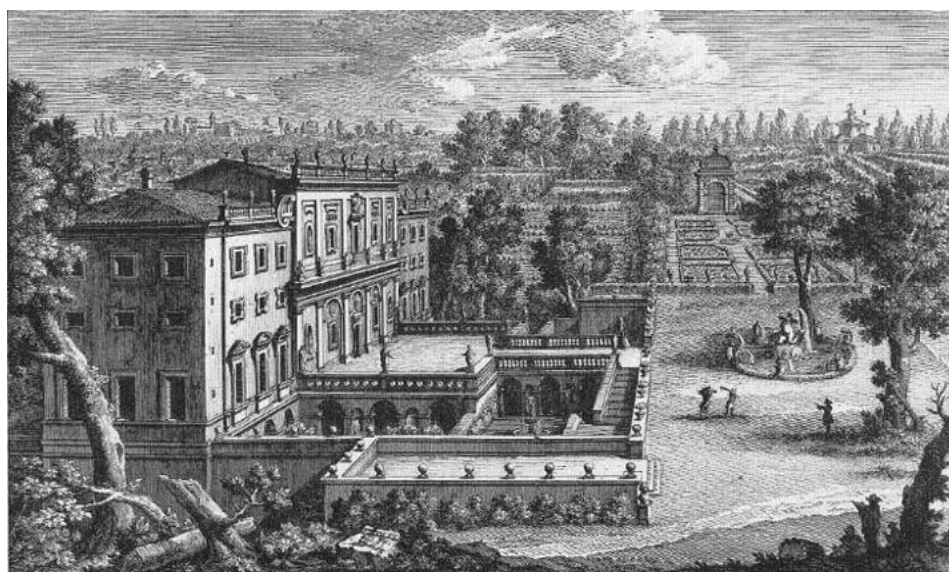
²⁵⁷ „*In dem Lusthauss stehet die köstliche beettladen, ohn sich von verguldtten Metall, aber von leutre follen gestenen ausgemacht, die 4. Stallen, oder fües seint von orientalischen polirten Jaspis, in deren obere Theill, oder Kopfs seithen ist Venus in ihren Triaumpff wagen mit 2. Rossen bespant, welche von einen Stein Caledonia, die räder von diamanten, der wagen von rubin, vndt der berg dieser landschafft, von einem Agath.*“ TAMTÉŽ.

²⁵⁸ Srov. TAMTÉŽ.

Obr. č. 14: *Vila Doria Pamphili*.²⁵⁹

Obr. č. 15: *Vila Ludovisi*.²⁶⁰

Za největší a zároveň nejkrásnější římskou zahradní vilu byla považována vila Borghese.²⁶¹ Sídlo začal budovat v roce 1608 kardinál Scipio Borghese a v podstatě již od počátku bylo obklopeno obrovským parkem, jehož rozloha dosahovala až 5 km². Architektem stavby byl Flaminio Ponzio. Vila byla primárně určena pro prezentaci kardinálových velkolepých sbírek antického umění. Právě sbírky zde mohl obdivovat i Ferdinand. Ve velkém sále ho zaujala socha římského gladiátora, dále viděl sochu Diany, Seneky a v

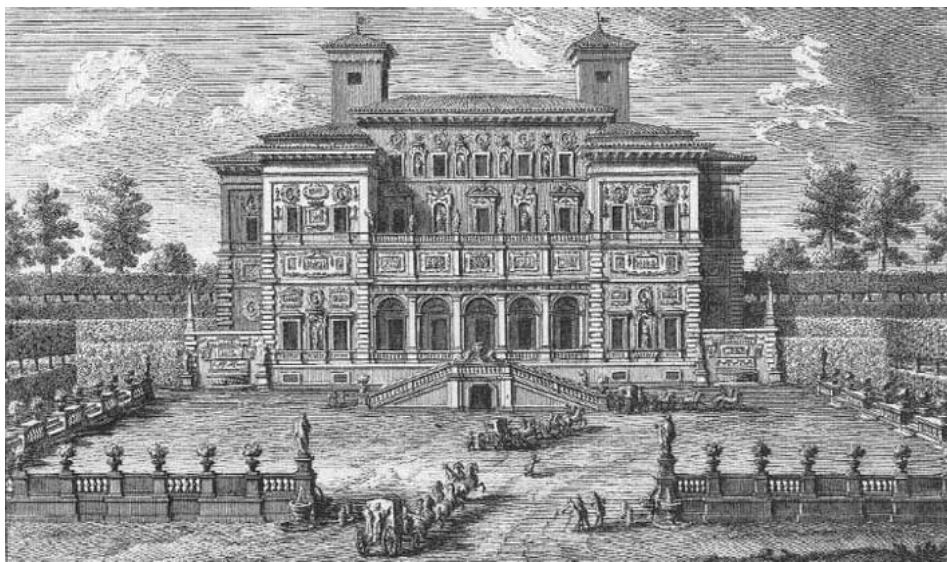
²⁵⁹ Obrázek převzat z stránek <http://www.romeartlover.it/Vasi200.htm>. Staženo dne 13. června 2008.

²⁶⁰ Obrázek převzat z stránek <http://www.romeartlover.it/Vasi200.htm>. Staženo dne 13. června 2008.

²⁶¹ Srov. Paul van der REE, *Italian Villas*, s. 127-129.

neposlední řadě i dvě Berniniho díla – sochy Aenea vynášejícího otce z hořící Tróje a Davida a Goliáše. Na závěr konstatoval: „*Die schöne dies von porpsyto, Capide pangone vndt andere von florentlich[en] arbeith aus lauter gueten Steinen componirt, geben diesen Pallast eine sonderbahre zihrdte.*“²⁶² což plně vyjádřilo Lobkovicův obdiv k této stavbě.²⁶³

Obr. č. 16: Villa Borghese.²⁶⁴

Mimo prohlídek světských památek neopomínal Ferdinand August z Lobkovicz během svého římského pobytu navštěvovat i stavby sakrální. Kromě již zmíněných církevních objektů spojených s papežstvím však neležely v centru jeho zájmu. Výjimku tvořila pouze místa, která mladý kavalír navštěvoval, aby dodržoval každodenní úkony spojené s naplňováním rituálů katolické věrouky, jakými byly zejména ranní mše. Hlavním cílem jejich prohlídky nebyla vlastní kulturní hodnota stavby, ale spíše duchovní prožitek. Patrně proto se v žádném z pramenů z Lobkoviczovy cesty neobjevil jakýkoliv bližší popis těchto pamětihodností.

Z nastíněných důvodů Ferdinand August z Lobkovicz navštěvoval nejčastěji dva kostely, které se nacházely poblíž jeho paláce na římském Španělském náměstí. Prvním byl kostel Santa Maria del Popolo, stojící na severní straně stejnojmenného náměstí, které bylo výchozím bodem pro cesty směřující směrem k Anconě či Bologni. Historie kostela sahá do 11. století, kdy na jeho místě stála kaple. Významné přestavby se kostel dočkal v letech 1472-

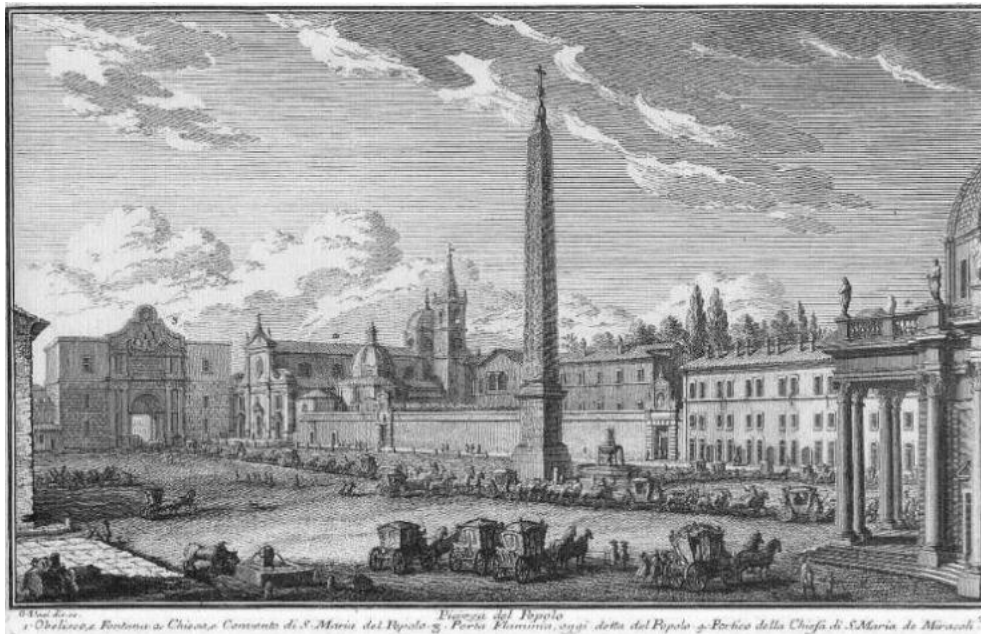
²⁶² SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRR, sign. D 182.

²⁶³ U vily byla též velká zahrada, členěná pomocí systému alejí a vodotrysků. Nacházel se v ní zvěřinec, který sloužil i k lovu. Lobkovic o tom psal: „*Der Garten ist sehr weitleüffig, in Lustige alléen vndt wasserkhünst getheilet. der Thier garden ist mit kleinen wäldten, fiesteige, vndt anderer zur Jagtsrecreation dienenter gelegenheith versehen, vndt absonderlich verschwessen.*“ Viz TAMTÉŽ.

²⁶⁴ Obrázek převzat ze stránek <http://www.romeartlover.it/Vasi187.html>. Staženo dne 13. června 2008.

1477, kdy byl Bacciem Pontellim a Andreou Bregnem přestavěn v renesančním slohu a zejména v letech 1655-1660, kdy byl zbarokizován podle návrhů Berniniho. Uvnitř je možné vidět cenná umělecká díla z rukou Caravaggia či Caracciho.²⁶⁵

Obr. č. 17: *Náměstí del Popolo*.²⁶⁶

Druhým kostelem byl San Carlo al Corso ležící na populární Via del Corso, která vedla až k náměstí del Popolo. Ulice byla oblíbeným centrem procházek mnoha kavalírů pobývajících v raně novověkém Římě. Samotný kostel začal být stavěn na počátku 17. století podle návrhů Pietra di Cortone ku příležitosti svatořečení Karla Boromejského, jehož jméno také nese. Autorem centrální fresky s námětem padlých andělů je Giacinto Brandi.²⁶⁷

Oba kostely se nacházejí ve čtvrti Campo Marzio, která je jednou z nejsevernějších čtvrtí centrálního Říma. V této oblasti se ve sledovaném období ubytovávali zejména cizinci. Ferdinand August z Lobkowitz tak měl jedinečnou šanci pohybovat se v různorodé skupině šlechticů, kteří do Říma přijeli z mnoha zemí Evropy a díky tomu získávat významné kontakty a nasávat atmosféru multijazyčného a multikulturního centra.

²⁶⁵ Srov. http://de.wikipedia.org/wiki/Santa_Maria_del_Popolo. Informace staženy k 13. červnu 2008.

²⁶⁶ Obrázek převzat ze stránek <http://www.romeartlover.it/Vasi21.html>. Staženo dne 13. června 2008.

²⁶⁷ Srov. http://de.wikipedia.org/wiki/Santi_Ambrogio_e_Carlo_%28Kirche_in_Rom%29. Informace staženy k 13. červnu 2008.

Obr. č. 18: *Kostel San Carlo al Corso.*²⁶⁸

V.2.IV.D. Cesta do Neapole

Stereotypní pobyt v Římě byl přerušeno pouze jednou kvůli dvoutýdenní cestě do Neapole.²⁶⁹ Neapol byla pro kavalíry pocházející ze střední Evropy zajímavá nejen jako místo s dalekosáhlou historií, ale také jako sídlo místokrále zastupujícího španělskou větev Habsburků, která Neapolsko vlastnila. Výjezd do Neapole byl mezi mladými kavalíry pobývajícími v Římě obvyklý. Lobkoviczova výprava do Neapole byl dlouho připravována, ale kvůli špatnému deštivému počasí nemohla být uskutečněna dříve než na přelomu února a března 1676.²⁷⁰ Z Říma Ferdinand August nakonec vyjel 22. února ve skupině s dalšími asi dvaceti kavalíry, z nichž jsou přímo jmenováni dva Metternichové či baron Meyers.²⁷¹ Cesta vedla přes Piperno, Ferracinu, Molu a Capuu. Do Neapole dorazila výprava 26. února večer.

²⁶⁸ Obrázek převzat ze stránek <http://www.romeartlover.it/Vasi140.html>. Staženo dne 13. června 2008.

²⁶⁹ K tomuto městu srov. z nejnovější literatury Dieter RICHTER, *Neapel – Biographie einer Stadt*, Berlin 2005, ISBN 3-8031-2509-X.

²⁷⁰ Viz dopisy hofmistra Johanna Georga Loybela ze dnů 11. a 25. ledna: „...die Napolitaner rais mueß wegen öftern regen weder verunterlich bis auf die fasten verschoben werden“ a „Die Napolitaner rais mues auf guet Wetter vorgekom[m]en werden, weiln der gesplensterte weg schliesfertig durch die öftere Regen gemacht wird.“ SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRRA, sign. D 181.

²⁷¹ Srov. dopis hofmistra Jana Jiřího Loybela ze dne 22. února 1676. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRRA, sign. D 182.

Následujícího dne ráno si Ferdinand společně s neapolským šlechticem Titem Caetanem prohlédl město.²⁷² Jako první místo navštívili neapolskou jezdeckou školu a její stáje, které pojaly až stočtyřicet koní. Pak navštívili neapolské kostely, které Ferdinand hodnotil neobyčejně kladně: „...*hernach folgende Kirchen besehen, welche ahn schönheit Keinen in Italien wenhen.*“²⁷³ Prohlédl si kostel sv. Jana Křtitele, kde je pohřben neapolský král Robert, dále kostel Il Gesú a k němu přilehlý palác, jež byly postaveny v průběhu 15. a 16. století a kde mladý Lobkowicz obdivoval kostelní poklad se zlatými lampami, diamanty zdobenou monstranci či relikviáře ukrývající zuby sv. Petra a sv. Lukáše. Večer pak Ferdinand zůstal doma, protože ho bolela hlava.²⁷⁴

Brzy ráno dne 28. února navštívil kostel Zvěstování Panny Marie, kde si prohlédl klenotnici, ve které údajně bylo až šest miliónů stříbrných předmětů, jako například stříbrný oltář či velká lampa. Mezi nejcenější předměty uložené v klášterních sbírkách řadil i dvě koruny zdobené diamanty. U kostela fungoval velký špitál, který mohl podle Ferdinanda pojmut až deset tisíc nemocných, o něž se staralo mnoho lékařů. Poté se Ferdinand přesunul do dómu sv. Gennara (Januaria), jehož baptisterium se dochovalo ve stavu z 5. století. Den ukončil prohlídkou neapolského přístavu, který se mladému kavalírovi jevil větším než přístav v Janově. Tento den zde mimo obchodních lodí kotvila i další plavidla: „*Hernach al Molo, welcher ein Virtel Meill in das Mitteländth: Meer gehet, der Port ist grosser als der Genoveser, dieser aber statdlich erbaut: Neben andern Kauffschieffen stundten 8. Galeren im hafen, sambt 2. kriegsschieffen.*“²⁷⁵

Celý následující den strávil Lobkowicz na cestě do Puzzuola.²⁷⁶ Večer se ale vrátil zpět do Neapole. První březnový den se po vyslechnutí ranní mše vydal do kartuziánského kláštera svatého Martina. Klášter původem ze 14. století byl v 17. století přestavován v barokním stylu. Zde byl udiven velkolepou výzdobou z bílého mramoru, malbami v pokojích a zejména hlavním sálem: „*Die Zim[m]er seint mit Raren gemähdten behanget, sonderlich der Saal, woraus mann in dem Chor der kirchen kombt, in welchen Coena Domini von der hant Pauli Veronese, vndt Petri Verlaugnus die Rareste.*“²⁷⁷ Samozřejmě nevynechal ani

²⁷² „*Seint Ihro fürst[liche] G[na]d[en] von einem Neapolitan[ische] Principe, H[err] Tito Caetano vndt einem Spann[ischen] obristen complementirt, vndt in dern gutschen die Statt zuebesehen gefahren.*“ SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRÁ, sign. D 182.

²⁷³ Srov. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRÁ, sign. D 182.

²⁷⁴ Zde byl navštíven Markýzem Bonitim: „*Abends ist man weg[en] kopf wehe zu haus gebliben, da der M[onsignor] le. Marquis Boniti dem Prinz besuchte.*“ Z deníkového zápisu ke dni 27. února 1676. TAMTÉŽ.

²⁷⁵ TAMTÉŽ.

²⁷⁶ Puzzuolo bylo starobylé, původem antické město. Ferdinand zde viděl mnoho památek např. přístav a přístavní most z doby císaře Caliguly či Agrippiin hrob. Poblíž se nachází Solfatara, místo do dnešních dob spjaté s vulkanickou činností. TAMTÉŽ.

²⁷⁷ TAMTÉŽ.

klášterní pokladnici. Večer si chtěl prohlédnout místní hrad Castel dell' Ovo a navštívit markýze Bonitiho. Ani jedno se mu však nepovedlo, protože nikde nikoho nezastihl.

Poslední den neapolského pobytu započal Ferdinand August v kostele sv. Jana Křtitele. Potom navštívil již několikrát zmíněného prince Neuburského, který mezitím dorazil do Neapole a ubytoval se u jezuitů v klášteře Il Gesù. Odpoledne se vydal na vrchol sopky Vesuv. Zde naštěstí nezažil nic podobného jako Heřman Jakub Černín z Chudenic, který spatřil sopku činnou a cestou zpět byl nucen kráčet vrstvou popela, která mu sahala až po kolena.²⁷⁸ Neapolský pobyt Ferdinand zakončil návštěvou koncertu. Následující den se vydal nazpět do Říma, kam dorazil 7. března odpoledne. Po příjezdu informoval otce o tom, že vše proběhlo v pořádku a poreferoval o svém zdraví.

V.2.V. Zpáteční cesta na rodové sídlo v Neustadtu an der Waldnaab (květen – červen 1676)

Na zpáteční cestu z Itálie se výprava vydala po vyslechnuté mši v kostele Santa Maria del Popolo dopoledne 12. května 1676. Ferdinand August z Lobkowicz však měl původně v plánu odjet z Říma mnohem dříve. Již od 11. dubna průběžně informoval otce, že v Římě začíná být nesnesitelné horko a že by zde mohly vypuknout nebezpečné nemoci, a proto ho žádal, aby mu vydal povolení pro zpáteční cestu.²⁷⁹

Obava z nemocí nebyla jediným důvodem, proč chtěl Ferdinand August odjet. Druhou a možná zásadnější příčinou, která mladého kavalíra přiměla uvažovat o ukončení římského pobytu, byla skutečnost, že z Říma postupně odjížděli i ostatní kavalíři a Lobkowicz si mohl připadat nepatřičně.²⁸⁰ Výčet šlechticů, kteří už z Říma odcestovali nebo tak v nejbližší době měli v plánu učinit, byl dlouhý: „...*Cardinal von Hessen ist am ostermontag völlig von hier weg geraist, wie auch heunt der Prinz von Sachsen-Gotha nach Teutschland, der H. grand Morzin und B.[aron] Keiserstein aber nach Turin, künftige wochen werden der Prinz von Neuburg, wie in gleich der Prinz von Liechtenstein di[e]ser nach Turin, Ien[n]er nach Wien aufbrechen.*“²⁸¹ Lobkowiczovi se během několika týdnů prakticky rozpadl okruh jeho nejbližších. Dalším argumentem, proč by měli z Říma odjet dříve, bylo, že se pobyt čím dál více prodražoval. Hofmistr informoval těsně před odjezdem otce, že budou na zpáteční cestu

²⁷⁸ Srov. S. BINKOVÁ – J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha*, s. 394.

²⁷⁹ „...*warte nun Euer Gnaden Gnädig befehl von hier abzureisen weilen es auch anfang sehr heis zu werden auch hier dieser landen grosße krankheiten besorgt werden...*“ Srov. dopis Ferdinanda Augusta z Lobkowicz otci do Roudnice nad Labem ze dne 11. dubna 1676. SOA Litoměřice, LRR, sign. D 181.

²⁸⁰ „...*auch alle forestieri berichs so weg sind gereiset...*“ Srov. dopis Ferdinanda Augusta z Lobkowicz otci do Roudnice nad Labem ze dne 25. dubna 1676. TAMTÉŽ.

²⁸¹ Srov. dopis hofmistra Jana Jiřího Loybela ze dne 11. dubna 1676. TAMTÉŽ.

potřebovat další finanční prostředky, neboť potřebují koupit ještě nějaké šaty a další věci. Otec jim peníze přiznal a také brzy schválil odjezd z Říma.

Vlastní zpáteční cesta trvala 34 dní a vedla jiným směrem, než ta, kterou se do Itálie vydali. Jediným místem, které na Apeninském poloostrově navštívili během obou cest, byla Bologna.

Tabulka č. 4: Itinerář cesty Ferdinanda Augusta z Lobkovic z Říma směrem do Říše (květen – červen 1676).

DEN	ZAČÁTEK CESTY	PRŮBĚH CESTY/POBYT	NOCLEH
12. 5.	Řím	Baccano	Ronciglione
13. 5.	Ronciglione	Viterbo – Monte Fiascone - Bolsena	Acquapendente
14. 5.	Acquapendente	Radicofani	Torenieri
15. 5.	Torenieri	Buonconvento	Siena
16. 5.	Siena	Siena	Siena
17. 5.	Siena	Staggia – Poggibondi – Certaldo – Castel Fiorentino	Pidocchio
18. 5.	Pidocchio	Pisa	Livorno
19. 5.	Livorno		Pisa
20. 5.	Pisa		Pidocchio
21. 5.	Pidocchio	Tavernelle	Florencie
22. 5.	Florencie	Florencie	Florencie
23. 5.	Florencie	Florencie	Florencie
24. 5.	Florencie	Florencie	Florencie
25. 5.	Florencie		Scarperia
26. 5.	Scarperia	Firenzuola	Pianora
27. 5.	Pianora		Bologna
28. 5.	Bologna	Bentinoglio	Ferrara
29. 5.	Ferrara	Pontelagoscuro	Papozze
30. 5.	Papozze	Correo – Chioggia	Alla Mira Borgo
31. 5.	Alla Mira Borgo	Brenta – Padova	Al Polo Borgo
1. 6.	Al Polo Borgo	Benátky	Benátky
2. 6.	Benátky		Mestre
3. 6.	Mestre	Castel Franco	Chalegna Borgo
4. 6.	Chalegna Borgo	Primocano – Grigno	Borgo Belsacano
5. 6.	Borgo Belsacano	Trident	Salurno
6. 6.	Salurno	Neumarkt – Bolzano	Azwangen
7. 6.	Azwangen	Brixen	Sterzing
8. 6.	Sterzing	Brenner Pass – Gries	Innsbruck
9. 6.	Innsbruck	Zirl – Seefeld – Scharnitz	Barda Kirch
10. 6.	Barda Kirch	Kienberg – Ettal – Rottenbuch – Schongau	Hohenfurch
11. 6.	Hohenfurch	Landsberg – Kirchel	Augsburg

12. 6.	Augsburg	Augsburg	Augsburg
13. 6.	Augsburg		Řezno
14. 6.	Řezno		Neustadt an der Waldnaab

Z výše uvedených informací vyplývá, že při zpáteční cestě se Ferdinand August nikde příliš dlouho nezdržoval. Jedinou výjimkou byla čtyřdenní návštěva Florencie, kde pobýval na pozvání šlechticů, se kterými se setkal v Římě. Nejčastěji se zdržoval ve společnosti pánů Masettiho a Cartucciho. Prvně jmenovaný mu dokonce vyjel s kočárem naproti před městské hradby a stal se jeho průvodcem. Ferdinand August ve Florencii nenavštívil větší množství památek – pouze místní zbrojnici, o níž si prakticky nic nezapsal. Nepodařilo se mu ani získat audienci u vládnoucího toskánského vévody Cosima III., jenž byl podle Masettiho zpráv mimo město. Hlavním cílem prodlouženého pobytu tak bylo sváteční prožití Svatodušní neděle.

Jediným městem, o kterém se v cestovní zprávě a dalších pramenech nacházejí širší informace, byly Benátky, které mnohé cestovatele uhranuly svou polohou a obklopením sítí kanálů. Benátky, jejichž původ sahá hluboko do starověku, byly významnou republikou v čele s voleným dózetem. Patřily mezi nejvýznamnější přístavy, které od středověku zprostředkovávaly obchodní kontakty s Orientem. Od 16. století se v důsledku rozvoje nových námořních cest začal projevovat jejich úpadek, ke kterému přispěly i konflikty s Tureckem. Samostatnost si udržely až do konce 18. století.²⁸²

Ferdinand August z Lobkowicz strávil v Benátkách pouze dva dny. Přesně 1. a 2. června 1676. Prvního dne odpoledne se vydal na gondole navštívit benediktinský a kapucínský klášter. Benediktinský kostel se nacházel na ostrově San Giorgio Maggiore. Mladého Lobkowicze nejvíce zaujal konvent, který považoval za jeden z nejhezčích, které v Itálii viděl, a klášterní knihovna. Nejpodrobnější prohlídce ale Ferdinand August z Lobkowicz podrobil benátskou zbrojnici. Prohlédl si zejména výzbroj, ve které mohlo sloužit až 300 000 mužů. Každý den ve zbrojnici kvůli udržování výzbroje a výrobě dalších nezbytných potřeb pracovalo 1 500 lidí.²⁸³ Pro zabezpečení obrovského benátského loďstva zde bylo uloženo veškeré možné vybavení podle přesně stanoveného pořádku: „...*Der Magazinen seint viel undt unterschiedlichen, jedes mit seinen Vorrath überflüssig in schönster ordnung versehen, in einen liegen die ruder, in anderen die Anckher, im dritten die Mastbaümb, im Virten die*

²⁸² F. HONZÁK, *Evropa v proměnách*, s. 92-93.

²⁸³ „...*Aus denselben können 300^m Mann zue Wasser undt landt armirt werden, täglichen arbeiten 1500 Personen hirinn ahn allerhant Materialien undt nöthig zuebereitung die alle sambstätg ihre richtige paga erheben.*“ Srov. SOA Litoměřice, LRRÁ, sign. D 182.

*Seiller, eissen, Nägel bretter undt sofort ahn, alles in gröster quantitet, also das mann augenblicklich was vonöthen findten,...*²⁸⁴ Ferdinand August si v Benátkách prohlédl i velké množství bitevních a obchodních lodí, z nichž ho nejvíce zaujala bitevní loď zvaná Invention Gaiandra. Z ceremoniálního hlediska byla podle Lobkowicze nejdůležitější loď zvaná „Bucintoro“, z jejíž paluby vždy jednou za rok prováděl benátský dóže akt zaslíbení se moři.²⁸⁵ Mladý kavalír navštívil i dóžecí palác, o kterém ale bohužel blíže neinformoval.

Jak je patrné z předchozích řádků, návštěva Benátek kopírovala obecné schéma poznávání území, které bylo spravováno pomocí republikánského řízení. Podobně jako v Janově si Ferdinand August z Lobkowicz prohlédl místní zbrojnici, která byla pýchou a jakýmsi symbolem bohatství daného místa – v tomto případě Benátek.

Brány rodového sídla v Neustadtu an der Waldnaab přivítaly cestovatele po více než osmiměsíčním putování dne 14. června 1676 odpoledne. Tím se uzavřel průběh druhé kavalírské cesty a Ferdinandu Augustovi nastaly nové starosti.

V.2.VI. Každodenní život na kavalírské cestě

Ještě než se dostaneme ke zprávám o náplni prvních týdnů po návratu z kavalírské cesty, které jsou zajímavé z hlediska postupné socializace mladého šlechtice a jeho jednotlivých úkolů a povinností, nahlédneme na kavalírskou cestu pohledem „vedlejších“ informací, které však přinášejí další důležité poznatky o každodenním průběhu těchto cest.

Do této sféry lze bezesporu zahrnout zprávy, které reflektují kvalitu ubytování a samotného cestování. O tom, jaké problémy přinesla na počátku Lobkowiczova římského pobytu absence vhodných ubytovacích prostor a jak se situace diametrálně změnila po pronajmutí vlastního paláce, už byla řeč. Výprava však byla nucena řešit svůj odpovídající nocleh již během vlastní cesty. Způsoby ubytování byly různé, o čemž svědčí zprávy uvedené v cestopise a částečně také v korespondenci.

Během cesty, pokud se na nějakém místě nezdržovali delší dobu, se Ferdinand August z Lobkowicz a jeho společníci ubytovali nejčastěji na stanicích pošty, či v pokojích, které si pronajali v hostincích. Zatímco v prvním případě se v zápise objevilo strohé označení „*logiert alla posta*“, tak ve druhém se objevují přímo názvy jednotlivých hostinců. Můžeme se kupříkladu dozvědět, že v Řezně byl nocleh zajištěn „*U Zlatého orla*“, v Ulmu pak

²⁸⁴ TAMTĚŽ.

²⁸⁵ „...*Der Bucendoro auf welchen der Doge Jahrlichen in festo Ascensionis Domini, das meer mit einem gultenen ring in Signum perpetui Dominis /:wie die formalia selbig Ceremonien lauten:/ desponsirt...*“ TAMTĚŽ.

cestovatelé přespali „U Zlatého kola“, ve Feldkirchu je hostil podnik zvaný „U Anděla“ a tak dále.

Pokud se někde plánovali zdržet delší čas, či v onom daném místě měli nějakého známého, neváhal Ferdinand August z Lobkowicz spolu se svým doprovodem využít nabídku dalších šlechticů, kteří jim nabídli své přístřeší, či se alespoň ubytovali v lepších pokojích u soukromé osoby. Ve Schwandorfu nocovali u jistého pana z Kreillu(?), během zastávky v Miláně využili služeb paní Cathariny Fiamengha a během zpáteční cesty se ve Florencii ubytovali u pana Massettiho, se kterým se Ferdinand August seznámil ve Vídni.

Z výběru dopravních prostředků, kterými Ferdinand August z Lobkowicz cestoval, jasně vyplývá, že na pomyslném čele žebříčku stála jízda kočárem, který si Ferdinand August zpravidla pronajímал. Již v dopise ze 13. října informoval Loybel otce o tom, že si v Řezně pronajali na cestu dva kočáry. Jeden z nich byl využit pro přepravu zavazadel a služebníků, druhý byl určen pro samotného prince.²⁸⁶ Dne 17. října si pronajali jiný kočár, který byl tažen čtyřmi koni. Podobným způsobem cestovali i v Itálii.²⁸⁷ Obdobnou strategii ve výběru dopravního prostředku lze sledovat v průběhu celé kavalírské cesty. Možnost přepravovat se kočárem odrážela sociální postavení daného šlechtice. V nejurozenější společnosti byl tento způsob přepravy považován za naprosto běžný, naopak ne tak majetný šlechtic si pronajmutí kočáru mohl dovolit jen těžko.²⁸⁸ Kočárem však nebylo možné projet všude. V případě cesty náročnějším terénem Ferdinand August z Lobkowicz využíval služeb koňského hřbetu.²⁸⁹

V okolí Benátek mladý kavalír s doprovodem vyhledal další způsob přepravy a to cestu lodí po zdejších četných řekách a kanálech. Na plavbu lodí existovaly dva názory. První tvrdil, že se jedná o nebezpečný způsob cestování, což se odrazilo i v několika cestovních instrukcích. Před cestami po vodě varovala hofmistra v roce 1699 například Marie Žofie Lobkowiczská, která nařizovala udělat místo cesty lodí raději objížďku: „...*undt sich in einzige gefahr, nicht einlassen, undt so viel möglich von denen wasser reysen, absonderlich aber auff*

²⁸⁶ „...weilen nun der Potti von Augspurg heunt mit seiner landgutsch anhom[m]en, wird ich mich selbig für die bagage und 4 bediente gebrauch und meinen Gdig herr den Prinz in einer ander hangenden gutsch accom[m]odiren...“ SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 180.

²⁸⁷ Srov. Loybelův dopis ze dne 20. listopadu 1675 odeslaný z Milána: „...*man heunt in Gottes Nahmen nach Lodi in Zwei Karotschen unnd bei guetem Wetter biß auf den sohntag abendts nach bologna avanciren khönen.*“ TAMTÉŽ

²⁸⁸ Srov. A. MACZAK, *Travel*, s. 4-22. Podobné chování lze vysledovat i u Jana Jiřího Jáchyma Slavaty, který psal ze Říma domů, že potřebuje zvláštní finanční prostředky na nákup kočáru, protože ostatní kavalíři jej už také vlastní. Tvrdil proto, že by kvůli tomu, že nevlastnil kočár, utrpěla společenská prestiž rodu, a že by mu tak byl omezen kontakt s ostatními kavalíry. Slavatově žádosti bylo posléze také vyhověno. J. KUBEŠ (ed.), *Kryštof Václav z Nostic*, s. 35. Podobu kočárů přibližuje Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II/2*, Praha 1997, s. 920-927, ISBN 80-7184-084-X.

²⁸⁹ Informace o možnostech cestování, i když spíše z pozdější doby nabízí Milan HLAVAČKA, *Cestování v éře dostavníku*, Praha 1996, ISBN 80-7203-015-9.

*dem Meer, undt wann dergleichen zue landt geschehen können, liber eine umbschreist nehmen,...*²⁹⁰ Naopak bratři ze Šternberka během své cesty po Nizozemí pomocí „šifu“ cestovali poměrně často.²⁹¹ Ferdinand August z Lobkowicz spolu se svým doprovodem cestoval lodí po tři dny. Tuto přepravu však nevyužíval souvisle, protože se na několika místech zastavil. Nalodil se asi deset mil po překročení benátských hranic a plul po řece Pádu směrem k Padově.²⁹² Odtud poračoval lodí směrem na Brentu a Benátky, přičemž si stíhal všimnout množství pěkných staveb vúkol: „*zu Schieff auf der Brenta abwärts nach Venedig gefahren, beiderseits dieses schnelle fluesses werdten viel herliche lustgebau gesehen.*“²⁹³ Téhož dne musel ve vesnici Al Polo borgo na lodi kvůli vysoké hladině vody dokonce přespát.²⁹⁴ Stejným způsobem dojel až do Benátek.

Poměrně často se v dopisech nacházely odkazy na stav počasí. Zatímco na konci října si po příjezdu do Lindau cestovatelé stěžovali, že se začíná počasí zřetelně kazit, tak naopak v dopise ze dne 8. listopadu, tedy po překročení alpských vrcholů, zmiňoval hofmistr, že doufá v přetrvání stávajícího pěkného počasí. To mělo cestovatelům umožnit vrátit se včas do Milána: „...*Wan schön Wetter verbleibt, wollen wir Gott wolle, den 19 wider zu Meiland stehen.*“²⁹⁵ Počasí podrobně sledovali i během římského pobytu. Asi od konce března bylo na Apeninském poloostrově velké vedro. Mladý Lobkowicz psal otci, že je až takové teplo, že by mohla přijít pole k úhoně a lidé k různým nemocem.²⁹⁶

Nemocem se měl na své cestě vyhýbat každý kavalír.²⁹⁷ Proto bylo naprosto běžnou praxí, že v korespondenci zpravidla nikdy nechyběla informace, že se šlechtic nalézá v dobrém zdravotním stavu. To probíhalo plně v souladu s nařízeními otcovských instrukcí, kdy si hlava rodu přála mít přesné zprávy, jak se synovi daří. Ze sledovaného hlediska probíhal Ferdinandův pobyt více méně dobře. Přesto se i u něj objevily tři dílčí problémy. Jeden se týkal bolesti hlavy, která Lobkowicze přepadla v Neapoli, druhý koliky, která Ferdinanda

²⁹⁰ SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRR, sign. A 31.

²⁹¹ Srov. S. BINKOVÁ - J. POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská*, s. 295-299.

²⁹² „...*wo mann den Po verlassent in dem Canal mittels öffnung der schleüssen undt aus diesem in dem fluess Cadesis, oder die Etsh aus denn Tyroll:[ischen] gebirchen entschringent, khom[m]et flies durch Mitag Correo terra, dann auff diesem fluess bies 3. Miglien von Giozza città, wohin weillen weg grosser ungestümmen der gerade weg auff dem Meer nach Venedig nicht beliebte mann linckher hant auff dem Canal Taglio nach Padua gefahren.*“ Srov. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRR, sign. D 182.

²⁹³ TAMTÉŽ.

²⁹⁴ „Al Polo borgo, *wo vier selbigen abent undt nacht, weillen mann die Sostengli oder schleüsse /:deren auff dieser Reiss von Bologna viel zu passieren:/ wegen Hochgewachsenen wassers nicht öffnen woldte(?), undt kein ander bequemes Schieff in bereitschaff wahre, stiell liegen müessen.*“ TAMTÉŽ.

²⁹⁵ Srov. TAMTÉŽ, sign. D 180.

²⁹⁶ „...*sonsten ist allhier eien grossen Hiz also das die feldfrücht schon zimlich schaden gelitten haben man besorgt sich auch hiebey eineger krankheiten...*“ Srov. Lobkowiczův dopis otci ze 4. dubna 1676. Srov. TAMTÉŽ, sign. D 181.

²⁹⁷ Srov. kapitulu věnující se otázkám zdraví v nařízeních obsažených v cestovních instrukcích. T. FOLTÝN, *Kavalířské cesty*.

postihla v Římě 2. dubna 1676 a třetí, patrně nejméně příjemný, byl zánět nehtu na noze. Zánět se u Ferdinanda Augusta naplno projevil po polovině ledna roku 1676. V neděli 19. ledna po vyslechnuté mši zůstal s tímto zdravotním problémem doma. Hofmistr mu okamžitě sehnal lékaře, jenž mladému kavalírovi doporučil, aby se do plného vyléčení vyhýbal cvičení tance a šermu.²⁹⁸ Loybel otce ujišťoval, že se Lobkowicz celý týden nijak nepřetěžoval návštěvami dalších míst: „*Nichts haben wir diese Wochen besehen, wegen der indisposition des fuess umb selbig zu verschohnen, wan[n] aber die völlige restitution erfolget, wird das Castel S.[an] Angelo vor allem zubesehen sein.*“²⁹⁹

I v dalších zprávách hofmistr informoval, v jakém stavu je noha mladého šlechtice. Přestože se Ferdinand August vyhýbal zmíněných aktivitám, trvalo ještě poměrně dlouho, než se nehet plně zahojil. Ještě koncem března psal hofmistr otci, že noha není zcela uzdravena, ale její stav se postupně lepší. Pro větší urychlení léčby měl mladý kavalír jíst hodně masa.³⁰⁰ V dopise ze 4. dubna se objevila zpráva, že je noha již zcela v pořádku.³⁰¹ Ferdinanda Augusta však mimo cvičení šermu a tance zranění příliš neovlivňovalo, o čemž svědčí jeho rozsáhlé aktivity v průběhu celého římského pobytu.

Řím a v podstatě i celá Itálie patřily mezi velmi drahá území, obzvláště pokud mladý kavalír pocházel z prestižního rodu a musel sebe a svůj sociální statut náležitě reprezentovat. To byl i případ Ferdinanda Augusta z Lobkowicz. Proto je zajímavé sledovat finanční rámeček cesty i s tím úskalím, že není možné využít prameny účetního typu. Podle korespondence si je však možné odvodit, že náklady byly vyšší, než jak se před cestou plánovalo. Jedním z důvodů, proč k této situaci došlo, byla skutečnost, že si Lobkowicz kvůli prestiži musel pronajmout vlastní palác, což přineslo rapidní zvýšení výdajů. Lobkowicz i hofmistr čas od času informovali otce, že kavalírovi nepostačují finanční prostředky na nákup módních doplňků („*Galanterien*“).³⁰² Václav Eusebius drobné navýšení peněz pravděpodobně vždy

²⁹⁸ „...dem 19. ten dis nach bei S. Carlo al Corso gehörte Mesße wider nach haus gefahren, und wegen alzugenaue abscheidung der Neglen /: mit undterthgster reverenz zu reden:/ an dem fuess sich zu hauß gehalten, weilen nun dieses materi nach sich gezogen, habe einen gueten Man darzue berueffen, dessen schaden zu Caride, Massen beschehen unnd keine andere ungelegheit weiter darbei ist, als das mit dem fechten und danzen bis zu erwachsen des Nagls R. mueß ingehalten werden, kheine weitere hiz herbei zuziehen.“ Srov. dopis Jana Jiřího Loybela z 25. ledna 1676. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 181.

²⁹⁹ TAMTÉŽ.

³⁰⁰ „...zu der erhaltung mit Licenz des Medici und Pfarers wird anhero fleisch gespeist...“ Srov. dopis Jana Jiřího Loybela z 28. března 1676. TAMTÉŽ.

³⁰¹ „Nagels S.n.[?] geheilt, und sonst in vollkhom[m]enen gesundheit bestellt sey, Gott wolle sie ferners also erhalten.“ Srov. dopis Jana Jiřího Loybela ze 4. dubna 1676. TAMTÉŽ.

³⁰² „Weilen nun wie Euer Gnaden selbstn wissen alhier alles sehr teuer desgleichen auch zu Napoli und ich schon etliche galanterien gekauft alß können wir die Asigniste 400 Thaler hier nicht zu diesem kloken[?] und weilen sich auch zu Livorno und Venedig noch etliche galantieren hervorzeigen möchten alß bitt ich und erthenig mir daß assignite zu vermehren...“ Srov. dopis Ferdinanda Augusta z Lobkowicz otci ze dne 14. března 1676. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 181.

potvrdil, tedy alespoň podle zpětných zpráv Jana Jiřího Loybela, který ho informoval o proběhlých „wechselech“. Pobyt jistě prodražila i Lobkowiczova účast na únorovém karnevalu, po kterém následovala cesta do Neapole.³⁰³

Náklady zvyšovaly i předem neplánované události, které se často vázaly k různým ceremoniálům. O účasti na pohřbu Karla Emanuela II. v Turíně již byla řeč. Další smutná zpráva dostihla Ferdinanda Augusta z Lobkowicz a jeho druhy v Římě. Dne 8. dubna 1676 ve Vídni zemřela úřadující císařovna Claudie Felicitas Tyrolská.³⁰⁴ Úmrtí sneslo na hlavní město habsburského soustátí závoj sklíčenosti. Spolu s císařem museli držet smutek i jeho dvořané.³⁰⁵ Ferdinand August z Lobkowicz se o tragické záležitosti dozvěděl asi o týden později. Ihned informoval otce, že si hodlá zakoupit smuteční šat, aby mohl adekvátně uctít císařovninu památku, a doufal, že mu to otec povolí.³⁰⁶ V podobném duchu se vyjádřil i hofmistr. V dopise otci dokonce psal, že by smuteční oblečení měli nosit téměř všichni účastníci cesty. Obával se jedině teplého léta, které mělo v Římě brzy nastat.³⁰⁷

Ferdinand August z Lobkowicz z Říma zároveň bedlivě sledoval zdravotní stav své matky Augusty Sofie. Na počátku února ho dostihly první zvěsti, že na tom není příliš dobře.³⁰⁸ Prakticky v každém následujícím dopise Ferdinand August děkoval za zprávy týkající se jejího zdravotního stavu a zároveň jí po otci vzkazoval přání brzkého uzdravení.³⁰⁹ To svědčí o citové blízkosti mladého kavalíra k matce.

³⁰³ „...heüt fanget alhier der Carneval an Und was derselbe wird geendet sein werden wir nacher Neapel verreisen...“ Srov. dopis Ferdinanda Augusta z Lobkowicz otci ze dne 7. února 1676. K významné roli, kterou karneval hrál v raně novověké společnosti srov. Petr MAŤA, *Karneval v životě a myšlení raně novověké šlechty*, OH 8, 2000, s. 163-189, ISBN 80-7040-384-5.

³⁰⁴ Srov. J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 188.

³⁰⁵ Srov. teze Marka Hengerera o „virtuálním“ dvoře. Více M. HENGERER, *Kaiserhof*.

³⁰⁶ „...vor etlich tagen ein Courier komen so Ihre Meyl der keÿserin todt gebracht als ist mir zugestanden sambt etlichen wenige mich in trauer kleiden zu lasßen hoffe also euer Gnaden werden solches Gnädig approbiren.“ Srov. dopis Ferdinanda Augusta z Lobkowicz otci ze dne 25. dubna 1676. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D 181. O nutnosti nosit odpovídající oblečení více Antje STANNEK, *Kleider machen Grafen im Spiegel der Familienkorrespondenz und der Reisenkostenabrechnungen der Grafen von Dernath, 1688-1689*, in: L. BOBKOVÁ – M. NEUDERTOVÁ (edd.) *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1997, s. 279-291. ISBN 80-7044-136-4.

³⁰⁷ „...Diese Wochen hat man alhier der Regierende Kaiserin Todt Fahl vernom[m]en, derowegen Mein Gdigs Euer alhir auch Nothwendig wird auf die Wochen dir Thraue anziehen Muessen, wie auch ich, der Lemble unnd page, nit wenigs Müester die Lakhei und Gutschier bekleidet werden mit der thraur, wan wir dem som[m]er in Rom einbring Muesten, dess die gdigste ordre wegen teglich zunem[m]ender hiz in bälde undterthenigst zuempfangen winschen thuen.“ Srov. dopis Jana Jiřího Loybela datovaný ke stejnému dni. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D 181.

³⁰⁸ „...ich schon 2 Posten schreiben von Neustadt bekom[m]e, welche mir andeüte, das Ihre Gd. mein Gnädige frau Mutter sehr jbel auf seyn woryber mich dermasßen Alterirt habe das auch selbsten nicht gar zu wohl auf bin. Doch lebe ich in Hoffnung das es solle sich Underdesßen schon haben zue besßerung angelasßen. daher auch glaube euer Gnaden werden mir dise vergesßenheit nicht in Ungnaden aufnem[m]en.“ Srov. dopis Ferdinanda Augusta z Lobkowicz otci ze dne 1. února 1676. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRÁ, sign. D 181.

³⁰⁹ „...Ihro Gnaden meine Gnädige Frau Mutter wi[e]der besßer befinden Gott erhalte dieselbe ferners.“ Srov. například dopis ze dne 28. března 1676. TAMTĚŽ.

Již těchto několik příkladů jasně ukazuje, že se v pramenech primárně popisujících průběh kavalírské cesty dají nalézt další informace, které jsou nesmírně zajímavé pro poznání každodenního života mladého cestovatele. Proto by badatelé neměli omezovat své studium kavalírských cest jen na popis vlastního průběhu putování či navštívených měst, ale také z širšího hlediska nahlížet do nitra každého cestovatele, na svět, který ho během cesty obklopoval – jednoduše řečeno na kavalírskou cestu jako celek.

V.2.VII. První týdny po návratu z kavalírské cesty (červen. 1676 - březen roku 1677)³¹⁰

Ihned po návratu na rodové sídlo v Neustadtu an der Waldnaab byl Ferdinand August z Lobkowitz včleněn do každodenního života rodiny. O prvních aktivitách podávají jedinečné zprávy dopisy, jež z Neustadtu posílal otci do Roudnice. Z jejich obsahu si lze učinit jasnou představu o tom, jaké povinnosti čekaly mladého kavalíra po příjezdu z cest. V tomto ohledu jsou prameny pocházející z lobkowiczského rodinného archivu jedinečné.

První dny jsou ještě úzce spojeny s kavalírskou cestou. Hofmistr musel doplnit zbylé účty do účetnictví, syn se v korespondenci zmiňoval, že by chtěl otci osobně poděkovat, že ho znovu vyslal na cestu do Itálie.

Poté již započal koloryt běžných dní. V září se vypravil do Waldthurnu a Tuschky,³¹¹ kde se setkal s vévody brunšvicským a lauenburským, kteří mířili ještě s jedním důstojníkem do Vídně poreferovat císaři o válečném stavu v okolí pevnosti Philipsburg: „*neben einen vornemen officier nacher Wien gehen werde Ihro Mayestätt zu referiren wie verraterisches bey der belägerung Philipsburg zuegegangen seye des gleichen hat der herr hoffmeister schreiben von Augspurg gehabt welche melden ob solche dem Churfürsten auf Bayern ein gar kurze Termin gesezet seyen sich Cathgorisch zu erklären widrigen fals /:in deme die Neutralitet nun ganz unvonnöthen:/ er von Ihro Mayestät dem keyser und dem ganzen Reich aus dem Churfürstlichen Collegio solle geschlossen werden.*“³¹² Dále informoval otce o situaci s volbou nového papeže. Podle zpráv, které Ferdinandovi Augustovi přišly z Říma, to vypadalo, že nejlepší volbou bude kardinál Benedetto Odescalchi. Volba papeže asi Václava Eusebia z Lobkowitz velmi zajímala, neboť zprávy o situaci v Římě, byť mnohdy omezené na strohé zhodnocení, že se Ferdinand August nedozvěděl nic nového, byly součástí většiny

³¹⁰ Poslední dopisy k této problematice se podařilo objevit pouze k březnu 1677.

³¹¹ Waldthurn je vesnice ležící asi 20 km východně od Neustadtu an der Waldnaab. Druhé sídlo se nepodařilo přesně určit.

³¹² Srov. dopis Ferdinanda Augusta otci ze dne 4. října 1676. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 181.

dopisů. Pouze 22. října se mladý kníže rozepsal více o volbě papeže, kterým se právě díky podpoře spřátelených kruhů („nepotismus“) stal zmíněný kardinál, jenž přijal jméno Innocenc XI.(1676-1689).³¹³

Václav Eusebius svému synovi pravděpodobně nařídil, aby se seznámil s hospodářskou situací na svých panstvích. Z tohoto důvodu odjel Ferdinand znovu do Waldthurnu.³¹⁴ Ukázalo se, že špatná situace je zejména s rybami, když byl po předchozích úspěšných letech prakticky zničen veškerý rybí potěr.³¹⁵ Do Waldthurnu se ještě několikrát vrátil. Jednou například proto, aby zkontroloval stavbu kanálu v údolí. Ta byla poměrně složitá: „*Dieser tagen bin ich zu Waldthurn auf dem Tal graben gewesen weilen aber das gebäu sehr grob und gar felsig ware nicht möglich denenselben bey zu kom[m]en.*“³¹⁶ Následující rok v březnu postihla okolí Neustadtu a Waldthurnu ničivá vichřice, která poničila mnoho domů. Důležitou zprávu Ferdinand August ihned sdělil otcí.³¹⁷

Mezi další úkoly, které se mladý Lobkowicz měl snažit naplňovat, byla postupná socializace mezi šlechtice žijící v okolí. Jedinečnou příležitostí, jak kontakty získat, nabízely oslavy třetího sňatku císaře Leopolda I. Ten si 14. prosince 1676 vzal Eleonoru Magdalenu Falcko-Neuburskou. V dopise z 21. prosince je přesně popsán slavnostní ceremoniál, který byl na oslavu tohoto sňatku uspořádán v Sulzbachu u Lobkowiczových příbuzných: „*vergangenen Montag alß den 14 dises an welchem tag daß Keyserliche beylager gewest hab man in dem ganzen gemeinschafft ambt Weiden und Perkstein daß Te Deum Laudamus gesungen und andere freidenfest erzeiget auch aus bevelch des H.[Herren] Herzogen von Sulzbach ist selber tag so wohl von Catholischen alß Evangelischen feyerlich celebrirt worden und hat man desgleichen auch zu Sulzbach gethan neben anderen Restiviteten so da gar stattlich gehalten worden.*“³¹⁸ Ferdinand August z Lobkowicz se ale s okolními šlechtici setkával průběžně. Prakticky v každém dopise je uvedeno jméno člověka, kterému udělil „vizitu“, či kterého naopak navštívil sám.

³¹³ „...Odeschalcti ist pabst euer gnaden ihrem sagen nach und der Nepotismus auf gehalten ist mir auch von Florenz geschriben worden das die Cardinal Cibo Pio Rosseti und Caraffa die ganze regirung Consequenz darauf schliesßen...“ Srov. dopis z 22. října 1676. TAMTÉŽ.

³¹⁴ „...haus wirth schaffft sanhen auch revisitiren...“ Srov. dopis ze 7. října 1676. TAMTÉŽ.

³¹⁵ „...berichte also gehorsambst daß die Eischerej zu Waldthurn anlanget zwar selber beygewohnet aber befunden daß ein großer abgang in denen Fischen gewesen iedoch weilen daß Jahr vor die fisch sehr gut gewesen ein zimblicher theil des Schadens in der Jungen brut ersezet werden.“ Srov. dopis z 22. října 1676. TAMTÉŽ.

³¹⁶ Srov. dopis ze 7. listopadu 1676. TAMTÉŽ.

³¹⁷ „...Vor etlich tagen ist so ein grausames wind gestirn alhier und zu Waldthurn gewesen daß es sehr großen schaden gethan als heißer abgedekt städl ni[e]dergeworffen und umb wil hundert klosster holz in denen wäldern schaden gethan. Srov. dopis Ferdinanda Augusta otcí ze dne 19. řezna 1677. SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 181.

³¹⁸ Srov. dopis Ferdinanda Augusta otcí ze dne 21. prosince 1676. TAMTÉŽ

Na bedrech mladého Lobkowicze ležela i péče o matku Augustu Sofii, která na počátku roku 1677 znovu onemocněla. Okamžitě k ní byl povolán doktor, který ji pravděpodobně doporučil, aby se potila. Svou sestru navštívil i Lobkowiczův strýc Filip Florin Falcko-Sulzbašský. Matce se naštěstí začalo postupně ulevovat.³¹⁹ V následujícím dopise Ferdinand August z Lobkowicz otce znovu ujistil, že se matce daří lépe, i když se ještě trochu potí.³²⁰

V.2.VIII. Závěr

Kavalířské cesty Ferdinanda Augusta z Lobkowicz doplnily soubor jeho znalostí a praktických dovedností. Ty byly základním předpokladem, aby se po příjezdu mohl pomalu začleňovat do soudobé šlechtické společnosti. K tomu mu mělo dopomoci i množství kontaktů, jež získal tím, že se během cesty seznámil z mnoha příslušníky významných rodů³²¹ či osob aktivně činných na římském politickém životě. Kontakty, jak se ostatně ukázalo již v prvních týdnech po návratu z druhé kavalířské cesty, opravdu využíval. Zároveň otci zejména během své druhé cesty ukázal, že je schopen reprezentovat postavení svého rodu i navenek.

Pokud se budeme snažit porovnat tuto kavalířskou cestu s cestami dalších šlechticů, jakými byli například Ferdinandův současník Heřman Jakub Černín z Chudenic, Lev Vilém z Kounic, cestující ve třicátých letech 17. století, či Bertold Vilém z Valdštejna pobývající na kavalířské cestě o deset let dříve, vyplynou následující závěry. Všechny cesty završily jednu etapu v životě šlechticů, ukončily jejich dozrávání v dospělé muže, připravených převzít rodový majetek či nastoupit vlastní kariéru.

Z kavalířských cest se dochovaly až na výjimky obdobné prameny, z nichž lze vysledovat, že i náplň cest těchto kavalírů byla velice podobná. Přesto však z těchto zápisů vyplývá, že

³¹⁹ „...mein Gnädige Frau Mutter vergangenen Sambstg sehr ybel befunden und die Catarei so yberhand genom[m]en daß ich montag in aller fruhe die nothurfft erachtet den Doctor Halbach ruffen zulasßen welcher auch gestern zu mittag kam und auch der H.[Herr] Pfalzgraf Philipp uns yberfiel Ihro Gnaden Frau Mutter heim zu suchen, Gott lob sie befinden sich etwas besßer aber noch sehr matt und lasßet das Costimieliche nächtliche Schwizen nicht nach will auch der Doctor nicht rathen das man selbes stillen solle auf daß nicht eine wasßer sucht darauf entstehe.“ Dopis ze dne 21. ledna 1677. TAMTĚŽ.

³²⁰ „...meine Gnädige Frau Mutter Gott lob völlig restituirt seind, iedoch will daß leidige Schwizen nicht aufhören welches deroselben die kräfte sehr benimbt.“ Dopis ze dne 13. února 1677. TAMTĚŽ.

³²¹ Například Jan Leopold Donat Trautson, se kterým se Ferdinand setkal ve Vídni, mu pak svědčil jako hlavní svědek na svatbách.

každý z nich byl svébytnou osobností, kladoucí důraz na různé sféry lidské činnosti a podléhající v různé míře dobovým vlivům a zvyklostem.³²²

³²² Jedná se například o Ferdinandův velký obdiv ke královně Kristině, který není tak patrný u Heřmana Jakuba Černína, což může být podmíněno faktem, že při Černínově pobytu bylo Kristině kolem 55 let a její dvůr tak nebyl pro kavalíry tolik atraktivní jako dřív.

VI. Principální komisař Ferdinand August z Lobkowitz (1691/92 – 1698)

VI.1. Svatá říše římská národa německého³²³

Pod názvem Svatá říše římská se rozuměl lenní svazek jednotlivých území, v jehož čele stál již od raného středověku římský císař. Dle tradice odvozovala svůj původ až od dob římské Říše. Zároveň se snažila legitimovat postavu císaře jako ochránce všech věřících a to z milosti Boží. Její základy, vystavěné na karolínských ideálech, lze nalézt v desátém století, kdy se vládnoucí dynastie Otonů snažila znovu obnovit tento pojem.³²⁴ Význam tohoto nesourodého uskupení během staletí kolísal. Nejprve dotvářela ideál císaře jako panovníka z milosti Boží, později se naopak stávala místem mocenských bojů mezi papežem jako duchovním vládcem a císařem jako světským. Na jednu stranu se snažila zabezpečovat mír, na druhou pak byla místem mnoha krvavých válek. Obecně však lze říci, že postupem doby přesouvala svůj vliv do středoevropského prostoru³²⁵ a že se stávala spíše formální jednotkou nadřazenou nad dílčími územními celky než reálně politicky výkonnou institucí. To vše však nemění nic na tom, že v dějinách hrála nezpochybnitelnou roli.

VI.1.I. Svatá říše v raném novověku

Pro účel této diplomové práce není nezbytně nutné vypsát celou historii Svaté Říše římské. Důležitější je se zaměřit na období, které je úzce spojeno s funkcí Ferdinanda Augusta z Lobkowitz, tedy druhou polovinu 17. století. Pro tento krátký exkurz je však zásadní

³²³ K tomuto tématu vyšlo velké množství literatury. Bohužel se však jedná hlavně o práce zahraniční provenience. Z česky psané literatury srovnej např. zajímavý úvod v práci Františka KAVKA, *5.4.1355 – korunovace Karla IV. císařem Svaté říše římské*. Praha, 2002, ISBN 80-86515-10-9 nebo určité pasáže týkající se říšské politiky v knize Jiří MIKULEC, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*. Praha-Litomyšl 1997, ISBN 80-7185-141-8. Další obecné informace pak přináší encyklopedie. Z překladových prací je nutné jmenovat Ferdinand SEIBT, *Karel IV. Císař v Evropě (1346-1378)*, Praha 1999, ISBN 80-7106-265-0, TÝŽ, *Karel V. císař a reformace*, Praha 1999, ISBN 80-7202-403-5, Sigrid Maria GRÖSSING, *Maxmilián I. zakladatel habsburské světové říše*, Praha 2004, ISBN 80-249-0340-7. Pohříchu se však jedná zejména o práce zabývající se primárně významnými římskými císaři. Obecné dějiny Říše podává jen Francis RAPP, *Svatá říše římská národa německého. Od Oty Velikého po Karla V.*, Praha-Litomyšl 2007, ISBN 978-80-7185-726-6. Zásadní nové práce pohříchu zatím zůstávají pouze v jazyku originálu např. Karl Otmar von ARETIN, *Das alte Reich 1648-1806*, Band 1-4, Stuttgart 1997, ISBN 3-608-91488-9, Peter Claus HARTMANN, *Das heilige Römische Reich Deutscher Nation in der Neuzeit 1486-1806*, Stuttgart 2005, ISBN 3-15-017045-1, Klaus HERBERS, *Das Heilige Römische Reich. Schauplätze einer tausendjährigen Geschichte (843-1806)*, Köln 2005, ISBN 3-412-23405-2 nebo Georg SCHMIDT, *Geschichte des alten Reiches. Staat und Nation in der Frühen Neuzeit 1496-1806*, München 1999, ISBN 3-406-45335-X. Zajímavé informace přináší i http://de.wikipedia.org/wiki/Heiliges_R%C3%B6misches_Reich

³²⁴ Heslem pro tuto činnost bylo „*Renovatio Sacrum Imperii*“. K jejich rodové linii více Hagen KELLER, *Otoni: Jindřich I. Ptáčník, Ota I., II. III., Jindřich II.*, Praha 2004, ISBN 80-7021-733-2.

³²⁵ V 15. století získala přízvisko „národa německého“.

alespoň ve stručnosti zmínit události od prahu raného novověku, protože jsou pro pozdější vývoj Říše klíčové. Toto období bylo totiž pro Říši obdobím velkých změn spojených s reformní činností Maxmiliána I. na konci 15. století. Pod jeho vlivem začal úřad císaře opět posilovat. Reformy spočívaly v upřesnění norem a zákonů, nově byly zřízeny vrcholné orgány říšské politiky, mezi něž patřil říšský sněm („*Reichstag*“, od roku 1495), říšská vláda („*Reichsregiment*“, od roku 1500) a říšský komorní soud („*Reichskammergericht*“, od roku 1495, resp. 1521). Z hlediska správy a daňového systému byla Říše rozdělena na jednotlivé říšské kraje („*Reichskreise*“). Celkově je možné říci, že cílem těchto snah bylo vytvořit lépe spravovatelný státní útvar, který se měl fakticky rovnat Německému království. Jeho určujícím rysem byla dualita mezi říšskými stavy, mezi nimiž hráli klíčovou úlohu jednotliví kurfiřtí, a císařem. Tento systém tak kopíroval obecné schéma monarchicko-stavovského modelu vlády.³²⁶

Určujícím aspektem, který se prolínal vývojem Říše po šmalkaldské válce,³²⁷ byla konfesionalizace. Vzrůstající napětí mezi katolíky a zastánci reformace eskalovalo během Šmalkadské války. I přes vítězství Karla V. v bitvě u Mühlberka nebylo možné reformační snahy dále přehlížet. Problém měl vyřešit Augsburský náboženský mír, vzniklý jako kompromis mezi protestantskými knížaty a císařem. Tento mír se však týkal pouze luteránského náboženství, když přiznával říšským stavům právo zvolit si náboženskou orientaci svého území. Toto pravidlo bylo možné parafrázovat Cicerovým citátem „*Cuius regio, eius religio.*“ Výsledkem jednání v Augsburgu však nebylo pouze uznání luteránské víry, ale i zákonné ukotvení principu spolupráce mezi říšskými stavy a císařem pomocí Říšského exekučního řádu. Toto uklidnění situace vedlo k upevnění postavení císaře v říši a zároveň k vůli říšských knížat jednat o řešení klíčových problémů Říše, jakými byly například zvyšující se turecké nebezpečí či ekonomické problémy.³²⁸

Náboženské problémy však začaly znovu vzrůstat v důsledku katolické protireformace na počátku 17. století. V roce 1608 opustily protestantské stavy říšský sněm v Řezně bez toho, že by byl oficiálně uzavřen. To zcela ochromilo jeho činnost. Následně byla založena protestantskými knížaty Protestantská unie.³²⁹ Jako reakci na založení Unie založila katolická

³²⁶ K reformám Maxmiliána I. srov. např. Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Das Heilige Römische Reich Deutscher Nation*, München 2006, ISBN 978-3-406-53599-4, s. 36-50 či úvod ke knize Jiří KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za římskou korunou (1657-1658)*, České Budějovice 2008 (v tisku).

³²⁷ Srov. Anton SCHIDLING, *Utváření konfesí, konfesionalizace a multikonfesionalita jako základní problém evropských dějin v 16. a 17. století. Nová německá literatura k problematice*. ČČH 106, 2008, s. 80-108, ISSN 0862-6111.

³²⁸ Srov. F. RAPP, *Svatá říše římská*, s. 260-277.

³²⁹ Jako přímý podnět pro uzavření Unie uváděla knížata dobytí a zabránění svobodného říšského města Donauwörth bavorským kurfiřtem Maximiliánem I. poté, co ve městě protestanti bránili katolickému procesí.

knížata svou Ligu. Vznik těchto dvou uskupení zcela paralyzoval říši a všechny její instituce. Tuto situaci vyřešil až dlouhotrvající válečný konflikt zvaný třicetiletá válka.³³⁰

K jednacímu stolu zasedly znesvářené strany ještě během válečných operací v roce 1642. Jednání se vedla paralelně ve dvou městech Münsteru a Osnabrückeru, protože se představitelé jednotlivých stran nebyli schopni dohodnout na jednom místě.³³¹ Výsledky Vestfálského míru, uzavřeného 24. října 1648, se projeví zejména ve dvou oblastech. Ve sféře náboženské byla znovu potvrzena zásada, že vládcové jednotlivých oblastí Svaté říše římské mají právo určit své zemi a svým poddaným náboženství, v něž mají věřit. Klíčovou roli mezi těmito otázkami hrálo oficiální uznání kalvinismu. Ve sféře politické pak Vestfálský mír určoval nejen zisky jednotlivých stran bojujících v rámci třicetileté války, ale jeho důsledky na fungování Říše byly daleko větší. Přímá císařská moc se značně oslabila ve prospěch stavů a Říše se definitivně roztříštila na více než tři stovky nezávislých knížectví a desítky říšských měst.³³²

Výše uvedené souvislosti ovlivňovaly říšský prostor prakticky až do konce trvání Svaté říše římské. To prakticky znemožňovalo jednoduché jednání v jakýchkoli otázkách a vedlo k ustanovení stálého říšského sněmu zasedajícího v Řezně. Tento sněm probíhal nepřetržitě od roku 1663 do roku 1806. A právě s tímto sněmem je spojen počátek kariéry Ferdinanda Augusta z Lobkovicz.

VI.1.II. Správní systém Svaté říše římské po reformách Maxmiliána I.

Jedním z nejdůležitějších orgánů Svaté říše římské byl říšský sněm, který se v době Lobkoviczova působení (1692-1698) konal nepřetržitě v bavorském Řezně. Mimo něj však v říšské organizaci hrály roli i další instituce zabývající se vlastní agendou, s nimiž se Ferdinand August ve své funkci principálního komisaře musel naučit spolupracovat a seznámit se s jejich vrcholnými představiteli. Jednalo se zejména o Říšský komorní soud, Říšskou dvorskou radu a systém říšských krajů.

³³⁰ O jejím průběhu se nebudu pro nedostatek prostoru dále zmiňovat.

³³¹ Švédsko upřednostňovalo protestantský Osnabrück, zatímco Francie katolický Münster.

³³² Dopady třicetileté války na chod Říše popisuje zejména K. O. von ARETIN, *Das alte Reich*, s. 17-148.

Říšský komorní soud patřil mezi nejdůležitější soudní dvory uvnitř Říše.³³³ Mezi jeho agendu patřily zejména otázky uspořádání soudního řízení ve věcech pravomoci říšského sněmu, sporů mezi jednotlivými říšskými stavy a války. Říšský soud vznikl v době reformy císaře Maxmiliána I. v roce 1495 a fungoval prakticky až do konce Říše v roce 1806. Po svém založení měl své sídlo ve Frankfurtu nad Mohanem. To se v dalších letech několikrát přesouvalo v rámci říšských měst, až se v roce 1689 natrvalo přesunulo do Wetzlaru. Počet členů soudu v průběhu jeho činnosti postupně vzrůstal. Původně měl šestnáct členů, v polovině 16. století pak byl tento počet navýšen na čtyřicet a po uzavření Vestfálského míru se počet přísedících oproti tomuto počtu dokonce zdvojnásobil. Po celou dobu jeho trvání si v něm drželi významné postavení zástupci říšských krajů. Říšský soud snižoval primární soudní moc císaře a naopak posiloval moc říšských stavů. To se projevovalo například i faktem, že pro jeho jednání byla záměrně vybírána města poměrně vzdálená od císařských držav. Ze zvýšené moci říšských stavů však vyplývaly i povinnosti. Jednalo se kupříkladu o spolufinancování jeho činnosti.

Soudními záležitostmi se vedle Říšského komorního soudu zabývala i Říšská dvorská rada.³³⁴ Její členové byli jmenováni císařem a kromě soudních záležitostí fungovali jako poradní orgán a na starosti měli i určité otázky týkající se říšské správy. V rámci soudní moci se rada zabývala zejména otázkami říšských lén. Oproti komornímu soudu neměl tento orgán tolik členů, což znamenalo, že jeho jednání nebyla tak složitá. To bylo navíc podpořeno tím, že dvorská rada sídlila tam, kde císař – tj. hlavně ve Vídni.

Říšské kraje vznikly podobně jako další instituce spojené s říšskými záležitostmi na konci 15. století v rámci reformy císaře Maxmiliána.³³⁵ Od svého počátku sloužily hlavně jako prostředek pro uchování a obnovování zemských mírů pomocí spolupráce jejich členů, což mělo usnadňovat řešení konfliktů, dále pro zprůhlednění daňového systému a v neposlední řadě i pro sestavování říšského vojska. Prvních šest říšských krajů se etablovalo po říšském sněmu v Augšpurku v roce 1500.

³³³ Srov. např. Anette BAUMANN, *Die Gesellschaft der frühen Neuzeit im Spiegel der Reichskammergerichtsprozesse. Eine Socialgeschichtliche Untersuchung zum 17. und 18. Jahrhundert*, Böhlau 2001, ISBN 3-412-10500-7 nebo Volker PRESS, *Das Reichskammergericht in der deutschen Geschichte*, Wetzlar 1987 či naposledy Markus THIEL, *Der Reichstag zu Worms im Jahre 1495 und die Schaffung des Reichskammergerichts. Kompromiß eines kriegsbedrängten Kaisers oder friedensbringende Rechtssetzung?*, Der Staat 41, 2002, s. 551-573.

³³⁴ Nejpodrobnější informace k její činnosti přináší Oswald von GSCHLIESSER, *Der Reichshofrat. Bedeutung und Verfassung, Schicksal und Besetzung einer obersten Reichsbehörde von 1559 bis 1806*, Nendeln 1970.

³³⁵ Srov. například Winfried DOTZAUER, *Die deutschen Reichskreise (1383-1806)*, Stuttgart 1998, ISBN 3-515-07146-6.

Jak už bylo uvedeno na začátku tohoto oddílu, nejdůležitějším orgánem Svaté říše římské byl říšský sněm. Vznikl podobně jako předchozí instituce na konci 15. století v době reformy Maxmiliána I. jako nejvyšší říšský zákonodárný orgán a shromáždění říšských stavů. Termín říšský sněm byl poprvé užit během sněmu ve Wormsu roku 1495. Jeho členy byli jednotliví říšští stavové, kteří svou přítomnost na sněmu odvozovali od středověké podoby Říše. Jednalo se o držitele říšských lén, představitele říšských měst a dalších fyzických a právnických osob, které měly ve středověku určenu povinnost podílet se na ceremonii korunovace římského císaře, tzv. římské jízdy.³³⁶

Tato forma rokování jednotlivých stavů však nevznikla v dějinném vzduchoprázdnu. Jako přímého předchůdce říšských sněmů lze brát tak zvané dvorské sněmy. Jejich historie sahá do 12. století. Těchto jednání se mimo císaře, který ve svých rukou držel právo konečného rozhodnutí, účastnili ve funkci dvořanů i jednotliví představitelé knížat, prelátů a později i zástupci měst z říšského prostoru. Dvorské sněmy však hrály především roli poradního orgánu. Dávaly císaři možnost ověřit si spolehlivost jednotlivých knížat například v otázkách jejich vojenské angažovanosti během různých válečných konfliktů. Dále se během těchto dvorských sněmů skládaly i lenní sliby jednotlivých velmožů.³³⁷

Do roku 1653 se tento sněm sešel asi čtyřicetkrát a jednal vždy pouze v rozmezí několika týdnů až měsíců. Tato jednání se přesouvala po různých říšských městech, až se sněm natrvalo usadil v Řezně. To bylo výhodné z několika důvodů. Jednak se Řezno nacházelo nepříliš daleko od rezidenčního města Habsburků, tedy Vídně, a dále se jednalo o luteránské město, kde však měli svá sídla i katoličtí stavové, což vyhovovalo tehdejšímu konfesionálním nárokům.³³⁸ Sněm se odehrával v prostorách staré radnice. Zde se mimo hlavního sálu nacházely i další prostory, ve kterých mohly konat svá jednání i jednotlivé kurie říšského sněmu.

Zasedání říšského sněmu bývalo zahajováno mimo dalších ceremoniálních záležitostí veřejným čtením programu jednání, které bylo předem sepsáno císařem. Císař měl zároveň právo obsah jednání doplňovat. Tím pádem si ponechával ve svých rukách přímý vliv na to, o čem se během sněmu mělo rokovat. Výsledky jednání pak byly zpracovány do formy závěrečných usnesení (tzv. „Reichschlüsse“). Aby tato usnesení byla ratifikována, musela být

³³⁶ Srov. Petr VOREL, *Říšské sněmy a jejich vliv na vývoj země Koruny české v letech 1526-1618*. Pardubice 2005, ISBN 80-86046-74-5, s. 68-69, ISBN 80-86046-74-5.

³³⁷ Srov. TAMTEŽ, s. 65-66.

³³⁸ Srov. Max PIENDL, *Prinzipalkommisariat und Prinzipalkommissare am Immerwährenden Reichstag*, In: Dieter ALBRECHT, *Regensburg – Stadt der Reichstage*, Regensburg 1994, ISBN 3-9803470-9-5, s. 167-168, ISBN 3-9803470-9-5.

schválena císařem. Poslední takové usnesení bylo formulováno během sněmu v letech 1653 až 1654.

Následující říšský sněm již nebyl formálně uzavřen. Trval nepřetržitě od roku 1663 prakticky až do konce trvání Říše. Proto se pro něj vžil termín stálý říšský sněm („Immerwährenden Reichstag“). Optikou dnešního pohledu se jednalo o stálou úřední instituci sídlící v Řezně. Jeho jednotlivé dílčí výsledky byly zpracovávány ve formě tzv. říšských usnesení („Reichsabschied“). Ta také musela být schválena císařem. To se dělo prostřednictvím jeho oficiálního zástupce, který nesl titul principálního komisař („Principal Commissar“).³³⁹ Podobně jako císař se chovali i ostatní říšští stavové. To byl jeden z hlavních důvodů, proč se tento sněm rozvinul do podoby jakéhosi stálého kongresu vyslanců. Mezi další důvody patřila i neschopnost jednotlivých říšských stavů a císaře naleznout ve svých jednáních brzký kompromisní výsledek.³⁴⁰

Z výše uvedených řádků vyplývá, že jednání říšského sněmu byla velice složitá, zdlouhavá a mnohdy nepřinesla očekávané výsledky. Hlavními záležitostmi, které se sněm pokoušel řešit, byly otázky týkající se vlády, správy, soudnictví či vojenství. Jeho účastníci dále jednali i o otázkách mincovnictví, financování jednotlivých říšských institucí, pravidlech společného soužití jednotlivých konfesí nebo o udržení míru na říšském území. Výsledky sněmovních jednání byly prakticky již od 16. století vydávány tiskem. Jejich největší slabinou však byla poměrně malá faktická prosaditelnost jednotlivých zákonů, která byla podmíněna absencí jakékoli faktické centrální výkonné moci. Instrumentem použitelným při zjevném porušování dohod tak bylo například vyslání říšského vojska, které mělo provinilce přimět k poslušnosti. O jeho akci a také o financování této operace rozhodoval sám říšský sněm.³⁴¹

Jednání říšského sněmu bylo rozděleno do tří samostatných kolegií – kolegia kurfiřtského, kolegia říšských knížat a nakonec kolegia městského, která měla samostatné vedení.³⁴²

Kurfiřtskému sboru předsedal mohučský arcibiskup, který zároveň vedl jednání celého sněmu. Kurfiřtů, tedy volitelů římského krále, bylo původně sedm.³⁴³ Jednalo se o již zmíněného mohučského arcibiskupa, dále o arcibiskupy trevírského a kolínského. Světská

³³⁹ Pro pojem „Principal Commissar“ není v češtině vhodný ekvivalent. Proto budu v následujícím textu užívat nadále překlad principální komisař, ve smyslu hlavního císařského zástupce na jednáních říšského sněmu.

³⁴⁰ O počátcích stálého říšského sněmu a zejména o důvodech k němu vedoucích více Anton SCHINDLING, *Die Anfänge des Immerwährenden Reichstags zu Regensburg*, Mainz 1991, ISBN 3-8053-1253-9.

³⁴¹ Srov. P. VOREL, *Říšské sněmy*, s. 69-70.

³⁴² O říšských stavech a jednotlivých jednáních kuriích více Helmut NEUHAUSS, *Das Reich in der frühen Neuzeit*, Oldenbourg 2003, ISBN 3-486-56729-2, s. 14-38.

³⁴³ Podle buly císaře Karla IV., jež patřila v raném novověku spolu s volebními kapitulacemi, věčným zemským mírem (1495), augsburským náboženským mírem (1555) a vestfálským mírem (1648) k nejdůležitějším zákonům (*Grundgesetze*) Svaté říše římské (národa německého). Srov. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta*.

knížata byla původně zastoupena králem českým, markrabětem braniborským, falckrabětem rýnským a vévodou saským. K nim v roce 1623 přibyl bavorský vévoda, který dostal hlas falckého kurfiřta, protože obsadil Horní Falc a v roce 1692 vévoda hannoverský. Ten byl však uznán říšským sněmem až roku 1708. Jejich vliv udržoval chod Říše ve faktické patové situaci, kdy císař nemohl rozhodovat bez jejich poradního hlasu a naopak. Právem tak kurfiřtské kolegium patřilo mezi základní opěrné pilíře fungování Říše.

Druhým samostatným sborem byl sbor říšských knížat. Ten se skládal z dalších světských a duchovních knížat Svaté říše římské, říšských hrabat, svobodných pánů a prelátů. Jejich právo na účast na říšském sněmu bylo vázáno na držení určitého území, jež bylo zapsáno v tzv. říšské matrice. Kvůli poměrně velkému počtu členů této kurie bylo jeho jednání rozděleno do dvou tzv. lavic – duchovní a světské.³⁴⁴ Vedení jejich kolegia bylo střídavě v držení arcibiskupa salzburského a arciknížete rakouského. Role tohoto kolegia postupně stoupala, a to zejména kvůli jejich vzrůstající moci a majetkovému postavení arcibiskupa a arciknížete. Projevovalo se například v nákladném ceremoniálu, který se již prakticky dal srovnávat s kurfiřtským. Počet členů tohoto kolegia v průběhu doby kolísal. Podle první říšské matriky z roku 1521 počet účastníků zasedajících v rámci této kurie dosahoval až 302 hlasů.³⁴⁵

Poslední částí říšského sněmu byli zástupci svobodných říšských měst. Tuto kurii tvořili vyslanci takových měst, které nepodléhala správě žádného ze říšských knížat, ale podléhala přímo císaři. Za nejvýznamnější říšská města ve sledovaném období je možné brát Augšpurk, Norimberk, Frankfurt nad Mohanem či právě Řezno. Právě městská kurie byla oporou císařské moci. V jejich hradbách se koncentrovala veliká finanční a ekonomická síla, která umožňovala přímou peněžní podporu habsburské politiky. Mezi největší věřitele pocházející z tohoto prostředí patřily rody Fuggerů, Paumgartnerů či Welserů. V čele kolegia říšských měst na říšském sněmu pak stáli vždy představitelé města, kde se jednání odehrávalo.³⁴⁶

VI.2. Ferdinand August z Lobkowicz v roli tzv. principálního komisaře (1691/92 – 1698)

VI.2.I. Vyslanectví při říšském sněmu v Řezně a jeho zasazení do světa raně novověké diplomacie

³⁴⁴ Srov. P. VOREL, *Říšské sněmy*, s. 69-70.

³⁴⁵ Srov. Heinrich LUTZ, *Reformation und Gegenreformation*, München 1991, s. 18-19.

³⁴⁶ Srov. P. VOREL, *Říšské sněmy*, s. 71-72.

Na oficiální pozici principálního komisaře, tedy hlavního císařského zástupce během jednání říšského sněmu v Řezně, je možné nahlížet dvěma pohledy. Ten užší svědčí o tom, že v době trvání tzv. stálého říšského sněmu již nebylo nadále možné, aby se jeho jednání osobně účastnili jednotliví říšští stavové a samozřejmě i hlava tohoto sněmu - císař. Tato nutnost mít v Řezně stálého vyslance stvořila i úřad principálního komisaře, kterému mezi všemi těmito zástupci patřilo jako císařskému vyslanci nejvýznamnější místo.³⁴⁷ V širším smyslu byla jeho role nedílně spjata se vzrůstající úlohou vyslanců ve světě raně novověké diplomacie. Tuto změnu nejvíce ovlivnila jednání vedoucí k uzavření vestfálského míru, jež určila posun v systému politických rokování a s tím spojeného ceremoniálu.³⁴⁸ Zvyšující se význam diplomatických misí se projevil i v rámci Habsburské monarchie.

Základ sítě císařských vyslanců byl položen již v průběhu 16. století, kdy si Habsburkové udržovali těsné kontakty například se svými španělskými příbuznými nebo u papežské kurie. Své plnohodnotné role však tento systém dosáhl až během 17. a 18. století. V této době byly již přesně etablovány jednotlivé trvalé vyslanecké úřady, jejich počet a umístění se již příliš neměnil. Udržování a chod tohoto systému byl však pro habsburskou dvorskou komoru velmi nákladnou záležitostí. Vyslanci si tak část svých nákladů museli pravidelně hradit ze své kapsy. To byl hlavní důvod, proč byli na významné diplomatické mise vysíláni zpravidla velmi bohatí šlechtici. Ti stáli formálně v čele těchto legací. Zároveň se tu ale formovala i skupina profesionálních vzdělaných úředníků, sekretářů nebo radů, která se starala o praktický chod úřadu. Tito lidé pocházeli zpravidla z prostředí nižší šlechty či měst a tento způsob realizace jim nabízel možný postup ve stavovské hierarchii.³⁴⁹

Vedle oficiálních a zákulisních jednání byla činnost vyslanců naplněna i neustálým dodržováním přesných pravidel dvorského ceremoniálu a náležitě reprezentace nejen svého

³⁴⁷ Zárůdky úřadu císařského komisaře lze najít dříve. Již na konci 15. století, kdy se jednání sněmu poměrně rychle přesouvala napříč několika říšskými městy, se císař na některých jednáních nechal zastupovat svým vyslancem. Jedná se například o zasedání sněmu v Lindau v roce 1496 a ve Wormsu roku 1497. Srov. Max PIENDL, *Prinzipalkommissariat*, s. 169 nebo Klaus MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648-1740)*, Bonn 1976, ISBN , s. 180-235 (kapitola Diplomatie als Adelsdienst und Beruf).

³⁴⁸ Srov. Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Die Wissenschaft der Feinen unterschiede das Präzedenzrecht und die Europäischen Monarchien vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, in: *Majestas 10*, Münster 2002, s. 125-150, ISSN 0945-1439. Dále srov. např. Miloš VEC, *Zeremonialwissenschaft im Fürstentum. Studien zur juristischen und politischen Theorie absolutistischer Herrschaftsrepräsentation*, Frankfurt am Main 1997, ISBN 3-465-02940-2.

³⁴⁹ Typickými představiteli těchto tendencí jsou například Jan Daniel Kramprichs z Kronenfeldu, který působil mimo jiné na haagském kongresu, či Jan Fridrich ze Seilernu (1646-1715), který dlouhá léta působil na řezenském říšském sněmu, účastnil se mírových jednání v Rijswiku a podílel se na tvorbě pragmatické sankce. Srov. Volker JARREN, *Europäische Diplomatie im Zeitalter Ludwigs XIV. Das Beispiel Johann Daniel Kramprichs von Kronenfeld (1622-1693)*, *Jahrbuch für Europäische Geschichte* 3, 2002, s. 101-131, ISSN 1616-6485 a Reinhold LORENZ, *Ein Pfälzer Handwerkersohn als Wiener Hofkanzler, Reichsgraf Johann Friedrich von Seilern*, in: TÝŽ (Hg.), *Drei Jahrhunderte Volk, Staat und Reich*, Wien 1942, s. 165-195.

panovníka, ale i sebe sama. Morální kredit a sociální statut jedince byl pro zastávání jakéhokoli postu klíčový. Neuvěřitelně složitý svět dvorského ceremonálu byl bedlivě sledován. Znalost přesných norem vystupování a chování tak patřila k základním předpokladům dobrého diplomata. Zatímco schopnost pohybovat se v tomto světě plném jemných detailů mohla vyslanci ulehčit cestu za kýženým výsledkem, nerespektování těchto mnohdy nepsaných norem mohlo přerůst až do diplomatických problémů. Protože jakékoli takové zaváhání mohlo mít dalekosáhlé důsledky, snažil se být každý neustále připraven, aby se vyvaroval i sebemenšího pochybení. K tomu měly šlechticům pomoci ceremoniální příručky, jež vznikaly již v 17. století. Ty se snažily přesně definovat jednotlivé vzory chování.³⁵⁰

Citlivé byly například i na první pohled marginální problémy jako zasedací pořádek při hostinách. Předem musel být stanoven přesný zasedací pořádek, který vycházel ze společenského postavení každého spolustolovníka. To plně korespondovalo s mentalitou raně novověkého šlechtice, který si bedlivě hlídal svoji pozici v hierarchicky uspořádané společnosti. Nebylo myslitelné, aby někdo další, kdo na to neměl právo, zaujal stejnou pozici jako on. Hierarchie byla předem striktně stanovena – ať už pomyslným žebříčkem dosažitelných hodností či jejich symbolickou náplní. Tato rovina osobní cti nebo veřejné reputace byla ostražitě střežena. Působit u jakéhokoli dvora znamenalo vyrovnat se s ní, podřídít se tomuto řádu a držet se všech jednoznačných kritérií, která zamezovala jakýmkoli spontánním projevům. Dvorský ceremonál byl tak jednou z nejdůležitějších forem této sociální interakce. Tato jemná řeč symbolů, přesných pohybů a gest v zásadě přesně vymezovala sociální statut vyslance, jakožto zástupce svého pána. Symbolicky tak musel přijmout jeho roli a pouze v soukromí si mohl dovolit být sám sebou.³⁵¹

³⁵⁰ Mezi nejznámější příručky lze zařadit Julius Bernhard von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft der Großen Herren, Berlin 1729*, ND Leipzig 1990, ISBN 3-361-00281-8.

³⁵¹ Roli dvorského ceremonálu se u nás v poslední době věnuje zejména Rostislav Smíšek. Srov. jeho studie například Rostislav SMÍŠEK, *Deník Ferdinanda ze Schwarzenberku jako pramen historického bádání (Příspěvek k poznání mobility císařského dvora na sklonku 17. století)*, in: Jiří KUBEŠ (ed.), *Šlechtic na cestách v raném novověku*, Pardubice 2007, s. 127-159, ISBN 978-80-7194-928-2, či dále TÝŽ, *Dvorská kariéra očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku*, Jihočeský sborník historický 73, České Budějovice, 2004, s. 94-120, ISSN 0323-004X či nejnověji TÝŽ, *Služba a paměť. Dvorská kariéra barokních Dietrichštejnů jako nadgenerační ideál*, in: Václav BŮZEK – Pavel KRÁL, *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 157-170, ISBN 978-80-7106-928-7. Zajímavou výpovědí k tomuto tématu je i studie Jiří HRBEK, *Rituál jazyka – Jazyk rituálu: Příspěvek k politické korunovaci raného novověku na příkladu českých barokních korunovacích*, FHB 22, 2006, s. 211-250. ISSN 0232-7494.

VI.2.II. Post principálního komisaře jako možný odraz do „velké“ politické kariéry

Přestože nelze brát post vyslance u říšského sněmu v Řezně za tradiční vyslanecký post, jakými bylo například působení ve Španělsku nebo u papežské kurie, nabízela tato kariéra poměrně zajímavou možnost seberealizace a zároveň mohla sloužit jako předstupeň k další kariéře buďto přímo u dvora, či na jiné, významnější diplomatické misi. Navíc se těšila mezi soudobými diplomaty poměrně dobré pověsti. Přes všechna politická jednání byla role principálního komisaře spjata především s velkým množstvím ceremonálních povinností, což vyplývalo ze smyslu sněmu jakožto velkého kongresu vyslanců jednotlivých kurfiřtů, říšských knížat a měst. Ti se zde mnohdy snažili prosazovat vlastní politiku, což s sebou přinášelo i odraz ve velkém množství reprezentačních povinností. O to více tento fakt platil pro principálního komisaře, který na sněmu zastupoval přímo jeho formální hlavu – římského císaře, jenž měl ze svého titulu sněm zahajovat, předsedat mu a také ho ukončovat. Proto se kvůli udržení společenské prestiže nechal císař zastupovat pokud možno příslušníky knížecích rodů.³⁵²

To, že v podstatě jakýkoli vyslanecký post nabízel větší možnost budoucího uplatnění u dvora, než například pozice v armádě, si uvědomovalo mnoho šlechticů. Důvod byl prostý. Vyslanci si totiž museli často pokrývat část svých výdajů i ze svých zdrojů, čímž se stávali v zásadě věřiteli císaře, který se jim později mohl snažit tyto finanční ztráty kompenzovat udělením významnější funkce u dvora či v zemské správě.³⁵³ To si plně uvědomovali i šlechtici pocházející z českého prostředí, kteří působili v habsburských službách. Prakticky žádný mírový kongres či jiné významné jednání konané v 17. století se neodehrálo bez jejich účasti. Mezi císařskými vyslanci na jednání v Münsteru tak nechyběl Maxmilián z Trauttmansdorfu (1584-1650), kongresu v Nijmegenu se účastnil František Oldřich Kinský (1634-1699), v Rijswiku při jednání s Francouzi císařskou stranu zastupoval Dominik Ondřej z Kounic (1654-1705) a jednání s Turky ve Sremských Karlovicích v roce 1698 byl účasten i Leopold Josef Šlik (1663-1723).³⁵⁴

³⁵² Srov. P. MAŤA, *Svět*, s. 465-466. K postavení diplomatické mise u říšského sněmu více Walter FÜRNRÖHR, *Die Vertreter des habsburgischen Kaisertums auf dem Immerwährenden Reichstag*, Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg 123 - 124, Regensburg 1983, s. 71-139 a 1984, s. 99-148.

³⁵³ Srov. P. MAŤA, *Svět*, s. 470-477 nebo K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 180-235.

³⁵⁴ Jako základní přehled stálých diplomatických misí i příležitostných poselstev lze brát Ludwig BITTNER - Lothar GROß, (Hrsg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem westfälischen Frieden (1648)*, Bd. I (1648-1715), Oldenburg - Berlin 1936, Friedrich HAUSMANN (Hrsg.), *Totéž*, Bd. II (1716-1763), Zürich 1950 a Otto Friedrich WINTER (Hrsg.), *Totéž*, Bd. III (1764-1815), Graz - Köln 1965.

Zářným příkladem toho, že tento princip fungoval, je i Ferdinand August z Lobkowicz. Ten se dlouhá léta snažil získat pro svou osobu adekvátní pozici v rámci dvorské či zemské hierarchie.³⁵⁵ Prvním krokem byl získání titulu tajného rady, kterého dosáhl v roce 1689. V roce 1691 pak od císaře obdržel post principálního komisaře, který vykonával do konce roku 1698, kdy jej ve funkci nahradil pasovský biskup Jan Filip z Lamberka. Lobkowicz po svém návratu ze Řezna obdržel prestižní Řád Zlatého rouna a posléze přijal post nejvyššího hofmistra u manželky Josefa I. císařovny Vilemíny Amálie Brunšvicko-Lüneburské, čímž se konečně pevněji připoutal k vídeňskému císařskému dvoru.

VI.2.III. Úřad principálního komisaře

Jak již bylo několikrát uvedeno, principální komisař byl oficiální titul hlavního císařského zástupce na říšském sněmu v Řezně. Jeho oficiální latinská titulatura zněla „Commissarius Principalis perpetuus“, ale již v soudobých pramenech se objevuje zkrácení na „Principal Commissarius.“ Podle jednoho z největších znalců říšského práva 18. století Johanna Jacoba Mosera (1701-1785)³⁵⁶ musel tento post zastávat nejméně příslušník knížecího rodu, aby mohl jednat s ostatními říšskými knížaty jako rovný s rovným.³⁵⁷ Dále musel být principální komisař pravověrný katolík.³⁵⁸ Obě tyto zásady je možné přímo doložit pomocí seznamu šlechticů, kteří tento post zastávali. Z něho je patrné, že se jednalo buďto o představitele významných katolických rodin žijících na území Habsburské monarchie, nebo o významné církevní hodnostáře.

Tabulka č. 5: Výčet principálních komisařů a doba jejich působení při říšském sněmu.³⁵⁹

Principální komisař	Na sněmu působil od... do...
Guidobald z Thunu , kníže, arcibiskup ze Salzburku a kardinál	30. 11. 1662 - 1668
David Ungnad hrabě z Weisenwolfu (pouze náhrada v mezidobí)	4. 7. 1668 - 1669

³⁵⁵ Bližší informace v oddíle věnujícím se Ferdinandovu životopisu.

³⁵⁶ Klíčovým dílem pro problematiku říšského práva je jeho dílo *Teutsches Staatsrecht*. Srov. Johann Jakob Moser, *Teutsches Staatsrecht*, Normimberk 173.

³⁵⁷ „...beharren die Reichstände nunmehr unbeweglich...“ M. PIENDL, *Prinzipalkommisariat*, s. 170.

³⁵⁸ „...doch hat der Kaiser allezeit der Römisch-Katholischen Religion zugetane Personen dazu genommen...“ Srov. TAMTÉŽ.

³⁵⁹ Seznam vznikl na základě knihy Walter FÜRNRÖHR, *Der immerwährende Reichstag*, s. 77.

Marquard Schenk z Castellu , kníže, biskup z Eichstattu	31. 8. 1669 – 1685
Sebastian z Pöttingu , kníže, biskup z Pasova	25. 3. 1685 - 1687
Heřman markrabě Bádenský	20. 7. 1688 - 1691
Ferdinand August z Lobkowicz , kníže, vévoda zaháňský	13. 2. 1692 - 1699
Jan Filip z Lamberka , kníže, biskup z Pasova, kardinál	8. 5. 1700 - 1712
Maxmilián Karel kníže z Löwensteinu-Wertheimu	3. 11. 1712 - 1716
Kristián August vévoda Sasko-Zeitzský , arcibiskup z Ostřihomi, kardinál	6. 12. 1716 - 1725
Frobenius Ferdinand z Fürstenberka-Mösskirch , kníže	2. 10. 1726 - 1735
Josef Vilém Arnošt z Fürstenberka , kníže	12. 10. 1735 – 1743 a 13. 10. 1745 – 1748
Alexandr Ferdinand z Thurn-Taxisu , kníže	2. 3. 1743 – 1745 a 25. 1. 1748 - 1773
Karel Anselm z Thurn-Taxisu , kníže	18. 5. 1773 – 1797
Karel Alexandr z Thurn-Taxisu , kníže	23. 3. 1797 – 1806

Zároveň Moser upozorňoval na jistý posun role vyslance z pouhého politika do nositele společenských úkolů, když tvrdil: „...*ein kaiserlichen Prinzipal Kommissar is nicht nur ein Ambassadeur...*“³⁶⁰ To plně korespondovalo s posunem role hlavního vyslance z pozice politického hybatele a aktivního účastníka všech jednání do role nositele reprezentačních povinností. První rovinu naopak na sebe přejímal jeho oficiální zástupce tzv. zastupující komisař („*ConCommissarius*“), který měl na starosti praktický chod úřadu.³⁶¹ Správný chod úřadu pak záležel na jejich vzájemné spolupráci.³⁶² Zajímavé je to, že hlavní vyslanec měl v ohledu na císařovu autoritu prokazovat větší úctu svému zástupci než dalším vyslancům.³⁶³

³⁶⁰ Srov. TAMTÉŽ.

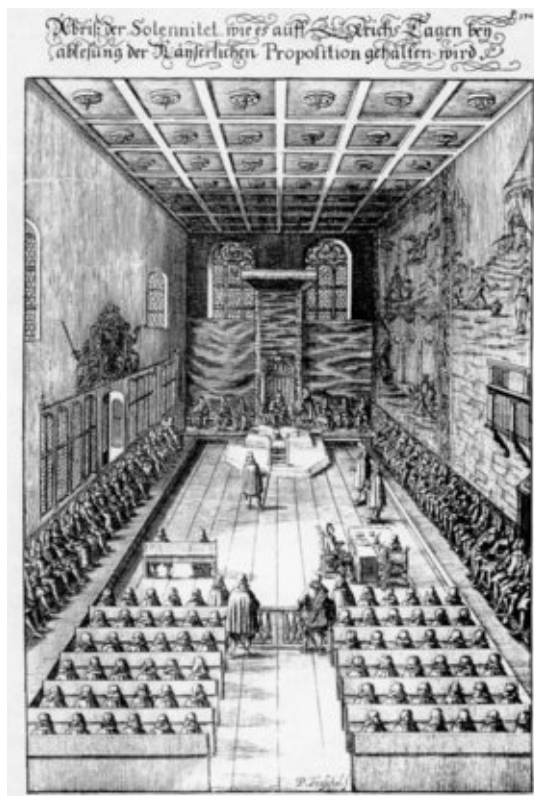
³⁶¹ I u tohoto překladu se těžko hledá správný český ekvivalent. Doslovný překlad by totiž znamenal „s komisařem“. Proto se nadále budu držet termínu zastupující či vedlejší komisař.

³⁶² Srov. K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 90.

³⁶³ Srov. M. PIENDL, *Prinzipalkommissariat*, s. 170.

Ceremoniálu podléhalo naprosto všechno. Od vlastního příjezdu nového principálního komisaře, přes záležitosti týkající se čtení jmenovacích listin a uvádění do úřadu, až k fixně stanovenému sněmovnímu zasedacímu pořádku. Na něm je nejvíce patrné, jak byli jednotliví účastníci zasedání přísně odděleni podle své důležitosti. Při čelní stěně sálu stál pod baldachýnem trůn, na kterém seděl v době jednání císař, jenž byl zpravidla zastoupený principálním komisařem. Přímo vedle něj měl místo jeho zástupce. Tato čelní pozice byla od ostatních oddělena stupínky a vedl k ní koberec. Za nimi pak měli svá sedadla členové kolegia kurfiřtů či případně jejich vyslanci. Při levé straně jednacího sálu seděla jednotlivá světská říšská knížata, po jeho pravé straně pak knížata duchovní. Zástupci říšských měst pak měli svůj prostor v popředí na dlouhých lavicích.³⁶⁴

Obr. č. 19: Pohled na zasedání říšského sněmu podle mědirytu Petera Troschela.³⁶⁵

K náležitě reprezentaci každého principálního komisaře patřila i povinnost udržovat si v Řezně svůj dvůr, což vyslanecký post dále prodražovalo. Velké finanční výdaje s sebou neslo i ubytování. Principální komisaři již od šedesátých let 17. století trvale obývali palác přilehlý ke kostelu sv. Jimrama. Ten byl podle soudobých svědků takový, že „...welches

³⁶⁴ Srov. W. FÜRNRÖHR, *Der immerwährende Reichstag*, obrazová příloha, nečíslováno

³⁶⁵ Obrázek převzat ze stránek http://de.wikipedia.org/wiki/Reichstag_%28HRR%29. Staženo dne 13. června 2008.

*seiner Geeümigkeit und des aussern und innerlichen Aussehens, wie auch der zu observierung des Hergebrachten Ceremoniels adaptirten abtheilung halber hierzu bequem und tauglich ist...*³⁶⁶ To jistě svědčilo o tom, že tento palác byl vhodný k pořádání různých slavností, bálů, koncertů nebo operních představení, které v období baroka dokreslovaly představu o plnohodnotném životě na aristokratickém dvoře.

VI.2.IV. Plat principiálního komisaře

Jak již bylo uvedeno v úvodu, finanční zabezpečení principiálního komisaře nebylo podobně jako v případech mnoha vyslanců příliš stabilní. Císař neměl mnoho volných peněžních prostředků, aby mohl své diplomaty včas a řádně vyplácet, takže se předpokládalo, že si tito habsburští zástupci budou na úhradě svých nákladů spolupodílet. Například Jiří Adam z Martinic za svou diplomatickou kariéru v Itálii, Anglii a Polsku zaplatil 300 000 zlatých z vlastní kapsy a Antonína Floriana z Liechtenštejna přišel roční diplomatický pobyt na 16 000 zlatých.³⁶⁷ Vyslanci tuto skutečnost samozřejmě nenesli příliš dobře a snažili se přisun peněz zvětšit. Za nejčastější argumentaci pro zvýšení jim sloužilo to, že nemohou zachovávat „*kaiserliche Dekorom*“, čímž habsburská prestiž trpí.³⁶⁸

Platby od císaře navíc byly rozděleny na dvě skupiny. První z nich tvořily tzv. „*Reise- und Ausstafierungsgeldern*“, které byly vyplaceny jednorázově před začátkem dané diplomatické mise. Druhou skupinou byly tzv. „*Subsistenzgeldern*“, jež začaly být spláceny v momentě vlastního startu mise a byly hrazeny zpravidla ve čtvrtletních intervalech.³⁶⁹

Podobně tomu bylo zřejmě i u úřadu principálního komisaře. Zatímco údaj o první sumě se bohužel nepodařilo ve vídeňských archivech vypátrat, částka tzv. „*Subsistenzgeldern*“ přiznaná Ferdinandovi Augustovi z Lobkowicz je známá. Principálnímu komisaři podle zápisů v „*Hofzhamtsbücher*“ náležel roční příspěvek 20 000 zlatých.³⁷⁰ Ty byly vypláceny ve splátkách zpravidla ve dvou různých intervalech. Splátkový rytmus první varianty byl dvě splátky po 10 000 zlatých, ve druhém případě dostával Ferdinand August z Lobkowicz ve

³⁶⁶ Srov. Rudolf REISER, *Regensburg - Stadt mit Vergangenheit. Eine Kulturgeschichte bis 1810*. Regensburg 1997, ISBN 3-7917-0531-8, s. 137.

³⁶⁷ Srov. K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 176.

³⁶⁸ Srov. TAMTÉŽ, s. 169.

³⁶⁹ Srov. TAMTÉŽ, s. 162.

³⁷⁰ Srov. Hofkammerarchiv (dále jen HKA) Wien, Hofzhamtsbücher, Band 136-141. Konkrétní důkaz přináší například zápis pro rok 1692: „...*Ihro fürst.[lichen] gnaden herrn Ferdinand fürsten von Lobkowitz ieszigen Kay:[serlichen] Principal Com[m]issaris auf gemelten Reichstag zu Regensburg lauth zway Quittungen hiebey, und kay:[serlichen] befelch bey vorgehenter Raittung Sub. N:[umero] 1133 an den Jährlich vom 6. febr:[urar] diß Jahres Su:[mma] 20 000 anfangenten Subsistenz zalt biß Enndt Augusti zehentausent gulden. Id est 10 000 RR.*“ HKA Wien, Hofzhamtsbücher, Band 137, položka 1154.

čtyřech splátkách 5 000 zlatých.³⁷¹ Lobkowiczův zástupce v pozici druhého komisaře „ConCommissaria“ na tom byl o poznání hůře. Tomu Leopold I. přiznával roční plat 3 600 zlatých ve 12 splátkách.³⁷²

Pokud výše uvedenou částku porovnáme s prostředky, které měly k dispozici ostatní vyslanci, tak zjistíme, že zastoupení na říšském sněmu bral císař velmi vážně. Svému principiálnímu komisaři přiznal tolik peněz, kterými mimo něj disponovali pouze další vyslanci tzv. první kategorie, mezi něž patřili císařští zástupci v Madridu, Paříži a Londýně. Ti dostávali 1000 až 1500 zlatých měsíčně.³⁷³ Ostatní vyslanci si zpravidla museli vystačit s poloviční částkou. Jejich hmotnou situaci však mohly pomoci vyřešit alespoň mimořádné odměny za kvalitně odvedenou práci. Jan Maxmilián z Lamberka obdržel od císaře za svou činnost během mírových jednání vedoucích k uzavření Vestfálského míru odměnu ve výši 50 000 zlatých, hrabě Leopold Josef Šlik byl v roce 1698 obdarován sumou 40 000 zlatých za svůj podíl na jednáních ve Sremských Karlovcích.³⁷⁴ Přesto však byl jakýkoli vyslanecký post hlubokým zásahem do rodinných financí.

VI.2.V. Ferdinand August z Lobkowicz jako principální komisař očima jmenovací listiny a císařské instrukce

„...deß hochgebohrnen unßeres lieben Oheimb und fürstens auch geheimben Raths Ferdinand herzogen in Schlesien, zu Sagan fürsten und Regierern des Haußes Lobkowitz, gefürsten grafen von Sternstein, herr aus zu Chlumiz und Raudnitz an der Elbe...“³⁷⁵ se podle císařské jmenovací listiny ujal uvolněného úřadu principálního komisaře dne 16. prosince 1691, když nahradil v této funkci zemřelého Heřmana markraběte Bádenského. Ve skutečnosti však do úřadu nastoupil až v únoru roku následujícího, kdy dorazil do Řezna.

³⁷¹ Tento příklad dokládá zápis v tzv. Gedenksbücher k roku 1692: „*Kay. [serlichen] befelch an daß hoffzahlamt dem Fürsten von Lobkowitz, alß kayserlichem Plenicipo Fentiaro zu Regensburg zur ordinari subsistenz quartaliten fünftausendt gulden erfolgen zulassen.*“ Srov. HKA Wien, Gedenksbücher, Reichsreihe, Band 1686-1684.

³⁷² Srov. například zápis pro rok 1691: „*Johann Friedrich Edlen Herrn von Seilern kay:[serlichen] ConCommissario auf dem Reichstag zu Regensburg, an dessen Deputat die gebühr von 27. September 1670 biß dito diß Jahrs, auf zwölf quittung abgestat mit dreÿtausent sechs hund.[ert] gulden . Id est 3600 RR.*“ HKA Wien, Hofzahlamtsbücher, Band 136, položka 1137.

³⁷³ Srov. K. MÜLLER, *Das kaiserliche*, s. 167.

³⁷⁴ TAMTÉŽ, s. 174.

³⁷⁵ Srov. jmenovací listinu do úřadu Principálního komisaře pro Ferdinanda Augusta z Lobkowicz vydanou císařem Leopoldem I. k datu 16. prosince 1691, která je uložena v kopii ze 16. ledna 1692 v SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRRA, sign. A 91, folio 58. Edice této instrukce byla též publikována. Tomáš FOLTÝN, *Ferdinand August z Lobkowicz. K funkci hlavního komisaře na říšském sněmu v Řezně*, in: Jiří KUBEŠ (red.), *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750). Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů*, Pardubice 2007 (= Prameny k dějinám Pardubického kraje 3), s. 53-72, ISBN 978-80-7194-929-9.

Podle uvedené jmenovací listiny v sobě spojoval veškeré vlastnosti, které správný vyslanec měl mít.³⁷⁶

Ferdinand August měl dále na říšském sněmu přímo spolupracovat se svým zástupcem, kterým byl Jan Fridrich ze Seilernu.³⁷⁷ Společně jim císař dále dával na vědomí, že mají pokračovat v dosavadní císařské politické linii, účastnit se veškerých jednání a podílet se na rozhodování o důležitých záležitostech, které byly na sněmu projednávány. Zároveň zde Leopold I. upozorňoval na to, že se mají během své nepřítomnosti či velkého zaneprázdnění navzájem zastupovat.³⁷⁸ Soudě podle dochované korespondence k tomu alespoň na počátku působení Ferdinanda Augusta příliš často nedocházelo.³⁷⁹

Pro poznání úkolů Lobkowiczovy mise nemá však tato listina velkou vypovídací hodnotu. Mnohem důležitější informace je možné nalézt v císařské instrukci, která přesně specifikovala Lobkowiczovy úkoly.³⁸⁰ Tento typ normativního pramenu však stojí zatím podobně jako instrukce cestovní či vzdělávací mimo hlavní zájem badatelské obce.³⁸¹

Instrukce císaře Leopolda I. pro nastupujícího principálního komisaře Ferdinanda Augusta z Lobkowicz byla datována 19. prosince 1691. Po úvodních vstupních formulacích následují nejprve obecné fráze o tom, že Ferdinand August byl tím nejvhodnějším kandidátem na uvedený post.³⁸² Hlavním těžiště této instrukce lze rozdělit na dvě oblasti. První, a jak z jejího textu vyplývá, důležitější sférou byla nařízení týkající se ceremonálních záležitostí, druhá

³⁷⁶ „...bekanten Capacität, devotion eÿfer und geschicklichkeit sezende gnädigsten vertrauen S.[einen] L[ie]bd[en] dahin außgesehen, undt verordnet haben, daß Sie dem allgemeinen Vatterland zu dienst und besten, auch Unß zu gehorsambsten Ehren an unser Statt, und alß unßeer Kay.[serlichen] Principal Commissarius, sambt unsern vorhin mit...obgelmelten Reichstag beÿ wohnen...“. Srov. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRR, sign. A 91, folio 58.

³⁷⁷ K osobě Jana Fridricha ze Seilernu srov. pozn. č. 349. Ve jmenovací listině je tato požadavek na tuto spolupráci formulován následovně: „...Daß wir dannach S.[einen] L[ie]bd[en] alß unserem Kay.[serlichen] Principal Commisario, und neben ihro gedachten unsern Reichs Hoffrath von Seilern, alß unsern ConCom[m]issario samvt und sonders unsere Vollkom[m]ene macht und gewald gegeben.“ TAMTÉŽ.

³⁷⁸ „...mit gevollmächtigten Concom[m]issario ins gesambt oder in abwesenheit oder verhinderung deß einen durch den anderen absonderlich gehandelt...“. TAMTÉŽ.

³⁷⁹ Jisté náznaky se však dají nalézt na konci jeho působení. Podle podpisů vložených pod dopisy, tedy resp. relacemi, které byly ze Řezna posílány do Vídně k císaři se zhruba od konce roku 1697 objevuje pouze podpis Jana Fridricha ze Seilernu. Tyto dopisy se nalézají v Haus-, Hof- und Staatsarchiv (dále jen HHStA) Wien, Reichskanzlei - Prinzipalkommission Berichte, fasc. 32a-33c.

³⁸⁰ HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Instruktionen, fasc. 1. Zde se nalézají i instrukce pro další Principální komisaře. Jeden z opisů instrukce pro Ferdinanda Augusta z Lobkowicz se nachází i v SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRR, sign. A 31.

³⁸¹ Těmito instrukcemi se ve svých studiích zabýval hlavně autor této práce. Srov. Tomáš FOLTÝN, *Cestovní instrukce*, s. 74-116 nebo v poslední době TÝŽ, *Výchova*, s. 163-180. Dále srov. např. Jiří KUBEŠ, *Colloredové z Wallsee a jejich pokus o integraci do prostředí panovnického dvora v habsburské monarchii (Edice instrukcí Jeronýma Colloreda o výchově jeho nejstaršího syna z let 1723-1725)*, in: Sborník prací východočeských archivů 11, 2007, s. 37-63. ISSN 231-6307. Srovnání s instrukcemi pro další dvorské úředníky nabízí I. PANGERL – M. SCHEUTZ – T. WINKELBAUER (Hg.), *Der Wiener Hof*.

³⁸² „...daß anfangs erwehnter Hertzog zu Sagan seinem bekannnten Eÿfer, Treue und geschicklichkeit nach, diese hohe Function rühm- und nutzlich versehen werde...“. Srov. HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Instruktionen, fasc. 1

rovina se pak týkala bezprostředního chodu úřadu a úkolů, které se měl Ferdinand August během sněmu pokusit naplnit.

V instrukci je nejprve podrobně popsán postup, jakým se měl Lobkowicz po svém příjezdu legitimovat ostatním účastníkům říšského sněmu. Prvním úkolem bylo seznámit se se svým zástupcem Janem Fridrichem ze Seilernu. Následovala návštěva dalších vyslanců říšských knížat a významných stavů, kde se Ferdinand August měl prokázat jmenovacím dopisem podepsaným císařem. Císař dále nařizoval, aby Lobkowicz tento dopis odeslal na mohučské říšské direktorium,³⁸³ aby mohl být oficiálně potvrzen ve funkci a zároveň ji začít vykonávat.

Aby byl Ferdinand August řádně uvítán a dále také proto, aby mohl náležitě přijímat návštěvy, tak ho instrukce upomínala, že by se měl u Seilerna snažit dozvědět, jak probíhaly tyto aktivity u jeho předchůdce markraběte Bádenského. Jednalo se zejména o chování na recepcích, jakým způsobem má být doprovázen k jednotlivým vyslancům, jak se chovat na slavnostech a dalších ceremoniálech.³⁸⁴ Výše uvedené oficiální uvítání a veřejné legitimování mělo také svá přesná pravidla. Aby mohla být nastupujícímu principálnímu komisaři jako přímému zástupci císaře projevována náležitá důstojnost, musel být uvítán zástupci všech říšských kolegií a ne pouze zástupci mohučského direktoria.³⁸⁵

Dále ho císař upozorňoval na fakt, že post principálního komisaře je nadřazený ostatním vyslancům a také dalším císařským diplomatům, již mohli přes Řezno projíždět. Tato přednost vyplývala ze starých práv a byla podle všeho bedlivě sledována. Vyslanec si tento fakt měl stále uvědomovat a využívat ho například při stolování či přijímání návštěv. Jediným člověkem, se kterým Ferdinand August směl jednat beze všech možných ceremoniálních náležitostí, byl jeho zástupce.³⁸⁶ Od ostatních vyslanců si principální komisař měl udržovat

³⁸³ Mohučské arcibiskupství drželo již od středověku kurfiřtský hlas, který byl kodifikován Zlatou bulou císaře Karla IV. Mohučský kurfiřt byl říšským arcikanclérem, tzn. že byl oficiálně hlavou říšské kancláře a jeho jménem vycházely všechny říšské písemnosti. Ve sledovaném období si drželo svůj velký význam, i přesto, že počet kurfiřtů stoupal. Zasloužil se o to zejména mohučský arcibiskup Jan Filip ze Schönbornu (1605-1673).

³⁸⁴ „Und gleichwie nun darauf unser gewollmächtigter Principal= Commissarius sowohl nahmens des gesamten Reichs, als von denen gesandten insbesondern wird bewillkommet, und visitiret werden; also hat er von unserem Concommissario die umbständliche information einzuziehen, wie es bey der reception, und begleitung der Chur= und fürstlichen, auch Städt[isch]^{en} Gesandten und abgeordneten, in denen Solennen Deputationen, und Particular- heimbsuchungen von Weyl[and] unsers Principal=Commissaris des Marggrafen von baaden L[ie]bd[en] gehalten worden,...“ HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Instruktionen, fasc. 1.

³⁸⁵ „...auch dahin zu sehen, daß auf beschehene notification an das Reich, und erfolgter Legitimierung seiner Persohn, die bewillkommung nomine Imperis nicht durch das Chur Maynzische Directorium allein, sondern durch eine formal Reichß Deputation aus allen dreyen Reichßcollegys, verrichtet werde, allermassen solches unseres Principal= Commissaris höchster character und dignität erforder...“ TAMTÉŽ.

³⁸⁶ „...und hat unseres Principal=Commissaris L[ie]bd[en] bey dergleichen Deputation sowenig, als bey empfangenden particularvisiten, noch auch bey der Taffel, oder in was für occasion es immer seyde, denen Chur- und fürstlichen, oder auch unsern oder andern Königlichen] durchreysenden, oder allda Subsistirenden Ministris und abgesandten in dero behausung die oberhand zu geben, sondern hierinn, und allen andern fällen der alten observanz gemäß das decorum unserer höchstansehenlichen Kay[serlich]^{en} Principal= Commission oder representation genau ist zu beobachten, wie Sie dann auch der dasigen gewohnheit nach denen Chur= und

jistý odstup: „...*die Rede an beyde mit behöriger distinction von denen gesandten zu richten seyn wird.*“³⁸⁷

Dále zde byly řešeny i otázky týkající se náboženských záležitostí, přesněji řečeno účasti na mších. Instrukce nařizovala, aby je navštěvoval společně se Seilernem. V kostele měli jít přímo na své čestné místo, nejlépe v prostorách horní oratoře.³⁸⁸

Základní idea, která je patrná ve všech jednotlivých nařízeních týkajících se ceremoniálních záležitostí a s níž je úzce provázána i císařova snaha po přesném určení své i komisařovi reprezentace, je jasná a obecně platila pro veškeré diplomatické legace. Každý vyslanec se měl chovat tak, aby dodržoval léty prověřené způsoby chování a vystupování a tím nesnižoval autoritu císaře.³⁸⁹

Úkoly, které jsou provázány s bezprostředním chodem úřadu principálního komisaře se oproti těm předešlým jeví o poznání stručnější, přesto však i ony přinášejí zajímavé informace. Nejprve zde císař nového principálního komisaře upozorňoval, že by se měl snažit znovu pozvednout císařovu autoritu na říšském sněmu.³⁹⁰ Dále tato instrukce stanovovala jednotlivé záležitosti říšské politiky, které chtěl císař na sněmu přednostně projednávat. Šlo zejména o otázky říšské ústavy, veřejné bezpečnosti („*punctus securitatis publica*“), mincovnictví a nalezení kompromisu při hledání vhodného umístění komorního soudu a ostatních záležitostí spojených s těmito otázkami. Císař dále kladl knížeti na srdce, že by se měl zejména během různých jednání se zástupci kurfiřtského kolegia vyvarovat rychlých negativních soudů a spíše svá stanoviska zobecňovat: „...*daraus Kein Negotium zu machen, sondern vielmehr darvon zu abstrahiren.*“³⁹¹

Důležitá upozornění se týkala i zabezpečení zpráv, relací z jednání a dalších materiálů vzniklých při říšských rokování, které měl Ferdinand August posílat císaři do Vídně. Kvůli obavám z možného prozrazení obsahu korespondence bylo nařízeno, že se tyto důležité

fürstlich“^{en}, oder anderer Ständen Ministris keine revisita zu erstatten haben.“ TAMTÉŽ. K významné funkci stolování ve smyslu ceremoniálních náležitostí srov. například Josef HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550-1650)*. České Budějovice 2000, ISBN 80-7040-462-0.

³⁸⁷ Srov. HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Instruktionen, fasc. 1.

³⁸⁸ „*Wie Sie dann in specie auch Sorge tragen, und verfügen werden, so oft bey haltung des Te Deum, oder andern actibus solennioribus in denen Kirchen, unser Kay[serlich]e Commission majoris decori ergo sich in corpore einfindet, dabey auch unser Concommissarius stracks nach S[einer] L[ie]bd[en] loco decenti, er decenter adaptato gesetzt, oder da es des orths gelegenheit halber sich anderster nicht so wohl fügete, von deroselben in das Obere oratium mitgenommen, und Ihme die der orthen in denen Kirchen gewöhnliche Ehren erwiesen werden.*“ TAMTÉŽ.

³⁸⁹ „*alles auf den alten fuß zu richten, und nechst S[einer] L[ie]bd[en] nicht minder in dessen Persohn unsere Kay[serlichen] autorität*“ TAMTÉŽ.

³⁹⁰ „*Allermassen es dann auch zu wiedererhebung unserer Kay[serlich]en Commission gebührenden ansehens gereichen.*“ TAMTÉŽ.

³⁹¹ Srov. TAMTÉŽ.

dokumenty mají posílat pouze po ověřených a důvěryhodných osobách. Pouze v případech nouze připadala v úvahu jiná eventualita. Tou bylo jejich posláni pomocí rakouského vyslanectví, které mělo na sněmu stejné zájmy jako císařská strana.³⁹²

Nařízení obsažená v instrukci dále reflektovala i osoby či strany, se kterými měl Ferdinand August v Řezně spolupracovat. Vyjma již několikrát zmíněného Jana Fridricha ze Seilernu, který se kromě dalších úkolů staral i o zapisování korespondence do komisiální registratury a její vedení, se v rámci Lobkowiczovy kanceláře jednalo o jejího správce a další řadové úředníky. Z hlediska zástupců ostatních říšských stavů záleželo císaři na tom, aby se Ferdinand August snažil přednostně spolupracovat zejména s vyslanci zastupujícími kurfiřty trevírského, bavorského, braniborského a falckého a dále pak s představiteli Burgundska a švédsko-brémskými.³⁹³ Závěrem své instrukce císař upozorňoval, že má kníže z Lobkowicz ve svém úřadu postupovat podle svého vědomí a svědomí.

Ve vídeňském Haus-, Hof-, und Staatsarchivu se dochovala celá řada vstupních instrukcí určených pro jednotlivé principální komisaře. Badatelům se zde tak nabízí unikátní možnost tato nařízení prozkoumat a navzájem je porovnat. Pro sledované téma je však plně dostačující porovnat instrukci adresovanou Ferdinandovi Augustovi z Lobkowicz s instrukcí pro jeho předchůdce Heřmana markraběte Bádenského a nástupce Jana Filipa z Lamberka. První z nich byla datována k 29. listopadu roku 1687 a jedná se spíše o koncept vlastního originálu instrukce. Tuto domněnku je možné podložit velkým množstvím přípisů či naopak škrty v textu. Instrukce pro kardinála Lamberka pak byla sepsána 20. března 1700.³⁹⁴ Na první pohled lze srovnat jejich rozsah. Instrukce pro Ferdinanda Augusta z Lobkowicz a pro Jana Filipa z Lamberka byly přibližně stejně dlouhé (jejich rozsah je 10 stran), nařízení směřovaná k rukám Heřmana Bádenského jsou asi o 2 strany delší.

Již první pasáže nabízejí zajímavé srovnání podmínek, za niž jednotlivý komisaři nastoupili do svých úřadů. Zatímco Lamberk získal tento post kvůli odstoupení svého předchůdce, tak Heřman Bádenský i sledovaný Ferdinand August z Lobkowicz nastoupili do pozice principálního komisaře buďto přímo po úmrtí, či kvůli těžké nemoci předchozího

³⁹² „...die hinwiederumb abgebende relationes neben andern ausfertigen Schriften und actum, bevorab wann etwas geheimes vorfallet, durch keine andere, als verpflichtete Persohnen, dait alles desto mehr in gehöriger Enge verbleiben möge, expediren lassen, wie nicht weniger in allen unsern dienst betreffenden Sachen, neben dicker gemeltem unserm ConCommissario auch mit unserer Österreich[isch]^{en} gesandtschaftt, als welchen allen einerley interesse...“ TAMTÉŽ.

³⁹³ „... und mit unß respe allyrter Ständen gesandtschaftten, bevorab mit dem burgundischen, Chur Trier= Chur= bayrer= Chur = Brandenburg= und Pfaltzischen, auch annoch mit dem Schweden bremischen, so viel unser dienst es erheischet, oder zulasset, gutte correspondenz und vertraulichkeit zu pflegen, und Sie bey gutten intentionen zu erhalten befließen seyn werden.“ TAMTÉŽ. K této problematice srov. dále poznámku č. 407.

³⁹⁴ Obě tyto instrukce jsou podobně jako instrukce náležející Lobkowiczovi uloženy v HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Instruktionen, fasc. 1.

vyslance.³⁹⁵ To ale nebylo nijak neobvyklé. Při podrobnějším porovnání dat úmrtí jednotlivých principálních komisařů s ukončením jejich působení ve funkci, respektive s nastoupením dalšího vyslance, zjistíme, že většina z nich trávila na zasedáních říšského sněmu poslední léta svého života. Proto se jeví jako zajímavé, že Ferdinand August z Lobkowicz nastoupil do úřadu poměrně mlád – bylo mu teprve 37 let a své působení ukončil přechodem do funkce císařovna nejvyššího hofmistra.³⁹⁶

Po záležitostech spjatých s nástupem do funkce v každé instrukci pokračoval výčet úkolů a povinností. Jak již bylo uvedeno v předešlém oddíle, tak v instrukci pro Ferdinanda Augusta nejprve následovaly otázky ceremoniálu a následně pak popis jednotlivých úkolů spjatých s bezprostředním chodem úřadu. Tento systém u dalších dvou instrukcí není naplněn. Jednotlivé otázky dotýkající se ceremoniálu a reprezentace principálního komisaře jsou s jeho úkoly různým způsobem promíchány. Z uvedených důvodů bude pro tento přehled lepší postupovat v rámci těchto dvou instrukcí v pořadí, jakým byly sepsány – to jest od začátku do konce a vybírat pouze klíčové aspekty vyplývající ze stanovených úkolů.

V instrukci pro Heřmana Bádenského se na čelním místě objevila nařízení, která byla spjata se snahou přivést sněm ke konstruktivnějším jednáním. Doslova se měl principální komisař snažit vyřešit důležité záležitosti ke spokojenosti císaře, aby mohl být tento sněm, který podle něj plynul neplodně, ukončen: „*angefangene wichtige materien zum gedeülichen schluß gebracht, und dieser so langweiner Reichstag nicht ganz unfruchtsbarlich vergehen, und geendiget worden möge.*“³⁹⁷

³⁹⁵ Pasovský biskup a principální komisař Sebastian z Pöttingu na tom byl ze zdravotního hlediska a svého stáří tak špatně, že se musel nechat transportovat do své rezidence v Pasově, z obavy, že by tuto cestu sám nezvládl. Srov. instrukci pro Heřmana Bádenského „...*unsers vorigen Principal Commissari des Bischoffen zu Passau andl. so wohl hohen alters halber, alß durch an, der schwere zufälle, in solchen kummerlichen zustandt, und an leibs und gemüthskräfte der gestalt geschwächet worden, daß Sie nicht allein zu ihrer besserer pflegung, sich von Regensburg weg nach ihrer gewöhnlichen Residenz Passau transportiren lassen.*“ HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Instruktionen, fasc. 1. Císaři bylo jasné, že pasovský biskup nemá již dostatek sil na to, aby se do své funkce vrátil: „...*zu gnugsamben kräfte widerumb zu gelangen, wo mit Sie diesen hohen stelle und deroselben anklebende Vielfälligen negotis der gebühr weiter vorstehen könnte...*“ TAMTÉŽ. V instrukci pro Lobkowicze byla příčina jeho nástupu vysvětlena mnohem stručněji: „...*Nachdem auf jüngst erfolgtes zeithliches ableiben Wej[land] des Tit[ulus] Hermann Marggrafens von Baaden...*“ TAMTÉŽ. V instrukci pro kardinála Lamberka se objevilo pouze prohlášení o převzetí titulu a apel na to, aby se Lamberk co nejrychleji vydal do Řezna a nastoupil do funkce. Srov. „*nachdem dieselbe unß zu gehousten ehren, und zu bezeüigung der zu unsern und der Vatterlands diensten tragenden bekannten Eifers unßer Kayl. Ppal.: Repraesentation bej noch fürwährenden Reichstag zu Regensburg als unser kayl. P[rinci]Pal.: Commissarius zu übernehmen...*“ a dále „...*Wür g[nä]d[i]gst] für gutt befinden daß dieselbe sich ihne längeren verzug nach gedl.[?] Regensburg erheben, und dero function würcklich antretten...*“ TAMTÉŽ.

³⁹⁶ Srov. data úmrtí a nástupu jednotlivých vyslanců v knize W. FÜRNRÖHR, *Der immerwährende Reichstag*, s. 77.

³⁹⁷ Srov. instrukci pro Heřmana Bádenského uloženou v HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Instruktionen, fasc. 1.

Dále v jeho instrukci následovala opatření vedoucí k tomu, aby se nový vyslanec správně legitimoval. Tato nařízení byla obdobného rázu jako u Ferdinanda Augusta z Lobkowicz, s tím rozdílem, že v jeho instrukci není direktivně jmenováno to, že by měla být po ukázání vyslancům kurfiřtů a ostatních stavů odeslána na mohučské direktorium.

Následují informace o tom, že by měl Heřman Bádenský plně respektovat císařské zájmy, zevrubně zjistit, jakým způsobem probíhají jednání říšského sněmu a apel, aby císaře čas od času („von Zeit zu Zeit“) informoval o průběhu jednání sněmu a hlavně o oznámeních, které zveřejňovalo mohučské direktorium. K nejdůležitějším otázkám, které podle císaře musel na sněmu řešit, potom patřily záležitosti týkající se mincovnictví, veřejného práva a dalších záležitostí. V tom se tato instrukce plně shodovala s tou, jež náležela Lobkowiczovi. Navíc se zde však objevily požadavky na řešení situace při říšských hranicích s Francií. Ve všech těchto záležitostech měl spolupracovat se svou kanceláří a zejména se svým zástupcem.

Oproti této instrukci byla primární nařízení pro Jana Filipa z Lamberka více podobná těm pro Lobkowicze. Na úvod se totiž také zabývala ceremoniálními záležitostmi, zejména odpovídajícím přivítáním nového komisaře. Jako u dalších sledovaných instrukcí zde byl patrný apel na správný postup při vlastní legitimaci. Opět se měl náležitě představit zástupcům jednotlivých říšských stavů a také členům své kanceláře a obzvláště svému zástupci „concommissariovi“. Z dalších ceremoniálních otázek ho císař upozorňoval na možné problémy s francouzským vyslancem, a žádal ho proto o obezřetnost. Problémy zde byly ilustrovány na příkladu jeho předchůdce, kdy francouzský vyslanec odpíral prokázat náležitou čest, byl drzý a snažil se i dalším způsobem dát najevo svoji převahu: „...auch dem dortigen französen Ministro Ihre ankufft notificiren lassen solten, nachdemahlen dieser sowohl, als dessen nachster vorfahrer bey dahiger abgesandschafft, nicht nur unserem ConCommissario, sondern auch unseren Principal – Commissaris die gewohnliche Ehr zu verweigern sich neüerlich angemasset, und sogar bey deisen leztern in Ihren behausungen die oberhand zu pratendiren angefangen.“³⁹⁸ Císař navrhoval tyto záležitosti vyřešit tím, že se domluvilo nějaké neutrální místo, kde by se odehrál ceremoniál společného příjezdu.³⁹⁹ Otázkám přednosti v rámci různých jednání se věnovaly i další pasáže.

V rámci politických jednání císař nařizoval Lamberkovi zejména aktivitu v otázkách zabezpečení říšských hranic. Jednalo se zde hlavně o kvalitní zásobení pevností Philipsburg a

³⁹⁸ Srov. HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Instruktionen, fasc. 1.

³⁹⁹ „...einen dritten Orth zur zusammenkunfft zu bestimmen sich bereden lassen.“ TAMTÉŽ.

Pehl,⁴⁰⁰ které byly po míru v Rijswiku odstoupeny ve prospěch Říše. Císař si zde povzdechl, že je škoda, že tyto pevnosti nepřipadly přímo jemu či rodu Habsburků: „...*daß selbige vestungen nicht unß oder unserem erzhauß übergeben /:womit WÜR auch sehr wohl zu frieden:/ beÿhalten wurden...*“⁴⁰¹ Tyto pevnosti by měly být podle instrukce náležitě zabezpečeny dělostřelectvem, municí a proviantem, protože v případě napadení by opět stály v první linii. Sněm by toto měl řešit s ohledem na obecné blaho obyvatel Říše.⁴⁰²

Další nařízení se týkala náboženské situace ve Falci, kde se projevovalo nedorozumění mezi zástupci kurfiřtství falckého a protestanty v řešení sporných otázek. Principální komisař měl při jejich řešení postupovat opatrně, neboť se jednalo o delikátní a důležité záležitosti.⁴⁰³

Pokud se vrátíme zpět k instrukci určené pro Heřmana markraběte Bádenského, tak zde nalezneme další společné rysy ať už s nařízením adresovanými Ferdinandovi Augustovi z Lobkowitz, tak i těmi, jimiž byl pověřen Jan Filip z Lamberka. S prvním z nich pojí tuto instrukci upozornění na fakt, že by se veškeré materiály odesílané z Řezna měly posílat do Vídně pouze po důvěryhodných osobách.⁴⁰⁴ Dalším společným rysem, nyní již s oběma instrukcemi, je tlak císaře, aby vyslanci dbali na to, že se ostatní mají uchovávat autoritu císaře a respektovat ho: „...*wirdt er dennselben gemäß, zu erhaltung unserer kayser. authoritet und höchsten respects zu tractiren seÿn...*“⁴⁰⁵ K tomu přispívalo již několikrát zmíněné dodržování nepsaných pravidel při hodování u bohatých tabulí, role doprovodu a dalších norem reprezentace a ceremoniálu.

Zajímavou analogií s instrukcí určenou Lamberkovi byl poukázání, že by si měl císařský zástupce dávat pozor, aby si stále držel přednost před francouzským vyslancem: „...*Was diesem nach dne französ:[ischen] plenipotentiarium angehet, ist errinerlich, daß von diesem die königl.[lichen] französ.[ischen] zu Regensburg anwesende Ministri Ihnen niemahlen*

⁴⁰⁰ Jedná se o pevnost Phillippsburg na území dnešního Bádenska-Würtemberska. Pehl se bohužel nepodařilo specifikovat.

⁴⁰¹ TAMTÉŽ.

⁴⁰² „...*womit dann dieselbe dem ersten anfall allzeit wiederumb offen stehen; so wollen der nadl. Ihnen dieses beÿ allen gelegenheiten beweglich zu gemüth führen, und unabläßig darauf antragen, daß nicht allein zu deren versehung mit artillerie, munitio, proviant und dergleichen Nothwendigkeiten einige Römer – Monath bewilliget, sondern auch deren besatzung beständig stabiliret werde.*“ TAMTÉŽ.

⁴⁰³ *Ferner ereÿgenet sich keine geringe Mißverständnuß und Spaltung unter denen Ständen beederley Religionen, wegen des von Churpfalz L[ie]bd[en] in denen Pfälzischen landen einführend exercity Simultanei, allerseitig Gottesdienst, immassen das corpus Statuum protestantium sich bereits verlauten lassen, zu keine gemeinsahnen deliberation schritten zu wollen, dafern diese Sach nicht auf den fuß des Jahrs 1618., welcher Ihrer Meinung nach in puncto religionis in denen Pfälzischen landen ziel und Maaß setze, redressirt werden wolte; und weilen dieses einesehr delicate und wichtige Sach ist...* Srov. HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Instruktionen, fasc. 1.

⁴⁰⁴ „...*die hinwiderumb abgebende relationes neben anderen außfertigenden schrifften und acten, bevorab wan etwas geheimb vorkommet, nur durch verpflichtete Persohnen expedieren lassen werden, damit alles in gehöriger enge verbleiben möge...*“ TAMTÉŽ.

⁴⁰⁵ TAMTÉŽ.

*einfallen lassen, bey unseren principal Commissaris die oberhand zu begehren...*⁴⁰⁶ Naopak zvláště dobré vztahy by si měl udržovat s členy kurfiřtského kolegia. Proto se tu narodil od ostatních instrukcí objevil návod, jak s nimi má principální komisař rozmlouvat. Na konci se pak objevil přesný výčet legací, se kterými by měl přednostně jednat. Šlo o zástupce kurfiřtství bavorského, trevírského, falckého a dále vyslance Burgundska, Salzburska, Brunšvicka a švédského Brémska. O tom, že skupina hlavních spolupracovníků císařské strany byla ve sledovaném období stálá a příliš se neměnila, svědčí to, že stejní zástupci jsou uvedeni i v instrukci pro Ferdinanda Augusta z Lobkowicz.⁴⁰⁷

Jak je patrné z předchozího textu, mezi instrukcemi, které byly určeny principálním komisařům, lze nalézt určité podobnosti a to zejména ve sféře ceremoniálních záležitostí. Naopak se celkem pochopitelně trochu rozcházel v dílčích nařízeních týkajících se samotné náplně činnosti císařských vyslanců. To je opodstatněné politickou situací v říši, která se v průběhu čtyřiceti let, kdy tři zmínění principální komisaři působili ve svém postu, měnila. Závěry tohoto shrnutí je možné vyjádřit citátem z instrukce určené pro Heřmana markraběte Bádenského. Ten specifikoval, co by mělo být největší snahou každého císařského vyslance: „...*das decorum unser hochst ansehentliche kayser.[lichen] commission genauest zu beobachten haben...*“⁴⁰⁸

VI.2.VI. První týdny Ferdinanda Augusta z Lobkowicz ve funkci principálního komisaře

Informace o reálném působení jakéhokoli principálního komisaře na říšském sněmu v Řezně je možné získat z jednotlivých zpráv, které musel každý komisař zasílat císaři do Vídně. V těchto zprávách se lze dozvědět, jaká byla konkrétní náplň činnosti jeho úřadu, získat přehled o průběhu jednotlivých jednání či prozkoumat jednotlivé přílohy, které tyto relace doprovázely, v nichž se nacházely vybrané dokumenty vztahující se k projednávaným záležitostem.

Díky těmto zprávám, které jsou podobně jako vyslanecké instrukce uloženy ve vídeňském Haus-, Hof-, und Staatsarchivu, je možné čerpat uvedené informace i o aktivitě Ferdinanda

⁴⁰⁶ TAMTÉŽ.

⁴⁰⁷ Srov. poznámku č. 393. Pokud však budeme uvažovat v širší perspektivě, tak habsburští spojenci se měnili. Typickým příkladem je Sasko a Falc. Sasko bylo až na krátkou přestávku habsburským spojencem během třicetileté války a krátce po ní. V devadesátých letech 17. století ale už tolik populární nebylo a to zejména proto, že saští kurfiřti usilovali o polskou korunu, což nekorespondovalo se zahraničně-politickými snahami Habsburků. Opačná byla situace s falckým kurfiřtstvím, které za třicetileté války patřilo k císařským protivníkům. Poté se postupně stalo habsburským spojencem. O tom svědčí i to, že třetí manželkou císaře Leopolda I. byla Eleanora Magdalena Falcko-Neuburská, která pocházela z rodu falckých kurfiřtů.

⁴⁰⁸ Srov. HHSStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Instruktionen, fasc. 1.

Augusta z Lobkowicz a jeho spolupracovníků. Tato korespondence však obsahuje i pramen, který může přinést klíčové poznatky o tom, jakým způsobem byly naplňovány císařské normy týkající se ceremonálu a to konkrétně ceremonálních záležitostí spojených s nástupem císařského vyslance do úřadu. Zmíněným pramenem je příloha k prvnímu odeslanému dopisu, pod který se Lobkowicz podepsal a jenž byl z Řezna odeslán 20. února 1692. Obsahem přílohy jsou pak deníkové zápisy popisující program nového principálního komisaře v prvním týdnu jeho působení.⁴⁰⁹

Ferdinand August z Lobkowicz dorazil do Řezna nikým nepoznán dne 12. února roku 1692 kolem poledne. Ihned po příjezdu vyhledal svého zástupce Jana Fridricha ze Seilernu, aby se mu představil. Poté spolu rozmlouvali, jaké záležitosti by měli začít nejprve vyřizovat.⁴¹⁰

Zápis z následujícího dne svědčí o tom, že se Lobkowicz prozatím rozhodl odložit své veřejné představení a věnoval se pozorování rozdílů mezi svým zástupcem a ostatními vyslanci, jak měl předepsáno v instrukci. Ještě téhož večera poslal prostřednictvím jednoho ze svých kavalírů císařské pověření a plnou moc říšskému shromáždění. Jmenovitě se jednalo o zástupce mohučského kurfiřtství Jindřicha Heuwela.⁴¹¹ Ten mu na oplátku mimo ostatních zdvořilých nabídek přislíbil úředně potvrdit plnou moc, což se následujícího dne také stalo.⁴¹²

Dne 14. února dopoledne pak Lobkowicz oznámil pomocí dvou kavalírů a svého sekretáře ostatním říšským stavům příjezd a nástup do funkce. Legační sekretáři ho pak odpovídajícím způsobem přivítali.

Další den podal mohučský zástupce Heuwel zprávu třem říšským kolegiím, že se u něj Ferdinand August náležitě legitimoval. V zápisu vázanému k tomuto dni se objevuje informace, že by měl být Lobkowicz oficiálně jmenován do funkce a veřejně přivítán na slavnostním zasedání říšské deputace („*Solenne Reichs Deputation*“). Zástupci jednotlivých stavů se však dlouho přeli, jak nového principálního komisaře titulovat, tak aby tato titulatura plně odpovídala cti, jaká měla být prokazovaná císařovu vyslanci. Spor se vedl zejména o oslovení vysoce urozený („*hochgebohrnen*“). Proti tomu, aby se toto oslovení v

⁴⁰⁹ Tento dopis s přílohou a další korespondence vztahující se k první polovině roku 1692 se nachází v HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Berichte, fasc. 32a. Edice těchto „deníkových zápisků“ z prvních dnů Lobkowiczova pobytu v Řezně je součástí studie. T. FOLTÝN, *Ferdinand August z Lobkowicz*. s. 69-71.

⁴¹⁰ „...wir unß mit einander underredet, wie ein und anders anzugreifen sein möchte.“ Srov. TAMTÉŽ.

⁴¹¹ Heinrich von Heuwel byl mohučským zástupcem na říšském sněmu a později i říšským dvorským radou. Srov. Alfred SCHRÖCKER, *Ein Schönborn im Reich. Studien zur Reichspolitik des Fürstbischofs Lothar Franz von Schönborn (1655-1729)*, Wiesbaden 1978, s. 100, ISBN 3-515-02771-8.

⁴¹² „...er auch nebenst anderen höffliche Zuruckentbietungen, die erster, dem herkommen gemäß, folgenden morgen dictiren zu lassen versprochen: massen Den 14. Feb[ruar] geschehen...“ Srov. HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Berichte, fasc. 32a.

Lobkowiczově titulatuře vyskytovalo, byli zejména zástupci světských kurfiřtů a zčásti i vyslanci světských knížat. S ohledem na to, že jednotlivé strany nemohly najít společné stanovisko, byla další jednání odložena na následující sobotu.⁴¹³

O den později došlo nejprve k jednání mezi zastupujícím komisařem Seilernem a rakouskými vyslanci. Tam padlo rozhodnutí, aby byl Ferdinand August z Lobkowicz pro urychlení oficiálního přivítání a dalších záležitostí titulován jako „*Der Röm[ische] Keyser[liche] May[estätt] unsers allergnädigsten herrn zu gegenwertigen Reichstag gevollmächtigster höchstansehn[licher] Principal Commissario, gnädigster fürst und herr Er: hochfürst[licher] Gn[a]d[en]*.“⁴¹⁴ Po vyřešeném sporu dostal Heuwel hodinu na to, aby vykonal oficiální říšskou gratulaci. Další záležitosti byly odloženy na následující den.

Nejpodrobnější zápis se váže k 17. únoru. Nejdříve byl říšskou deputací oficiálně schválen průběh ceremoniálního aktu jmenování nového vyslance tak, jak to bylo předjednáno předchozího dne. Ceremoniál probíhal následovně: členové říšské deputace nejprve vystoupili společně s Lobkowiczovými dvořany na schody. Na prahu komisařova prvního předpokoje se odehrál obvyklý akt tzv. prvního podání ruky. Členové říšské deputace prošli špalírem komisařových dvořanů do audienční místnosti. Principální komisař se postavil na předem postavený stupínek, jenž stál pod baldachýnem. Zde byl Ferdinand August oficiálně přivítán podobným způsobem jako před několika dny mohučským direktorem Heuwelem. Říšské deputaci se posléze dostalo od nového principálního komisaře řádné odpovědi, po níž, stejným způsobem jako při počáteční cestě, vyšla ven.⁴¹⁵

Odpoledne Ferdinanda Augusta z Lobkowicz navštívil nový mohučský vyslanec Jan Kašpar Schäffer.⁴¹⁶ Přinesl mu nazpět jmenovací dopis, který nastupující komisař poslal den po svém příjezdu Heuwelovi, dále jeho potvrzení ve funkci stvrzené mohučským vyslanectvím v originálu a v kopii. Originál poslal zpět do Vídně, kde měl být uložen mezi

⁴¹³ „...Benennet über den Titul aber lang gestritten, in dem von einigen, zu besserer bezeugung der Ihrer Keyser[lichen] may[estätt] höchstem Characteri geziemenden Ehrenbietung, solchen aufs erste ein zurichten, gesucht, von dene weltlichen Chur[fürstlichen] und theils welt[lichen] fürst[lichen] gesandten aber dem von denen anderen vorgeschlagenen Praedicat durchleüchtig allein, oder mit hochgebohrnen, wieder Sprochen, und daher die sach zuweiterer beratschlagung biß auf den gefolgten Sambstag verschoben worden.“ Srov. HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Berichte, fasc. 32a.

⁴¹⁴ TAMTÉŽ.

⁴¹⁵ „Den 17. Feb[ruar] vormittag ist die Reichs Deputation zur bestimpten stand erschienen, und dieselber von meinen Cavalieren unten an der Stiegen beyden außsteigen: von mir aber enwendig der schwelle meines ersten vorzimmers mit darreichung der hand, wie diß orths gebrauchlich, und vorige H[err] H[err] Principal Commissarij gethan, ohne unterscheid der Vollgorum empfangen, und nechst meinen aufwartenden Cavalieren, von mir vorgehend, in das Audienz Zimmer begleitet: daselbst ich unter dem baldachin am tisch stehend auf die vorigen tags verglichene weise durch den Chur meinz[ischen] Directorem von Reichs wegen bewillkommet, von mir darauf kürztlich geandtwortet, und endlich der zuruckbegleitung halber es wiederumb, wie beym empfang gehalten worden.“ TAMTÉŽ.

⁴¹⁶ Doktor práv Johann Kaspar Schäffer (+1701) zastupoval v letech 1692-1701 mohučského kurfiřta na jednáních říšského sněmu v Řezně. Srov. A. SCHRÖCKER, *Ein Schönborn im Reich*, s. 88.

„*acta Imperij*“, kopie měla být ponechána v oficiálních dokumentech principálního komisariátu.

Večer Lobkowicze ještě navštívil odcházející mohučský zástupce Heuwel, který přecházel do služeb falckého kurfiřta.⁴¹⁷ Heuwel nebyl přijat cestou přes předpokoj, nýbrž podle způsobu, kterým přijímal zástupce kurfiřtského kolegia Heřman Bádenský. To znamenalo, že prošli přes galerii přímo do audienční místnosti.⁴¹⁸

Dne 18. února odeslal podle komisařových zápisků Heuwel na adresu říšského sněmu list, ve kterém specifikoval oficiální Lobkowiczovu titulaturu ve funkci principálního komisaře podle způsobu, jakým byla předchozí den ústně přednesena říšskou deputací, aby se předešlo potencionálním sporům. K tituluře se měli podle říšských stanov vyjádřit i ostatní kurfiřti a následně ji znovu schválit principální komisař. V definitivní podobě měla být odeslána říšskému maršálkovi.

Další zprávy o náplni práce Ferdinanda Augusta z Lobkowicz ve funkci principálního komisaře je možné čerpat už jen z korespondence a do ní vložených příloh. Hned po svém příjezdu musel například řešit spor o přednostním právu mezi vyslanci Saska-Výmarska a zástupci knížecího rodu Sasko-Gotha. O sporu byl již císař předtím informován.⁴¹⁹

Záhy se však ukázalo, že potíže s oficiální titulaturou principálního komisaře pokračovaly. Saští vyslanci vyjádřili proti skutečnosti, že by v rámci oficiální titulatury měl být zmíněn i Lobkowiczův post tajného rady. Argumentovali tím, že tento titul nemá žádnou spojitost s funkcí principálního komisaře. Podle jejich názoru by měl být vynechán, nebo přiřazen až za Lobkowiczovo plné jméno. Dalším problémem byl fakt, že Ferdinand August užíval mimo jiné i titul vévody zaháňského. Vévodství však nenáleželo do říšského území. Svá stanoviska přednesli zástupcům mohučského kurfiřtství. Vzhledem k tomu, že během této aktivity porušili nepsaná ceremoniální pravidla, došlo v rámci jejich vzájemného jednání ke sporům. Prozatímním výsledkem sporu bylo, že Ferdinand August z Lobkowicz mohl bez obav užívat

⁴¹⁷ „*Wie dannach den neue khurMeintzl. Gesandte Schäffer bey mir sich legiimirt, und hingegen der vorige, nunmehr in Khurpfalztl. dienst gehände, Heuwel, sich beurlaubet:*“ Srov. dopis odeslaný ze Řezna dne 20. února 1692. HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Berichte, fasc. 32a.

⁴¹⁸ „*Den abends darauf hat bey mir der Meinz[ische] abgehende Director Heüwel sich beurlaubet: beyde aber seind nicht durch die Vorzimmer, sondern wie die Churfürst[liche] gesandte bey meinem nechsten H[err] vorfahren weiland dem H[err] Marggraffèn Hermann von Baden wegen des mit Ihnen noch nicht verglichenen Ceremonialio iederZeit gethan, durch meine galerie in das Audienz Zimmer eingetreten:*“ Srov. TAMTÉŽ.

⁴¹⁹ „*Sonsten hat mir der Sachsen weinmarische Gesandten wegen des vorgangß streits Zwischen selbigen und dem fürtl. Hauß Gotha eben das ieniger vorgetragen, was Er bereits vorhin allergehorsamst berichtet habe.*“ Srov. TAMTÉŽ, dopis ze dne 20. února 1692.

svého titulu knížete z Lobkowicz. O tom, kde bude v rámci oficiální komisařské titulatury ležet označení funkce tajného rady, se mělo ještě jednat.⁴²⁰

K problému se vracel ještě následující dopis odeslaný z Řezna dne 12. března roku 1692. Ferdinand August z Lobkowicz společně se svým zástupcem von Seilerem informoval císaře, že se v otázce užívání titulu tajného rady zatím jednajícím stranám nepodařilo najít dohodu a že tato jednání byla prozatím odročena.⁴²¹

Výše uvedené skutečnosti, které se odehrály na počátku působení Ferdinanda Augusta z Lobkowicz v úřadě principálního komisaře, podávají zajímavé svědectví o tom, že zejména ceremoniální rovina této vyslanecké mise byla každodenní nedílnou součástí jeho aktivit a to zejména v prvních týdnech po převzetí úřadu. Jak je jasně čitelné v instrukcích určených pro císařova zástupce na říšském sněmu, principální komisař byl na své ceremoniální aktiviry odpočátku důsledně připravován.

VI.2.VII. Další korespondence Ferdinanda Augusta z Lobkowicz – obsah dopisů, jejich počet, frekvence a další souvislosti

Následující měsíce v úřadě principálního komisaře byly, alespoň soudě podle sledované korespondence, pro Lobkowicze již plně běžné agendy. Podle uvedených zpráv je sice možné stanovit relativně přesný program jednotlivých jednání, jejich výsledků a podobně, ale pro primární cíl diplomové práce není důsledný popis těchto politických aktivit příliš důležitý. Postačí proto pouze namátkově zmínit, že například během prvního pololetí roku 1692 se projednávaly okolnosti stěhování říšského komorního soudu do Wetzlaru, dále spory mezi jednotlivými říšskými stavy, dostalo se i na otázky mincovnictví nebo vlastního fungování říšského sněmu.

Vzhledem k tomu, že není možné z těchto zpráv přesně vyčíst podíl Ferdinanda Augusta z Lobkowicz na těchto politických jednáních, bude přínosnější sestavit přehledný soupis zmiňované korespondence a z něho zjistit, v jaké frekvenci byly tyto dopisy do Vídně

⁴²⁰ „...der ChurSächsische Gesandte nicht allein im Churf[ü]r[s]tl[ichen] Collegio bey dem von dem ChurMeinz.[ischen] Directore der form halber nach inngstem Commissions Decret gemachten aussatz, doch seiner eýgenen geständnus nach, ohne befehl erinnert, daß der mir , dem fürsten von Lobkowitz, gegebene Titul eines Keyl. geheimber Raths, alß welche Stelle mit gegenwertiger Raichstags:verrichtung keine gemeinschaftt hatte, oder vielmehr, seiner meinung nach, bey eienm Key:[serlichen] Principal Commissario gantz nicht sein sollte...auszulassen, oder doch erst nach dem Nahmen zusetzen : nicht weniger auch zu andern seýe, daß ich letztlich, hertzog zu Sagan, das ist von eine ausser Reichsgelegenen hertzogthumb mich unterschrieben, und es dahin gebracht“. Srov. TAMTÉŽ, dopis ze dne 9. března 1692.

⁴²¹ „...ohneachtet des ChurSächsischen Gesandten gegen den titul, Geheimen Rats, beschenen ungegründeten einwendens und gesuchten auffschubs...“ Srov. TAMTÉŽ, dopis z 12. března 1692.

zasílány, zda-li jejich počet v průběhu Lobkowiczova šestiletého působení nějakým způsobem kolísal a zda-li se Ferdinand August vždy podílel na formulování jejich obsahu.

Tabulka č. 6: *Soupis dopisů ze říšského sněmu v době působení F. A. z Lobkowicz - podle let, jejich autorství a periodicity*⁴²²

Rok	Fasc. č.	Od - do	Počet dopisů	Frekvence	Průměrný počet stran	Autoři
1692	32 a	únor-srpen	31	cca. týdenní	3-5	8 pouze Seilern, zbytek oba
1692	32 b	srpen-prosinec	52 (z toho část Post scriptum)	méně než týdenní	3-5	6 pouze Ferdinand August, zbytek oba
1693	32 c	celý rok	61	cca. týdenní (někdy vynecháno, jindy 2x za týden)	2-4	10 pouze Seilern (zejm. od 5.7. do 21.8.), zbytek oba
1694	32d	celý rok	29	cca. 1x za 2 týdny (přestávka říjen-listopad)	2-5 (mnoho příloh)	od 9.7. do 10.12. spolu s Ferdinandem Augustem jakýsi van der Galsch), jinak společně
1695	32d	celý rok	4	datovány k 18.2., 8.5., 26.8., 30.10.)	1-2 strany	společně, jen 30. 10 pouze Seilern
1696	33a	celý rok	13	5 v říjnu	2-5 stran	září-říjen jen Lobkowicz, jinak oba

⁴²² Všechny tyto dopisy jsou uloženy v HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Berichte, fasc. 32a.

1697	33a	od března do konce roku	39 (2 z nich odeslány z Teplic-„Töplitz“ ⁴²³)	cca. 1x týden až 14 dní)	za 2-5	z 90% pouze Ferdinand August
1698	33b	hlavně první polovina roku, konec 24. října	20		3-5	leden-únor autorem sám Ferdinand August (Seilern v Haagu)*
1699	33c	12.1. a 30.6.	2		2-4	autorem sám Seilern

* Tento fascikl obsahuje mimo těchto dopisů poměrně rozsáhlou korespondenci mezi Seilernem a Františkem Oldřichem Kinským.

Pokud budeme vycházet z toho, že se do dnešní doby dochovala veškerá korespondence, tak z výše uvedeného přehledu jasně vyplývá, že největší počet zpráv byl do Vídně zaslán v průběhu prvních dvou let komisariátu Ferdinanda Augusta z Lobkowicz, zatímco v letech 1694-1696 rapidně klesl. Počátek kariéry je rovněž spojen s vysokou frekvencí odesílání dopisů. Z hlediska počtu stran je jasné, že se jejich průměrný rozsah v průběhu let neměnil. Zajímavou informací je dále to, že pod těmito dopisy jsou většinou podepsáni jak Seilern tak i Lobkowicz. Pomocí těchto podpisů si lze odvodit, že oba dva císařští vyslanci většinu času opravdu setrvali v Řezně. Výjimkami jsou mimořádné výjezdy vyslanců na další jednání, jakými byla například cesta Jana Fridricha ze Seilernu na mírová jednání v Rijswicku, kde působil téměř celý rok 1697. Druhou výjimečnou situací pak byl Ferdinandův léčebný pobyt v Teplicích.

⁴²³ V Teplicích se Ferdinand August z Lobkowicz nalézal na léčebném pobytu. Srov. „...umb ertheilung eine in dem Töplitzer Bad zupflegen belanget; Nun hab ich zwar bißhero selbsten gefunden, Deputations werckh mir solche zuertheilen billich verhoben. Nachdeme aber dieses geschäfte nun mehr zu endtschaft gelanget, mein zustandt mich schon verschiedenemahl selbst ermahnet, und das baad ie weiters eß in den Herbst hinauß kombt, seine Krafft mehrer verliehret, ich aber beförchten muß, wann ich vor gebrauchten Cur wider von einen rechten paroxysmo angegrieffte werden solte, gar untüchtig zu Euer Kayl: Maytt: dienst gemacht würde;...“ Viz HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Berichte, fasc. 33a.

VI.2.VIII. Bitva u Zenty – její reflexe na jednání říšského sněmu

Cílem této diplomové práce není popis všech jednání, která se odehrála v rámci říšského sněmu v Řezně v době, kdy zde císaře zastupoval Ferdinand August z Lobkovicz. Pro názorný příklad postačí vybrat jednu významnou událost mezinárodního měřítko, která se odehrála v období let 1691/1692 – 1698. Za tuto událost byla zvolena bitva u Zenty, která se odehrála 11. září 1697. Proti tomuto výběru lze namítnout, proč nebyla zvolena mírová jednání v Rijswijku, které se odehrávala přibližně ve stejný čas a která byla na říšském území považovaná za nejdůležitější událost. Na takto úzkém prostoru, jakým je tato diplomová práce, nelze totiž tato jednání v Rijswijku důkladně popsat, protože zástupci říšského sněmu byli o jejich průběhu velmi podrobně informováni a tak se dochovalo obrovské množství pramenů. Proto byla pro účely této sondy zvolena bitva u Zenty jakožto poslední velké vítězství na tureckém bojišti v 17. století.

Bitva u Zenty byla jedním z nejvýznamnějších triumfů Evžena Savojského na tureckém bojišti a to i přesto, že se po převzetí armády nacházelo pod jeho velením jen 30 000 mužů, s nimiž Evžen Savojský vyrazil směrem k Petrovaradinu, kde očekával posily. Turecké vojsko o počtu asi 100 000 mužů mezitím vyrazilo severním směrem, nejdříve k Petrovaradinu, odkud se vojska pod velením sultána Mustafy II. překvapivě odklonila dále na sever a ústím Tisy se vydala směrem na Sedmihradsko. Císařským se však podařilo zajmout jednoho z osmanských velitelů, jenž nakonec vyzradil turecké plány. Evžen Savojský se tedy neprodleně vydal také na sever a za tři dny dorazil na písčnou výšinu u vesnice Zenty (dnešní Senta v Srbsku), u které se rozkládalo turecké ležení. K vlastní bitvě došlo dne 11. 9. 1697. Vítězství křesťanských sil se zrodilo zejména díky správnému a rychlému rozhodnutí Evžena Savojského. Turecký sultán totiž cítil v zádech císařskou armádu a snažil se rychle uniknout po mostě na druhý břeh řeky Tisy, což přineslo do tábora Turků zmatek. Toho Evžen Savojský využil a dal zaútočit přímo z pochodové sestavy sešikované do obrovského půlkruhu. Artilerie mezitím ostřelovala most. Turci takto rychlý a ničivý útok neočekávali. Náporu nemohli dlouho čelit. Ztráty na turecké straně byly obrovské. Evžen ve své depeši Leopoldovi I. sděloval, že jeho pěšáci mohli stát na hromadách mrtvých Turků jako na ostrovech. Odhaduje se, že zde Turci ztratili na 30 000 mužů, přičemž druhá strana přišla podle oficiálních zpráv pouze o 430 vojáků! Křesťanům padla zároveň do rukou obrovská kořist. Vedle zbraní a zásob získali osmanskou válečnou pokladnu či vzácnou pečeť se jménem a tituly sultána Mustafy, která je nyní vystavená ve vídeňském Umělecko-historickém muzeu. Bitva u Zenty byla posledním konfliktem mezi křesťany a muslimy v 17.

stol. V říjnu 1698 zasedla mírová konference v Karlovicích, kde se Turci poprvé ocitli v roli slabšího a museli přijmout požadavky vítězů. 26. 1. 1699 byl mír uzavřen.⁴²⁴

Ferdinand August z Lobkowicz se v době, kdy se tato bitva odehrála, zdržoval pravděpodobně ještě v Teplicích. Brzy po svém návratu obdržel od kurýra zprávu o slavném vítězství křesťanských vojsk.⁴²⁵ Tu ještě téhož dne předal zástupcům mohučského direktoria, kteří mu prakticky obratem odpověděli, že se u nich má další den zastavit, aby se domluvili na průběhu oficiální gratulace, kterou měla na radnici provést k tomu delegovaná říšská deputace („Solenne Deputation“). V jejím textu bylo obsaženo blahopřání k výše uvedenému vítězství a zároveň se zde projevuje přání dalších triumfů, které by mohly vést k podmanění odvčkého rivala.⁴²⁶ Po vyřčení těchto slavnostních slov Ferdinand August z Lobkowicz odpověděl, že si

⁴²⁴ Srov. například Vit VLNAS, Princ Evžen Savojský, Praha – Litomyšl 2001, ISBN 80-7185-380-1, s. 110-115.

⁴²⁵ „...zu vor durch den Courier angelangte allergdiste anderto Rescript vom vierzehenden diess, vor gut gefunden, und das fritte gestern in der fruhe durch eigene Staffeta unter eben selbigen dato allergehorsambst erhalten; das ienige nun betreffend, so die von Euerer kay: [serlichen] M[ayesta]t: gerechtesten waffen erhaltene Victori der hiesigen Reichs versamlung anzudeüten mit gegeben, hat die für: [stliche] Österreichische Gesandschafft erbrochen.“ Srov. HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Berichte, fasc. 33a. Tato zpráva podávala základní informace o průběhu bitvy, ztrátách jednotlivých stran a zisku křesťanských vojsk. Pro ilustraci její citace: "Der Röm. [ischen] Key: [serlichen] M[ayesta]t: höchstand[en]. Principal Commissari hochrff[ü]r[s]tl[iche]. g[na]d. sollen der Chur: fürsten und Ständen hier anwesenden vortreff[ende]. Räten, Pottschaften und gesandten, auf bey eigenem Courier empfangenen allergdigst keyl. befehl, hiemit nachrichtlich ohnverhalten, wchengestalten Ihrer Key: [serlichen] M[ayesta]t: gloriose waffen der grundgütige Gott abermahls mit einer ansehn. wieder den erb feind Christl. [ischen] Nahmens erhaltenen Victori mild Wätterlich gesieget, so sich folgend gestalten verlossen: daß alß die key. [serliche] Armee den 11. tig mit der gesambten Cavallerie in guter ordnung vor Zentha angellangt, allwo im theil der Türckh[ischen]. Armee diesseits der Theys dreÿfach Retrencyrt, und mit ohngefahr 24 000. Damit scharen und 4. bis in 5000. zu Pferdt sich postirt hatte, in dessen aber von einer husarn parthey ein Bahsa gefangen eingebracht, und von deme referirt wurde, was massen die Türckh[ischen] Armee allda über die geschlagene brügge zu passiren und die Combat zu evitiren begreifen, hatte hierauff der Prince Eugenius von Savoyen für gut befunden, indeme zu ebenselbiger Zeit die Key [serliche]. Infanterie zugleich angelanget, des feinds Retrenchement anzufallen, welches dann in Zeit einer Stund glücklich erobert wurde, worüber sich der feind in das anderte Retrencynt retirirt, allwo er sich zwar eine Zeit defendirt bald aber ware so enge, daß sich bald alles schöpfe, und niemande mehr darüber könte, da dann in wehrender solcher Zeit unsere Armee auch das ander und dritte Retrencyment eroberte, und alles was nit wiedergemacht, so wenigst von 10. bis 12 000 Mann geschätzt wirdt, in die Theÿß geiagt und gesprungen und miest darin ersoffen ist, wormit sich dann der tag geendet, des anderten tags darauff aber wurde das gantze feindliche lager ienseits der Teyß verlassen gesehen, welches zu occupiren gn[a]d[en]. Prince Ordre gegeben, in dem diesseits geschlagenen Läger aber wurden 72. Canons mit einer über grossen menge proviant, und allerhand Munition, wie auch etl[iche]. 1000. Wägen, deren sich die feinde zu dreÿfachen Wagenburgen bedienet, bekommen und erobert, bey dieser action seind der Groß Vezir und Janitsharen Agha neben vielen anderen officieren, deren Specification mna noch dermahlen nicht haben kann, auff der Wahlstatt geblieben, deiser seits hat man ohngefahr 500 tode und nicht viel mehr blesirte gezehlet. Worüber man dann sich zu versichtlich mit Ihrer key [serliche]. M[ayesta]t. zuerfreÿen, und der Göttl[iche]. Allnach für diesen so ertheilten anseh[e]n[tliche]: Sieg den gebührenden danckh zu erstatten haben wird, höchstgn[a]d[en]: S[einen]. Hochfürst[liche]. g[na]den. verbleiben darmit S. Sig. [num] Regenspurg den 17. Septembris 1697.

⁴²⁶ „...der Chumeintzl: namens der dreÿen Reichs Collegiorum Euerer Kay: [serliche] M[ayesta]t: allerunterthst gratulirt, mit angeheckten wunsch, daß der allmächtige Euer Kay: [serliche] M[ayesta]t: ferner mildist siegnen, und mit vielen anderen dergleichen Siegen alle dero feind unterwerffen möge...“ Srov. HHStA, Reichskanzlei, Prinzipalkommission Berichte, fasc. 33a.

císař přeje vše poslat do Vídně a zároveň že zástupce všech říšských kolegií ubezpečuje o své radosti nad tímto velkým vítězstvím.⁴²⁷

Výše uvedené informace, které byly součástí jednoho dopisu, jsou veškeré zprávy, kterými byla bitva u Zenty na říšském sněmu reflektována. V dalších dopisech o této události již není ani zmínka. Důvodem, proč tomu tak bylo, je patrně již zmíněný fakt, že ve stejné době docházelo k mírovým jednáním v Rijswiku, jež byla pro vývoj v říši klíčová, protože měla upravit vztahy s velkým rivalem Habsburků – Francií.

VI.2.IX. Závěr Lobkowiczova působení na říšském sněmu v Řezně (rok 1698)

O konci činnosti Ferdinanda Augusta z Lobkowicz na říšském sněmu v Řezně se bohužel nedochovaly žádné přímé zprávy, takže není možné přesně zjistit, proč z postu principiálního komisaře odešel tak brzy. V relacích, které zasílal domů se totiž neobjevuje prakticky ani zmínka, že by chtěl z úřadu odstoupit. Na základě dalších souvislostí si však lze logický závěr učinit.

Zatímco první roky po nástupu do úřadu byly typické, patrně z důvodů radosti nad tím, že se Ferdinand August z Lobkowicz konečně dočkal adekvátní pozice v habsburské politice, velkým množstvím relací určených císaři. Tento počet v půli jeho principálního komisariátu prudce klesl a na konci se jen lehce pozvedl. Z toho lze vyvodit, že si Lobkowicz po počátečním nadšení a snaze po správné službě svému císaři postupně uvědomil, že mu tento post plně nevyhovuje a že by se radší získal lepší místo.

Pravděpodobně již v této době se v něm znovu projevila touha po pevnějším svazku s centrem habsburského politického a kulturního života – vídeňským dvorem. Lze se jen dohadovat, zda-li se snažil nějakým způsobem oslovit své známé působící přímo ve Vídni s tím, aby mu pomohli získat vysněné místo. To bude možné prokázat pouze detailním průzkumem další korespondence převážně osobní povahy. Nebylo by to ale nic překvapivého, neboť Ferdinand August z Lobkowicz podobnou taktiku použil při snaze získat odpovídající pozici již na počátku 80. let.⁴²⁸

S jistotou však víme, že na konci roku 1698 již Lobkowicz přebíral řád zlatého rouna a brzy na to nastoupil do úřadu nejvyššího hofmistra u císařovny Vilemíny Amálie Brunšvicko-Lüneburské. Jediná konkrétní informace získaná z pramenů, která se k Lobkowiczovu

⁴²⁷ „...Nach seiner gnädigsten red hab ich geantwortet, daß Euerer Kayl. Mtl. ich alles allerdemüthigst einschicken wollte, nicht zweifflend, dieselbe werden so wohl die über diese erhaltene Victori bezeigende Freud,...“ TAMTÉŽ.

⁴²⁸ Srov. předchozí text.

přesunu do Vídně týká, se vztahuje k relaci ze dne 7. února 1699, kdy již zřejmě bylo jisté, že uprázdněný úřad převezme Jan Filip z Lamberka, který je pod dopisem také podepsán. Sdělení je to velice strohé: „...durch des fürsten von Lobkowitz wegen des bey Ihro May.[estat] der Römischen Königin überkommen obristen hoffmaister ambt, erledigte Principal Commissariat stelle zu Regensburg zu betretten, und mich zu diesem ende, wo möglich noch vor ostern dahin zu verfügen,...“⁴²⁹

Zajímavý úhel pohledu nabízí i skutečnost, že principiální komisaři často vykonávali svůj úřad prakticky až do své smrti. Typickým příkladem byl Heřman Bádenský, ale jemu podobných lze nalézt více. Navíc prakticky žádný jiný komisař nenastoupil ihned po ukončení své funkce do podobně vysoké pozice u dvora jako Ferdinand August z Lobkovicz! To však mohlo být opodstatněno právě věkem (Lobkoviczovi bylo v době ukončení řezenské mise pouhých 43 let), vlastními ambicemi a snahou navázat na politickou tradici svých předků.

Přesto se zde nabízí ještě jedna zajímavá shoda a to s budoucí kariérou samotného Lobkovicze. Ten své působení ve funkci císařovna hofmistra ukončil stejně narychlo jako v případě principálního komisariátu, když v roce 1708 náhle rezignoval, o čemž podává jasný důkaz zápis ke jmenování nového císařovna hofmistra Karla Arnošta z Valdštejna: „Nachdeme fürst Ferdinand von Lobkowitz ihrer m[ajestät]t der regierender kayserin obrister hofmeister dieser sein hoffamt resigniert und ihre kay[serliche] m[ajestät]t diese seine resignation angenommen, und an sein des fürstens stelle dero hofmarschallen herrn Carl Ernst Grafen von Waldstein zu ihrer m[ajestät]t der kayserin obrister hofmeistern allergnädigst resolviret,...“⁴³⁰ Co Ferdinanda Augusta z Lobkovicz vedlo k tomu, aby tento svůj nejspíše vysněný post opustil a ve Vídni se po delší časové období nezdržoval, zůstává zatím bohužel skryto rouškou tajemství.

⁴²⁹ Srov. HHStA Wien, Reichkanzlei - Prinzipalkommission Berichte, fasc. 33c.

⁴³⁰ Srov. zápis ke jmenování nového hofmistra Karla Arnošta z Valdštejna. HHStA, Zeremoniall Akten Protokoll, Band 6, fol. 747-748.

VII. Závěr

Diplomová práce si kladla za cíl zjistit, zda-li a případně do jaké míry byla úspěšně ukončená kavalírská cesta předpokladem budoucí kariéry mladého aristokrata, jestli byly konkrétní poznatky získané během cesty aplikovány v budoucím životě a v neposlední řadě i zda měl Ferdinand August z Lobkowicz možnost využít známosti se šlechtici, se kterými se setkal v průběhu svého putování a zejména pak v Římě.

Na základě dosavadního výzkumu se ukázalo, že provázanost mezi původem šlechtice, kavalírskou cestou a následnou kariérou je poměrně úzká, přičemž právě kavalírskou cestu je možné brát jako jisté pojítko mezi těmito skutečnostmi. A to hned z několika důvodů. Pouze dobře situovaný a přiměřeně bohatý šlechtic mohl vyslat svého syna na adekvátně zorganizovanou cestu a tam ho ponechat tak dlouho, aby měl šanci získat potřebné vzdělání a životní zkušenosti, které měl později uplatnit. Zároveň ho musel dobře vybavit i po stránce materiální, neboť pouze optimálně finančně zabezpečenému mladíkovi se otevíraly dveře do nejvyšších kruhů, kde musel svůj rod a sociální statut náležitě reprezentovat. Právě zde měl největší možnost seznámit se s dvorským ceremoniałem, potkat další šlechtice, u kterých se dalo předpokládat, že brzy budou stát na čelních místech nejvýznamnějších zemských a dvorských úřadů, což i jemu samotnému mělo pomoci v budoucí kariéře. To vše kavalírské cesty Ferdinanda Augusta z Lobkowicz plně potvrdily.

Zároveň se však jasně ukázalo, že ani naplnění těchto předpokladů nemusí být pro další mladíkovu kariéru určující. Přestože Lobkowiczové patřili ve sledovaném období mezi pomyslnou špičku šlechtických rodů na území habsburské monarchie a to po stránce rodové tradice, prestiže, i ve výši majetku, a mladý Ferdinand August z Lobkowicz absolvoval kavalírské cesty, které výše uvedený model příkladně naplnily, tak se objevily potíže, které mu cestu k zisku adekvátního postu v soukolí služeb habsburskému rodu značně zkomplikovaly. Stačilo, aby se Ferdinandův otec Václav Eusebius na sklonku své politické kariéry císaři znelíbil, a mladý kavalír měl přes i přes své vzdělání, rodovou prestiž a majetek cestu vzhůru notně komplikovanou. Přes Lobkowiczovu usilovnou snahu trvalo v podstatě dalších deset let, než se mu podařilo v tomto systému svůj rod znovu zakotvit.

Nejprve se mu však podařilo získat „pouze“ vyslanecký post, i když se jednalo z hlediska císaře o důležitou misi – pozici principálního komisaře, tedy císařova přímého zástupce, na říšském sněmu v Řezně. Jak je patrné z kapitoly věnované působení Ferdinanda Augusta z Lobkowicz na tomto postu, klíčovou roli v naplňování cílů úřadu hrála komplexní znalost pravidel dvorského ceremoniału. Právě zde mohl Lobkowicz využít vše, co se během

kavalírské cesty naučil. Náležitě plnění všech povinností spojených s chodem úřadu, mělo navíc císaře Leopolda I. znovu ujistit o loajalitě lobkowiczského rodu. Je totiž zřejmé, že si obě strany uvědomovaly, že v podstatě jakýkoli vyslanecký post nemůže plně nahradit aktivní působení přímo u vídeňského dvora, které Lobkowiczům s ohledem na jejich historii jistě přináleželo.

Ferdinand August z Lobkowicz se pozice adekvátní k rodinné tradici přece jen dočkal. V roce 1698 se stal nejvyšším hofmistrem císařovny Vilemíny Amálie Brunšvicko-Lüneburské. Zde je možné namítnout, že se jednalo v podstatě o vedlejší dvůr, ale podle nových výzkumů (které však stojí zatím pouze na počátku) šlo o paralelní dvůr k císařskému, což Lobkowiczovi dávalo možnost pohybovat se blízko císaře, a alespoň na dálku se podílet na jeho rozhodnutích.

Zde je důležité uvést ještě jeden okamžik, který podává jasný důkaz o tom, že důvěra ve služby lobkowického rodu se vrátila zpět na dřívější úroveň. Ten se může jevit ještě důležitějším než zisk výše uvedeného úřadu. Jedná se o přidělení Řádu zlatého rouna na konci roku 1698. Zmíněný řád nemohl dostat někdo, kdo by se netěšil císařově přízni a kdo by si jej nezasloužil.

Závěrem lze říci, že se přes veškeré obtíže podařilo Ferdinandovi Augustovi z Lobkowicz naplnit přání svého otce, které bylo včleněno už do cestovní instrukce datované k 27. srpnu 1673: „*daß Er [Ferdinand August z Lobkowicz] Vnserm Allernädigsten Kayser vnndt herrn, auch der samblichen hochlöblichsten Ertzhause, vnndt den gemeinen Weesen erstpriestrliche gute dienste leisten Vnndt austräglich Vorstehen möge.*“⁴³¹ Díky naplnění tohoto cíle si mohl lobkowický rod udržet své společenské postavení i v budoucnu.

⁴³¹ Srov. SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRR, sign. A 36. Zajímavý kontext k této tezi nabízí Pavel MAREK, *Úloha rodové paměti v životě prvních lobkowických knížat*, in Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL, *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 134-156, ISBN 978-80-7106-928-7.

Obr. č. 20: *Univerzitní teze z roku 1703. Ferdinand August z Lobkovicz je vyobrazen vpředu na medailonu*⁴³²

⁴³² Národní knihovna ČR, Univerzitní teze č. 460.

VIII. Seznam pramenů a literatury

Seznam pramenů:

- MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 1582, sign. 737, kart. 358.
- MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 1583, sign. 738, kart. 358.
- MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 1584, sign. 739, kart. 359.
- MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 1585, sign. 740, kart. 360.
- MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361.
- MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 1587, sign. 742, kart. 362.
- MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 1589, sign. 744, kart. 363.
- MZA Brno, RA Dietrichštejnů, inv. č. 1591, sign. 746, kart. 364.
- SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, Lobkovicové roudničtí – Rodinný archiv (dále jen LRRA), sign. A 31.
- SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRA, sign. A 36.
- SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRA, sign. A 38.
- SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRA, sign. D 177-182.
- SOA Litoměřice, pracoviště Žitenice, LRRA, sign. A 91.
- Národní archiv Praha, Wunschwitzova sbírka, inv. č. 672, karton 21.
- Národní knihovna ČR, Univerzitní teze č. 460.
- Haus-, Hof- und Staatsarchiv (dále jen HHStA) Wien, Reichkanzlei - Prinzipalkommission Berichte, fasc. 32a-33c.
- HHStA, Zeremoniell Akten Protokoll, Band 6, fol. 747-748.
- HHStA, Ehepakten des Hofstaates, OMeA SR, kart. 15, heslo Ferdinand Fürst von Lobkowitz.
- Hofkammerarchiv (dále jen HKA) Wien, Hofzahlamtsbücher, Band 136-141.
- HKA Wien, Gedenksbücher, Reichsreihe, Band 1686-1684.

Vydané prameny:

BINKOVÁ, Simona – POLIŠENSKÝ, Josef (edd.). *Česká touha cestovatelská: Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*. Praha 1989.

ERBEN, Karel Jaromír (edd.), *Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic a na Pecce atd. Cesta z Království českého do Benátek, odtud do země svaté, země judské a dále do Egypta, a potom na horu Oreb, Sinai a sv. Kateřiny v Pusté Arábii*. I-II, Praha 1854-1855.

GRUND, Antonín (ed.). *Cestopis Bedřicha z Donína*. Praha 1940.

HRUBÝ, František. *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír: Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy kounické rodiny v letech 1550-1650*. Brno 1987.

KUBEŠ, Jiří (ed.). *Kryštof Václav z Nostic: Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004. ISBN 80-86197-36-0.

NEDVĚDOVÁ, Milada (ed.). *Václav Vratislav z Mitrovic: Příhody*. Praha 1976.

PETRÁČKOVÁ, Věra a kol. (edd.). *Příběhy Jindřicha Hýzrle z Chodů*. Praha 1979.

Seznam použité literatury:

ARETIN, Karl Otmar von. *Das alte Reich 1648-1806*. Band 1-4. Stuttgart 1997. ISBN 3-608-91488-9.

ASCHERL, Heinrich. *Geschichte der Stadt und Herrschaft Neustadt a. d. Waldnaab*. Neustadt an der Waldnaab, 1982.

BABEL, Rainer – PARAVICINI, Werner (Hg.). *Grand Tour: Adeliges Reisen und Europäische Kultur von 14. bis zum 18. Jahrhundert*. Ostfildern 2005. ISBN 3-7995-7454-9.

BASTL, Beatrix – HEISS, Gernot. *Hofdamen und Höflinge zur Zeit Kaiser Leopolds I. Zur Geschichte eines vergessenen Berufsstandes*. OH 5, 1996, s. 187-265. ISBN 80-7040-188-5.

BAŠTOVÁ, Markéta – CVACHOVÁ, Teresie. *Pražská Loreta, průvodce poutním místem*. Praha, 2001.

BAUMANN, Anette. *Die Gesellschaft der frühen Neuzeit im Spiegel der Reichskammergerichtsprozesse. Eine Socialgeschichtliche Untersuchung zum 17. und 18. Jahrhundert*. Böhlau 2001. ISBN 3-412-10500-7.

BEESE, Hermann. *Markgraf Hermann von Baden (1628-1691): General, Diplomat und Minister Kaiser Leopolds I*. Stuttgart, 1991. ISBN 3-412-10500-7.

- BÍLKOVÁ, Eva – HUSÁKOVÁ, Jana – TESAŘÍKOVÁ, Alexandra. *Kavalírská cesta Heřmana Jakuba Černína z Chudenic*. In: Celostátní studentská vědecká konference Historie 2003. Pardubice, 2004, s. 89-116. ISBN 80-7194-697-4.
- BITTNER, Ludwig – GROß, Lothar, (Hrsg.). *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem westfälischen Frieden (1648)*. Bd. I (1648-1715), Oldenburg - Berlin 1936; Friedrich HAUSMANN (Hrsg.). *Totěž*. Bd. II (1716-1763), Zürich 1950; Otto Friedrich WINTER (Hrsg.), *Totěž*. Bd III (1764-1815). Graz – Köln 1965.
- BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina. *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Praha, 2006. ISBN 80-246-1082-5.
- BUCKLEYOVÁ, Veronica. *Královna Kristýna: Pohnuté osudy švédské panovnice*. Praha, 2006. ISBN 80-249-0731-3.
- BUKOVSKÝ, Jan. *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*. Praha, 2000. ISBN 80-7277-015-2.
- BURKE, Peter. *The fortunes of the "Courtier"*. Berlin, 1996. ISBN 0-7456-1150-8.
- BŮŽEK, Václav – MAŤA, Petr. *Wandlungen des Adels in Böhmen und Mähren im Zeitalter des „Absolutismus“ (1620-1740)*. In: Ranold G. Asch (Hg.). *Der europäische Adel im Ancien Régime. Von der Krise der ständischen Monarchie bis zur Revolution (ca. 1600-1789)*. Köln – Weimar – Wien, 2001. s. 287-321. ISBN 3-412-14000-7.
- CASTIGLIONE, Baldassare (přel. A. Felix). *Dvořan*. Praha, 1978.
- CATALANO, Alessandro. *Heřman Jakub Černín. Deník z cesty po Itálii*. Souvislosti č. 3-4, 2002, s. 113-123. ISSN 1214-4622.
- TÝŽ. *Italská historiografie mezi machiavelismem a oslavou habsburské monarchie. Politická ideologie a moralizující sebereflexe v dílech Raimunda Montecuccoliho, Galeazza Gualda Priorata a Giovanniho Battisty Comazziho*. In: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.). *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526-1740)*. České Budějovice, 2006 (=Opera Historica 11), s. 265-282. ISBN 80-7040-882-0.
- TÝŽ. *Italský deník Arnošta Vojtěcha Harracha (1598-1667)*. In: Vilém HEROLD – Jaroslav PÁNEK (edd.). *Baroko v Itálii – baroko v Čechách, Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem*. Praha, 2003, s. 333-353. ISBN 80-7007-176-1.
- TÝŽ. *L' educazione del principe: Ferdinand August Leopold von Lobkowitz e il suo primo viaggio in Italia*. Porta Bohemica. Sborník historických prací 2, Litoměřice, 2003, s. 104-127. ISSN 1213-6557.
- CERMAN Ivo. *Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka*. ČČH 101, 2003. s. 818-853. ISSN 0862-6111.

TÝŽ. *Bildungsziele – Reiseziele. Die Kavalierstour im 18. Jahrhundert.* In: Martin SCHEUTZ – Wolfgang SCHMALE – Dana ŠTEFANOVÁ (Hg.). *Orte des Wissens.* Wien, 2004, s. 49-78. ISBN 3-89911-034-X.

TÝŽ. *Cesty za osvícením (úloha v osvicenské antropologii).* In: Jiří KUBEŠ (ed.). *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století.* Pardubice, 2007. s. 221-233. ISBN 978-80-7194-928-2.

TÝŽ. *Zrození osvicenského kavalíra. (Vzdělání a cestování Jana Karla z Dietrichštejna).* ČNM-A 173, 2004. č. 3-4, s. 157-190, ISSN 1214-0627.

COFFIN, David R. *The villa in the life of Renaissance Rome.* Princeton, 1988. ISBN 0-691-00279-7.

CSÁKY-LOEBENSTEIN, Eva-Marie. *Studien zur Kavalierstour österreichischer Adelliger im 17. Jahrhundert.* MIÖG 79, 1971. s. 428-434. ISSN 0073-8484.

ČORNEJOVÁ, Ivana. *Barokní vzdělanost.* In: Olga FEJTOVÁ a kol (edd.). *Barokní Praha – Barokní Čechie,* Praha 2004. s. 575-583. ISBN 80-86852-06-7.

DOTZAUER, Winfried. *Die deutschen Reichskreise (1383-1806).* Stuttgart, 1998. ISBN 3-515-07146-6.

ENGLUND, Peter. *Stříbrná maska: Pohled na život královny Kristiny.* Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-929-4.

FINDEISEN Jörg-Peter. *Christina von Schweden: Legende durch Jahrhunderte.* Frankfurt, 1992. ISBN 3-7973-0514-1.

FOLTÝN, Tomáš, *Kavalírské cesty a cestovní instrukce aristokracie z habsburské monarchie (1640-1740),* UPa 2005 (bakalářská práce na KHV FHS UPa), s. 74-77.

TÝŽ. *Cestovní instrukce jako pramen k dějinám kavalírských cest (1640-1740).* In: *Historie 2005.* Celostátní studentská vědecká konference, Liberec 8.-9. prosince 2005, Liberec, 2006, s. 74-116. ISBN 80-7372-041-8.

TÝŽ. *Druhá kavalírská cesta a zejména římský pobyt Ferdinanda Augusta z Lobkovicz (1675-1676).* In: Jiří KUBEŠ (ed.). *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století,* Pardubice, 2007. s. 99-127. ISBN 978-80-7194-928-2.

TÝŽ. *Ferdinand August z Lobkovicz. K funkci hlavního komisaře na říšském sněmu v Řezně.* In: Jiří KUBEŠ (red.). *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750).* Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů, Pardubice, 2007 (= *Prameny k dějinám Pardubického kraje 3*). s. 53-72. ISBN 978-80-7194-929-9.

TÝŽ. *Výchova barokních knížat, Lobkovicové, cestovní instrukce a kavalírské cesty.* *Porta Bohemica.* Sborník historických prací 4. Litoměřice, 2007, s. 163-180. ISSN 1213-6557.

- FÜRNRÖHR, Walter. *Die Vertreter des habsburgischen Kaisertums auf dem Immerwährenden Reichstag*. Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberfälz und Regensburg 123 – 124. Regensburg, 1983. s. 71-139 a 1984, s. 99-148.
- GRÖSSING, Sigrid Maria. *Maxmilián I. zakladatel habsburské svëtové říše*. Praha, 2004. ISBN 80-249-0340-7.
- GSCHLIESSER, Oswald von. *Der Reichshofrat. Bedeutung und Verfassung, Schicksal und Besetzung einer obersten Reichsbehöherde von 1559 bis 1806*. Nendeln, 1970.
- HALL, James. *Slovník námëtů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha – Litomyšl, 2008, ISBN 978-80-7185-902-4.
- HARTMANN, Peter Claus. *Das heilige Römische Reich Deutscher Nation in der Neuzeit 1486-1806*. Stuttgart, 2005. ISBN 3-15-017045-1.
- HEISS, Gernot. *„Ithro keiserlichen Mayestät zu Diensten...unserer ganzen fürstlichen Familie zur Glori.“ Erziehung und Unterricht der Fürsten von Liechtenstein im Zeitalter des Absolutismus*. In: OBERHAMMER, Evelin (Hg.). *Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstenhaus Liechtenstein in der frühen Neuzeit*. Wien-München, 1990. s. 155-181. ISBN 3-7028-0300-9.
- TÝŽ. *Integration in die höfische Gesellschaft als Bildungsziel: Zur Kavaliertour des Grafen Johann Sigmund von Hardegg 1646-1650*. Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich 48/49, 1982/83. s. 99-114. ISSN 016-2712.
- HENGERER, Mark, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*. Konstanz, 2004. s. 69-72. ISBN 3-89669-694-7.
- HERBERS, Klaus. *Das Heilige Römische Reich. Schauplätze einer tausendjährigen Geschichte (843-1806)*. Köln, 2005. ISBN 3-412-23405-2.
- HEYDEN-RYNSCH, Verena von der. *Christina von Schweden*. Böhlau, 2000. ISBN 3-7400-1135-1.
- HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku*. Praha, 1996. ISBN 80-7203-015-9.
- HOJDA, Zdeněk. *„Idola“ barokního bádání aneb jak se vyhnout Skylle a neupadnout v osidla Charybdy*. In: TÝŽ (red.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*. Praha, 1992. s. 15-26, ISBN 80-85268-12-4.
- TÝŽ. *„Kavaliérské cesty“ a zájem české šlechty o Itálii*. In: *Itálie, Čechy a střední Evropa*. Praha, 1986. s. 216-239.

- TÝŽ. *Delitiae Italiae. Česká aristokracie a barokní Evropa*. In: SLAVÍČEK, Lubomír (ed.). *Artis pictoriae amatores, Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*. Praha, 1993. s. 62-66. ISBN 80-7035-052-0.
- TÝŽ. *Z katolického exilu do západní Evropy. „Velká cesta“ Jiřího Adama z Martinic v letech 1620-1625*. BOBKOVÁ, Lenka – NEUDERTOVÁ, Michaela (edd.). *Cesty a cestování v životě společnosti*. Ústí nad Labem, 1997, s. 301-306. ISBN 80-7044-136-4.
- HOLÝ, Martin. *Jindřich Michal Hýzrle z Chodů (1575-1665) a jeho poznávací cesta po střední a západní Evropě v letech 1607-1608*, In: Jiří KUBEŠ (ed.), *Šlechtic na cestách*, s. 35-66, ISBN 978-80-7194-928-2.
- TÝŽ. *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*. FHB 21. Praha, 2005, s. 111-210. ISSN 0231-7494.
- HONZÁK, František. *Evropa v proměnách staletí*. ISBN 80-7277-025-X.
- HRBEK, Jiří. *Rituál jazyka – Jazyk rituálu: Příspěvek k politické korunovací raného novověku na příkladu českých barokních korunovacích*, FHB 22. Praha, 2006. s. 211-250. ISSN 0232-7494.
- HRDLIČKA, Josef. *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550-1650)*. České Budějovice, 2000. ISBN 80-7040-462-0.
- CHRISTOPH, Vitali (Hg.). *Der Glanz der Farnese*. München, 1995. ISBN 3-7913-1626-5.
- IMPEY, Oliver – MacGREGOR, Arthur (edd.). *The Origins of Museums. The Cabinet of Curiosities in Sixteenth- and Seventeenth Century Europe*. Oxford, 1985. ISBN 978-1842321324.
- JANÁČEK, Josef. *Ženy české renesance*. Praha, 1996. ISBN 80-85946-25-4.
- JARREN, Volker. *Europäische Diplomatie im Zeitalter Ludwigs XIV. Das Beispiel Johann Daniel Kramprichs von Kronenfeld (1622-1693)*. Jahrbuch für Europäische Geschichte 3, 2002, s. 101-131. ISSN 1616-6485.
- KARSTEN, Arne. *Bernini. Der Schöpfer des barocken Rom*, München 2006. ISBN 978-3-406-54085-1.
- KASÍK, Stanislav – MAŠEK, Petr – MŽYKOVÁ, Marie. *Lobkowiczové, dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice, 2002. ISBN 80-903040-3-6.
- KAVKA, Františka. *5.4.1355 – korunovace Karla IV. císařem Svaté říše římské*. Praha, 2002. ISBN 80-86515-10-9.
- KELLER, Hagen. *Otoni: Jindřich I. Ptáčník, Ota I., II. III., Jindřich II*. Praha, 2004. ISBN 80-7021-733-2.

- KLINGENSTEIN, Grete, *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz. Studien zur Herkunft und Bildung des Staatskanzlers Wenzel Anton*. Göttingen, 1975. s. 227-253. ISBN 3-525-35906-3.
- KOLDINSKÁ, Marie. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic. Cesta intelektuála k popravišti*. Praha – Litomyšl 2004. ISBN 80-7185-537-5.
- TÁŽ. *Šlechtické školy v předbělohorských Čechách*. Acta Universitatis Purkynianae, Philosophia et Historica 1. Studia Historica 1, 1992. s. 217-222. ISSN 1212-3137.
- KOPIČKA, Petr. *Dvůr Zdeňka Vojtěcha a Polyxeny z Lobkovic ve dvacátých a třicátých letech 17. století*. BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.). Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku. České Budějovice, 1999 (=Opera historica 7), s. 469-493. ISBN: 80-7040-331-4.
- KRÁL, Pavel. *Pohřební slavnosti jako prostředek a místo komunikace raně novověké společnosti*. OH 8, 2000. s. 315-332. ISBN 80-7040-384-5.
- TÝŽ. *Rituál a ceremoniál. Na příkladu pohřebních slavností na šlechtických dvorech v raném novověku*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C 49, 2002. s. 72-86. ISSN 1212-3358.
- KRÁLÍKOVÁ, Eva. *Vzdělání a socializace Emanuela Arnošta z Valdštejna*. Pardubice, 2008.(diplomová práce FF UK).
- KROUPA, Jiří. *Dietrichštejnové v pol. 17. stol. a model tzv. kavalírské cesty*. Historická Olomouc a její současné problémy IV, 1983. s. 109-117. ISSN 0231-9764.
- KUBEŠ, Jiří. *Sídelní strategie knížat z Lobkovic ve Vídni v raném novověku (1624-1734)*. Porta Bohemica. Sborník historických prací 3, 2005. s. 86-119. ISBN 80-86971-01-5.
- TÝŽ. *Fragments písemností z kavalírské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727*, Theatrum Historiae 1, Pardubice 2006, s. 83-108. ISBN 80-7194-857-8.
- TÝŽ. *Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka (1634/37-1689) v proměně*. Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities 9, 2003. s. 55-87. ISBN 80-7194-594-3.
- TÝŽ. *Colloredové z Wallsee a jejich pokus o integraci do prostředí panovnického dvora v habsburské monarchii (Edice instrukcí Jeronýma Colloreda o výchově jeho nejstaršího syna z let 1723-1725)*. In: Sborník prací východočeských archivů 11, 2007. s. 37-63. ISSN 231-6307.
- TÝŽ. *Diplomatické cesty, kariéra a cestovní deníky v době okolo roku 1700 na příkladech cest Kryštofa Václava z Nostic a Leopolda Antonína Šlika*, In: FRIMMOVÁ, Eva – KLECKER, Elizabeth (edd.). Itineraria Posoniesia. Zborník z medzinárodnej konferencie

Cestopisy v Novoveku, ktorá sa konala v dňoch 3. – 5. Novembra v Bratislave, Bratislava 2005. s. 134-142. ISBN 80-88880-62-9.

TÝŽ. *Diplomaticko-úřední cesta generálního válečného komisaře Leopolda Antonína Josefa hraběte Šlika z Pasounu a Holiče (1663-1723) po středoněmeckých dvorech v roce 1706.* Východočeský sborník historický 11, 2002. s. 41-84. ISBN 80-86046-62-1.

TÝŽ. *Vyšší šlechta z českých zemí v letech 1650-1750. Úvod do tématu.* In: TÝŽ (red.), *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750).* Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů. Pardubice, 2007 (= Prameny k dějinám Pardubického kraje 3). s. 9-33. ISBN 978-80-7194-929-9.

TÝŽ. *Rudolf Josef Colloredo z Wallsee a jeho studium v Salzburku v letech 1723-1725.* In: TÝŽ (ed.). *Šlechtic na cestách.* s. 163-192. ISBN 978-80-7194-928-2.

TÝŽ. *Trnitá cesta Leopolda I. za římskou korunou (1657-1658).* České Budějovice, 2008 (v tisku).

KULÍKOVÁ, Martina. *Cesty bratří ze Šternberka a jejich cestovní deníky.* Praha 2001.(diplomová práce FF UK).

KUNSKÝ, Josef. *Čeští cestovatelé I-II.* Praha, 1961.

LEIBETSEDER, Mathis. *Die Kavalierstour. Adlige Erziehungsreisen im 17. und 18. Jahrhundert.* Köln – Weimar – Wien, 2004. ISBN 3-412-14003-1.

LENDEROVÁ, Milena – KUBEŠ, Jiří (edd.). *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření? Sborníček příspěvků z 2. adventního kulatého stolu, který se konal na půdě Katedry historických věd FHS Univerzity Pardubice dne 11. prosince 2003,* Pardubice, 2004. ISBN 80-7194-650-8.

LORENZ Reinhold. *Ein Pfälzer Handwerkersohn als Wiener Hofkanzler, Reichsgraf Johann Friedrich von Seilern.* In: TÝŽ (Hg.). *Drei Jahrhunderte Volk, Staat und Reich,* Wien, 1942, s. 165-195.

LUTZ, Heinrich. *Reformation und Gegenreformation.* München, 1991. ISBN 3-486-49583-6.

MAREK, Pavel. *Poselství lásky a osamění. Manželské soužití Zdeňka a Polyxeny z Lobkovic.* OH 12, 2001. s. 114-119. ISSN 1210-6097.

TÝŽ. *Svědectví o ztrátě starého světa: manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna.* České Budějovice, 2005. ISBN 80-7040-804-9.

TÝŽ. *Úloha rodové paměti v životě prvních lobkowiczkých knížat.* In BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel. *Paměť urozenosti.* Praha, 2007. s. 134-156. ISBN 978-80-7106-928-7.

- MAŠEK, Petr. *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha, 2003. ISBN 80-204-1049-X.
- MAŤA, Petr. *Karneval v životě a myšlení raně novověké šlechty*. OH 8, 2000. s. 163-189. ISBN 80-7040-384-5.
- TÝŽ. *Nejstarší české a moravské deníky*. FHB 18, 1997. s. 99-100. ISSN 0231-7494.
- TÝŽ. *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha, 2004. ISBN 80-7106-312-6
- MIKULEC, Jiří. *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*. Praha-Litomyšl 1997. ISBN 80-7185-141-8.
- MOSER, Johann Jakob. *Teutsches Staatsrecht*. Norimberk 1737.
- MÜLLER, Klaus. *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648-1740)*. Bonn, 1976.
- NEUHAUSS, Helmut. *Das Reich in der frühen Neuzeit*. Oldenbourg, 2003. ISBN 3-486-56729-2.
- ODLOŽILÍK, Otakar. *Cesty z Čech a Moravy do Velké Británie v letech 1563 až 1620*. Časopis Matice moravské 41. 1935, s. 241-320.
- Ottův slovník naučný, díl XVI*, Praha 1900.
- PÁNEK, Jaroslav. *Cestování jako modernizační činitel středověké a raně novověké společnosti (Problémy a úkoly českého výzkumu)*. In: BOBKOVÁ, Lenka – NEUDERTOVÁ, Milena (edd.). *Cesty a cestování v životě společnosti*. Ústí nad Labem, 1997. s. 9-22. ISBN 80-7044-136-4.
- TÝŽ. *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě (Cestování jako činitel kulturní a politické integrace)*. ČČH 88, 1990. s. 511–525. ISSN 0862-6111.
- TÝŽ. *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*. Praha, 1989. ISBN 80-7038-006-3.
- TÝŽ. *Renesanční Itálie jako předmět zájmu českých cestovatelů (Příspěvek k problému renesance v českých zemích)*. In: POLÍVKA, Miroslav – ŠMAHEL, František (edd.). *In memoriam Josefa Macka (1922-1991)*. Praha, 1996. s. 245-255. ISBN 80-85268-64-7.
- TÝŽ. *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552*. České Budějovice 2004. ISBN 80-903040-8-7.
- PANGERL, Irmgard – SCHEUTZ, Martin – WINKELBAUER, Thomas (Hg.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonialprotolle (1652-1800): eine Annäherung*, Wien, 2007, ISBN 978-3-7065-4471-9.
- PAPROCKÝ z HLOHOL, Bartoloměj. *Diadochus*. Praha, 1602.
- PETRÁŇ, Josef. *Dějiny hmotné kultury II/2*. Praha, 1997. ISBN 80-7184-084-X.

- PIENDL, Max. *Prinzipalkomisariat und Prinzipalkommissare am Immerwährenden Reichstag*. In: ALBRECHT, Dieter. Regensburg – Stadt der Reichstage. Regensburg, 1994. ISBN 3-9803470-9-5.
- POMMER, Ronald. *Eighteenth-century architecture in Piedmont*. London, 1967.
- PORTOGHESI, Paolo. *Rome of the Renaissance*. London 1972.
- PREISS, Pavel. *Hrabě František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*. Praha – Litomyšl 2003. ISBN 80-7185-573-1.
- PRESS, Volker. *Das Reichskammergericht in der deutschen Geschichte*. Wetzlar, 1987.
- RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého. Od Oty Velikého po Karla V.* Praha - Litomyšl, 2007. ISBN 978-80-7185-726-6.
- REE van der, Paul. *Italian Villas and gardens*. München, 1992. ISBN 3-7913-1181-6.
- RICHTER, Dieter. *Neapel – Biographie einer Stadt*. Berlin, 2005. ISBN 3-8031-2509-X.
- ROHR, Julius Bernhard von. *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft der Großen Herren, Berlin 1729*, ND. Leipzig, 1990. ISBN 3-361-00281-8.
- RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic*. In: LENDEROVÁ, Milena a kol. Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století. Praha, 2002, s. 67–103. ISBN 80-246-0375-6.
- TÁŽ. *Polyxena z Lobkovic a její hospodářská činnost*. In: Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8. - 9. 9. 1993 v Pardubicích (usp. VOREL, Petr). Východočeské muzeum v Pardubicích a Historický klub - pobočka Pardubice, 1995, s. 105 – 114.
- SALONOVÁ, Kateřina. *Kavalířská cesta Bertolda Viléma z Valdštejna v letech 1664-1665*. UPa 2007 (diplomová práce na KHV FF UPa).
- SEIBT, Ferdinand. *Karel IV. Císař v Evropě (1346-1378)*. Praha, 1999. ISBN 80-7106-265-0.
- TÝŽ. *Karel V. císař a reformace*. Praha, 1999. ISBN 80-7202-403-5.
- SHEEHAN, James J. *Geschichte der deutschen Kunstmuseen. Von der fürstlichen Kunstammer bis zur modernen Sammlung*. München, 2002. ISBN 3-406-49511-7.
- SCHINDLING, Anton. *Die Anfänge des Immerwährenden Reichstags zu Regensburg*. Mainz, 1991. ISBN 3-8053-1253-9.
- TÝŽ. *Utváření konfesí, konfesionalizace a multikonfesionalita jako základní problém evropských dějin v 16. a 17. století. Nová německá literatura k problematice*. ČČH 106, 2008, s. 80-108, ISSN 0862-6111.
- SCHMIDT, Georg. *Geschichte des alten Reiches. Staat und Nation in der Frühen Neuzeit 1496-1806*. München, 1999. ISBN 3-406-45335-X.

- SCHRÖCKER, Alfred. *Ein Schönborn im Reich. Studien zur Reichspolitik des Fürstbischofs Lothar Franz von Schönborn (1655-1729)*. Wiesbaden, 1978, ISBN 3-515-02771-8.
- SCHULZE, Winfried. *Ego-Dokumente: Eine Annäherung an den Menschen in der Geschichte? Vorüberlegungen für die Tagung „Ego-Dokumente“*. Berlin, 1996. s. 11-30.
- SIENELL, Stefan. *Die geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*. Frankfurt am Main, 2001. ISBN 3-631-37597-2.
- SINTARELLI, Giuseppe. *Loreto. Kunst und Denkmalführer*. Bologna, 1996.
- SLAVÍČEK, Lubomír. *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách - sbírky Otty Nostice ml. (1608-1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649-1706)*. OH 5, 1996, s. 483-514. ISBN 80-7040-188-5.
- SMÍŠEK, Rostislav. *Deník Ferdinanda ze Schwarzenberku jako pramen historického bádání. Příspěvek k poznání mobility císařského dvora na sklonku 17. století*. In: Jiří Kubeš (ed.). *Šlechtic na cestách v 16.-18. století*. Pardubice, 2007. s. 129-161. ISBN 978-80-7194-928-2.
- TÝŽ. *Dvorská kariéra očima knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku*. Jihočeský sborník historický 73, 2004. s. 94-120. ISSN 0323-004X.
- TÝŽ. *Služba a paměť. Dvorská kariéra barokních Dietrichštejnů jako nadgenerační ideál*, In: BŮZEK, Václav – KRÁL, Pavel. *Paměť urozenosti*. Praha, 2007. s. 157-170. ISBN 978-80-7106-928-7.
- STANNEK, Antje. *Kleider machen Grafen im Spiegel der Familienkorrespondenz und der Reisenkostenabrechnungen der Grafen von Dernath, 1688-1689*. In: BOBKOVÁ Lenka – NEUDERTOVIÁ Milena (edd.). *Cesty a cestování v životě společnosti, Ústí nad Labem*, 1997. s. 279-291. ISBN 80-7044-136-4.
- TÁŽ. *Telemachs Brüder. Die höfische Bildungsreise des 17. Jahrhunderts*. Frankfurt – New York, 2001. ISBN 3-593-36726-2.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *Das Heilige Römische Reich Deutscher Nation*. München, 2006. ISBN 978-3-406-53599-4.
- TÁŽ. *Die Wissenschaft der Feinen unterschiede das Präzedenzrecht und die Europäischen Monarchien vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*. In: *Majestas 10*, Münster, 2002. s. 125-150. ISSN 0945-1439.
- SVATOŠ, Michal. *Akademická peregrinace a cesty za vzděláním*. In: BOBKOVÁ Lenka – NEUDERTOVIÁ Milena (edd.). *Cesty a cestování v životě společnosti, Ústí nad Labem*, 1997. s. 301-306. ISBN 80-7044-136-4.

SVATOŠ, Michal. *Studenti z českých zemí na univerzitě v Sieně (1573-1738)*. Zprávy archivu University Karlovy 4, 1982. s. 29-63. ISSN 0862-1055.

ŠŤOVÍČEK, Jan. *Loretánská idea a barokní historismus u Martiniců v době pobělohorské*. In: Rozprava o baroku. Sborník příspěvků z kolokvia barokní umění na území severozápadně od Prahy. Slaný, 1993. s. 14-21.

THIEL, Markus. *Der Reichstag zu Worms im Jahre 1495 und die Schaffung des Reichskammergerichts. Kompromiß eines kriegsbedrängten Kaisers oder friedensbringende Rechtssetzung?*. Der Staat 41, 2002. s. 551-573.

VEC, Miloš. *Zeremoniellwissenschaft im Fürstenstaat. Studien zur juristischen und politischen Theorie absolutistischer Herrschaftsrepräsentation*. Frankfurt am Main 1998. ISBN 3-465-02940-2.

VLNAS, Vít. *Princ Evžen Savojský*. Praha – Litomyšl 2001. ISBN 80-7185-380-1.

VOLDÁN, Vladimír. *Cesta hofmistra Morgenthallera jižní a západní Evropou*, In: Brno v minulosti a dnes, Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna 9, Brno, 1970, s. 104-115.

VOLKERT, Wilhelm. *Neustadt an der Waldnaab und die Fürsten Lobkowitz*. In: Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg. Band 100. Regensburg, 1959, s. 175-194. ISSN 0342-2518.

VOREL, Petr. *Říšské sněmy a jejich vliv na vývoj zemí Koruny české v letech 1526-1618*. Pardubice, 2005. ISBN 80-86046-74-5.

WADDY, Patricia. *Seventeenth-Century Roman Palaces. Use and the art of the plan*. New York 1990, ISBN 0-262-23156-5.

WIRTZ, Otto. *Jan Wellem - Geliebter Verschwender*. Erfurt, 2004. ISBN 3-89702-665-1.

WUZELLA, Walter-Michael. *Untersuchen zu Mehrsprachigkeit und Sprachgebrauch am Wiener Kaiserhof zwischen 1658 und 1780*. OH 10. České Budějovice, 2003. s. 415-438. ISBN 80-7040-627-5.

ZEDLER, Heinrich. *Grosses vollständiges Universal Lexikon Aller Wissenschaften und Künste*. Bd. 18, Halle-Leipzig, 1738, sl. 31-45.

Další zdroje:

<http://www.zedler-lexikon.de>

http://de.wikipedia.org/wiki/Santa_Maria_del_Popolo

http://de.wikipedia.org/wiki/Santi_Ambrogio_e_Carlo_%28Kirche_in_Rom%29

http://de.wikipedia.org/wiki/Heiliges_R%C3%B6misches_Reich

<http://www.kunstkammer.at/>

IX. Seznam vyobrazení v textu

Obr. č. 1: *Georg Adam Eberhard, Portrét Ferdinanda Augusta z Lobkovicz zhruba ve věku 5 let.* Z knihy Stanislav KASÍK – Petr MAŠEK – Marie MŽYKOVÁ, *Lobkoviczové, dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002, s. 131, ISBN 80-903040-3-6.

Obr. č. 2: *Ferdinand August z Lobkovicz se řádem Zlatého rouna.* Z knihy Stanislav KASÍK – Petr MAŠEK – Marie MŽYKOVÁ, *Lobkoviczové*, s. 133.

Obr. č. 3: *Zpráva o úmrtí Ferdinanda Augusta z Lobkovicz.* Národní archiv Praha, Wunschwitzova sbírka, inv. č. 672, karton 21.

Obr. č. 4: *Náhled na titulní stranu zmíněného srovnání instrukcí.* SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LRRRA, sign. D 180.

Obr. č. 5: *Mapy zobrazující trasu cesty.*

Obr. č. 6: *Pohled na Ulm z roku 1650 podle Matiasa Meriana.* Obrázek převzat ze stránek <http://de.wikipedia.org/wiki/Ulm>. Staženo dne 13. června 2008.

Obr. č. 7: *Dnešní pohled na milánský dóm.* Fotografie převzata ze stránek <http://en.wikipedia.org/wiki/Milan>. Staženo dne 13. června 2008.

Obr. č. 8: *Karel Emanuel II.* Obrázek převzat ze stránek http://de.wikipedia.org/wiki/Karl_Emanuel_II. Staženo dne 13. června 2008.

Obr. č. 9: *Jan Vilém Falcko-Neuburský.* Obrázek převzat ze stránek http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Wilhelm_%28Pfalz%29. Staženo dne 13. června 2008.

Obr. č. 10: *Jan Adam z Liechtenštejna.* Obrázek převzat ze stránek http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Adam_I._Andreas_%28Liechtenstein%29. Staženo dne 13. června 2008.

Obr. č. 11: *Palác Barberini.* Převzato z práce Patricia WADDY, *Seventeenth-Century Roman Palaces. Use and the art of the plan*, New York 1990, s. 262.

Obr. č. 12: *Palác Farnese.* Obrázek převzat ze stránek <http://www.romeartlover.it/Vasi73.htm>. Staženo dne 13. června 2008.

Obr. č. 13: *Palác Chigi.* Převzato z práce Patricia WADDY, *Seventeenth-Century Roman Palaces*, s. 313.

Obr. č. 14: *Vila Doria Pamphili.* Obrázek převzat ze stránek <http://www.romeartlover.it/Vasi200.htm>. Staženo dne 13. června 2008.

Obr. č. 15: *Vila Ludovisi.* Obrázek převzat ze stránek <http://www.romeartlover.it/Vasi200.htm>. Staženo dne 13. června 2008.

Obr. č. 16: *Villa Borghese.* Obrázek převzat ze stránek <http://www.romeartlover.it/Vasi187.html>. Staženo dne 13. června 2008.

Obr. č. 17: *Náměstí del Popolo.* Obrázek převzat ze stránek <http://www.romeartlover.it/Vasi21.html>. Staženo dne 13. června 2008.

Obr. č. 18: *Kostel San Carlo al Corso.* Obrázek převzat ze stránek <http://www.romeartlover.it/Vasi140.html>. Staženo dne 13. června 2008.

Obr. č. 19: *Pohled na zasedání říšského sněmu podle mědirytu Petera Troschela.* Obrázek převzat ze stránek http://de.wikipedia.org/wiki/Reichstag_%28HRR%29. Staženo dne 13. června 2008.

Obr. č. 20: *Univerzitní teze z roku 1703. Ferdinand August z Lobkowitz je vyobrazen vpředu na medailonu.* Národní knihovna ČR

X. Summary

The main aspiration of this diploma paper is to describe and compare two spheres of life of baroque nobleman Ferdinand August of Lobkowitz (1655-1715) – the way of education based on the Grand tour and following socialization of young cavalier to the world of Habsburger aristocratic society. The main question is, if the education and Grand tour could be basic premise for the further career.

The first essential chapter shows that the Grand tour was an integrate part of the process that changed a young aristocrat to an adequate member of aristocratic society. Ferdinand August of Lobkowitz undertook even two Grand tours. On the first of them he went to Siena, but after some time his father called him back to the family dominion. One year after that, he went to Italy once more to finish his education. He travelled almost through the whole Apennine peninsula. But the main destination of the second tour was Rome, where Ferdinand August of Lobkowitz spent about five months. During his stay he visited the town – for example aristocratic palaces and villas or churches, he studied fortification or playing the musical instruments and in particular he was meeting many interesting people such as the queen Christina or Cardinal Caraffa. He obtained here quite a lot of contacts to young aristocrats from the Habsburg lands which might help him in future. It is important that he mingled especially among the members of duke (e.g. Johann Wilhelm of Pfalz-Neuburg) and princely (e.g. Johann Adam Andreas of Liechtenstein) families that belonged to the same level of aristocratic society as Ferdinand August of Lobkowitz. A clear example is the relationship with Johann Leopold Donat of Trautson, who would have been meeting Lobkowitz often in the future and Johann Leopold also would give two testimonies during the weddings of Ferdinand August of Lobkowitz.

The second chapter describes the activities of the aristocrat by the Imperial Diet in Regensburg. Ferdinand August of Lobkowitz was a member of one of the most considerable and richest noble families in the Crown Lands of Bohemia. After some initial problems with his career at the Habsburg court he entered in 1692 active service by the imperial diet (*Reichstag*) in Regensburg. He served in the position of *Principal Commissarius* six years there. After that he became the *Hofmeister* of the empress Wilhelmine Amalia. Both of these jobs were closely connected with the court ceremonial. The theme of the court ceremonial is almost unknown in the Czech historiography. The sources show us that knowledge of the unwritten rules was essential to proper functioning on this delegate post.

The comparison of these two spheres shows, that the successful fulfilment of the objectives of the Grand tour was one of the essential prerequisites for later careers of young nobleman. However, it was not the only prerequisite. The young aristocrat had to come from well-situated family, both in terms of tradition and finances.